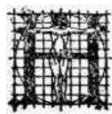
Andrei Şerbulescu

MONARHIA DE DREPT DIALECTIC

Andrei Şerhulescu

MONARHIA DE DREPT DIALECTIC

A doua versiune a memoriilor lui Beiu Zilber

H U M A N i T A S

Bucureşti, 1991

Redactor : MIRCEA DUMITRU
Coperta : GHEORGHE BALTOC

\

*

ISBN 973-28-0222-7

«

Redactor : MIRCEA DUMITRU

P R E F A Ț Ă

Belu Zilber * pe drumul înțelegerii

In seara de 14 mai 1970, patru indivizi au pătruns în locuința din Bulevardul Republicii nr. 86 etajul VI a profesorului pensionar Herbert Zilber cînd acesta lipsea de-acasă şi, după ce au imobilizat-o pe femeia de serviciu, au cotrobăit prin dulapuri şi sertare, luînd cu ei la plecare cîteva mii de lei şi un vraf de hîrtii. Chemați pentru cercetări, milițienii s-au declarat incapabili să dea de urma răufăcătorilor.

Dosarele ridicate de aceştia n-aveau însă de ce să-i intereseze pe nişte borfaşi oarecare, fiind vorba de amintirile din închisoare ale lui Zilber, care cu vreo cinci ani mai-nainte fusese liberat după o îndelungată detenție şi ulterior absolvit de vina participării la activități de spionaj şi la un complot antistatal, pentru care fusese condamnat în 1954.

în memoriile pe care a început să le redacteze în 1969, anul cînd l-am cunoscut, fostul puşcăriaş relata amănunțit în ce fel reuşiseră anchetatorii să-i impună rolul de principal instrument al acuzării în înscenarea cunoscută sub denumirea de „procesul Pătrăşcanu“. Cu puțin înainte, organele de partid şi de stat dezavuaseră în termeni categorici, prin documente ale C. C. al P. C. R. şi prin decizii judecătoreşti, întreagă această farsă judiciară, făcînd referire şi la mijloacele barbare folosite pentru obținerea „recunoaşterilor“ din partea celor in- culpați. Era astfel de presupus ca destăinuirile lui Zilber, privitoare la uneltirile celor care au conceput şi pus în aplicare scenariul nimicirii fizice, morale şi politice a lui Lucrețiu Pătrăşcanu, să beneficieze de consimță- mîntul forurilor oficiale, care nu se puteau dezinteresa de punerea în lumină a modului cum „legalitatea socialistă“ fusese atunci violată.

Departe de a încerca să ascundă existența acestor memorii, Belu Zilber sesizase o editură despre intenția sa de a i le încredința spre tipărire. Cedînd bucuros rugăminții prietenilor şi cunoscuților, el le citea fragmente din

* Herbert (Belu) Zilber, pseudonim publicistic Andrei Şerbu- lescu.

manuscris, mai cu seamă pe acelea despre a căror realizare stilistică dorea să capete o confirmare. Dar era inevitabil pe atunci ca printre ascultători să se găsească şi unii care-şi asumaseră obligaţia de a raporta cui trebuie orice atitudine sau gest dubios. Şi ce putea fi mai suspect decît să dai la iveală tehnicile şi tertipurile tribunalelor inchizitoriale ?

Furtul manuscrisului (briganzii au avut grijă să-şi însuşească toate cele trei copii dactilografiate) l-a tulburat adine pe păgubaş, măcar că se deprinsese cu ideea că din partea activiştilor de partid şi a autorităţilor statale te poţi aştepta la cele.mai imprevizibile reacţii. Grosolănia cu care se procedase în cazul de faţă l-a ajutat totuşi să înţeleagă mai limpede cît de plăpînde erau speranţele sale într-o moralizare a sistemului şi cît de legaţi rămîneau reprezentanţii curentului „renovator“ de oamenii şi metodele ultimului sfert de secol.

Cînd şi-a mai revenit din acest şoc a luat, potrivit faimei sale de „recalcitrant“, hotărîrea să refacă textul cu pricina. S-a apucat de scris, dar, cum ne mărturisea celor care-i devenisem apropiaţi, treaba mergea anevoie, din ce în ce mai anevoie. Poate era de vină şi sentimentul că a doua redactare este lipsită de spontaneitatea şi de prospeţimea primei, poate că intervenise cumva o oarecare neîncredere în posibilităţile proprii de analiză şi de exprimare în condiţiile unei evidente deteriorări a stării de sănătate. Mi-a declarat, la un moment dat, că lectura scrierilor autobiografice ale lui Arthur Koestler i-a dovedit că, în problemele vitale care-1 interesau, alţii au spus mai complet şi mai convingător ce ar fi vrut să spună el însuşi.

Mai tîrziu am înţeles că practic renunţase să migălească la reconstituirea manuscrisului sechestrat. Dar că n-a distrus filele pe care apucase să le rescrie m-am convins la 1 martie 1978, cînd, încunoştinţat fiind despre săvîrşirea lui Nenea Beluţu, care îmi predase cu cîteva luni înainte o scrisoare cuprinzînd dispoziţii testamentare, i-am descuiat masa de lucru : acolo aştepta manuscrisul neterminat.

L-am luat şi l-am depus într-un fund de dulap la mine acasă. Poate din superstiţie n-am citit atunci acele pagini scrise sîrguincios şi citeţ, dar pe alocuri încărcate cu ştersături şi reformulări : deocamdată nu voiam să ştiu ce conţin ele, ca şi cum ignoranţa voluntară mă putea feri de curiozitatea puterilor malefice. Aşa se face că abia acum, la 12 ani după ce am intrat în posesia lui, am aflat că manuscrisul trebuie să se intituleze *Monarhia de drept dialectic.*

Parcurgînd memoriile lui Belu Zilber trebuie avut tot timpul în vedere că ele au fost scrise curînd după 1970, atunci cînd regimul ceauşist trecea la dezvăluirea fără reticenţe a obiectivului său de violentare a istoriei preluat direct din stalinism şi începea să recurgă din nou la măsurile represive de care se dezisese în anii precedenţi ; în epoca aceea, stabilitatea „ordinii revoluţionare“ le părea multora că este asigurată în ţara noastră pentru vecie.

Astăzi, cînd realitățile sociale şi economice din Europa de Est sînt supuse unei acerbe analize critice, considerațiile memorialistului de acum două decenii pot să pară fie banale, fie sărac argumentate. Şi totuşi, ele îşi păstrează meritul de a fi rezultat nu din contemplarea spectacolului istoric, ci dintr-o experiență nemijlocită im- plicînd punerea la grea încercare a propriului spirit şi chiar a propriului trup.

Herbert Zilber s-a născut la Tîrgu Frumos în ziua de 14 octombrie 1901. Către sfîrşitul studiilor liceale făcute la Bucureşti a fost eliminat din toate şcolile statului, învinuit fiind că a participat la celebra demonstrație socialistă din 13 decembrie 1918.

în 1922 a obținut licența în matematici la Universitatea din Grenoble, iar în anul următor titlul de inginer la

Institutul electrotehnic din acelaşi oraş. In perioada studiilor universitare a militat în mişcarea muncitorească revoluţionară, numărîndu-se printre fondatorii Internaţionalei Studenţilor Comunişti.

La înapoierea în ţară s-a angajat ca funcţionar al firmei J. Nechelis din Bucureşti. în anul 1930 a fost arestat pentru activitate de spionaj în favoarea Uniunii Sovietice, făcînd parte dintr-un grup clandestin condus de publicistul Victor Aradi. Curtea Marţială a Corpului II Armată l-a condamnat în 1931 la cinci ani temniţă grea, pentru ca în anul următor să fie rejudecat şi achitat.

Din 1932 şi pînă în 1940 a lucrat ca referent şi secretar al Institutului pentru studiul conjuncturii economice, de sub direcţia lui Virgil Madgearu. In această perioadă a desfăşurat o intensă activitate publicistică pe teme de economie, dar şi de sociologie sau de ceea ce avea să se numească politologie, semnînd îndeobşte cu pseudonimul Andrei Şerbuleseu, studii, articole doctrinare şi note polemice, mai cu seamă în revistele „Independenţa economică“, „Viaţa românească“, „Cuvîntul liber“, „Era nodă“, precum şi în alte periodice de stînga sau extrema stîngă.

Tot atunci a făcut parte din cercul intelectualilor grupaţi în asociaţia „Criterion“, intelectuali cu cele mai diferite orientări politice şi filozofice, nutrind însă deopotrivă năzuinţa către afirmarea culturii româneşti în toate domeniile şi la . cel mai înalt nivel de spiritualitate, şi abordînd cele mai presante probleme ale actualităţii, în legătură cu simpozioanele organizate de „criterionişti“ la Fundaţia „Carol“, Mircea Eliade nota în scrierea sa *Les promesses de l'équinoxe :* „La colocviul despre Lenin, le-am cerut inginerului Belu Zilber şi lui L. Pătrăşcanu, secretar al Partidului Comunist Român [în realitate, Pătrăşcanu n-a deţinut niciodată o asemenea funcţie în partid], să ia cuvîntul. Voiam, de fapt, să avem printre noi doi marxişti, pentru a le răspunde lui Mircea Vulcă- nescu şi lui Mihail Polihroniade, care se pregăteau să atace comunismul, unul în numele democraţiei, iar celălalt în al naţionalismului“. Şi Eliade continuă : „îl cunoşteam pe Zilber de multă vreme, fiindcă venea adeseori să ne vadă la redacţia «Cuvîntului»... Era un om scund de sta

tură, cu minte vioaie şi destul de cultivat. Degeaba spunea că este marxist, căci n-avea nici dogmatismul şi nici intoleranța acestuia".

Datorită legislației rasiale, Herbert Zilber a fost îndepărtat în 1940 din postul de răspundere pe care-1 ocupa la institutul de cercetări economice.

In preajma lui 23 August 1944 a fost secundantul lui Lucrețiu Pătrăşcanu, principalul reprezentant al Partidului comunist la tratativele purtate de anumite forțe politice democrate de la noi în vederea ieşirii României din coaliția militară antisovietică şi alăturării noastre la coaliția antihi tier istă.

îndată după înlăturarea regimului antonescian, Herbert Zilber a fost numit director al institutului în care activase înainte de război. In 1945 a obținut licența în filozofie la Universitatea din Bucureşti, unde îşi va susține şi teza de doctorat, tratînd despre *Imperialismul unor țări înapoiate.* în 1946—1947 a ținut la aceeaşi universitate, ca profesor şef de catedră, cursul de Economie politică şi socială.

In primăvara lui 1947 a fost exclus din partid pe motiv că în trecutul său politic existau perioade obscure şi că adesea nu fusese „pe linie". De fapt, această măsură duşmănoasă trebuia să constituie un avertisment pentru Pătrăşcanu, aflat încă de pe atunci în conflict latent cu conducerea Partidului şi în special cu Gheorghe Gheor- ghiu-Dej, care-1 considera a-i fi cel mai de temut concurent la funcția de lider al mişcării comuniste din România.

La 6 februarie 1948, Zilber a fost arestat. Nu putea bănui că îl aştepta o detenție neîntreruptă de 16 ani şi jumătate, din care peste şase ani în prevenție, înaintea simulacrului de proces în „cazul Pătrăşcanu".

Esențialul scrierii de față constă din prezentarea tacticii folosite mai cu seamă în 1952—1954 de către organele de anchetă pentru a-1 modela şi dresa pe „reținutul" Herbert Zilber astfel ca el să joace cît mai firesc rolul de denunțător al crimelor politice imputate lui Pătrăşcanu. în definitiv, scrierea este o pledoarie *pro domo,* o încercare dacă nu de a justifica, măcar de a explica atitudinea uluitoare de exasperată autoacuzare adoptată de „complicele" lui Pătrăşcanu în tot cursul procesului. Dacă sentința de achitare pronunțată la 28 mai 1968 de plenul

Tribunalului Suprem a înlăturat învinuirea de trădare de patrie care planase asupra lui Zilber, ea nu a putut însă

şterge din conştiinţa acestuia cumplitul simţământ de culpă faţă de cel mai bun prieten al său.

A-l condamna expeditiv pe Belu Zilber pentru că n-a rezistat torturilor morale şi fizice aplicate zile şi, mai cu seamă, nopţi întregi de-a lungul unui şir parcă interminabil de ani, înseamnă a practica o justiţie sumară, oarecum la nivelul celei a temnicerilor lui. Merită amintit în privinţa aceasta că, la reconsiderarea unor măsluiri judiciare din Europa de Est, unii magistraţi care pronunţaseră sentinţele de condamnare au invocat întru descărcarea lor de vină faptul că „au fost induşi în eroare“ tocmai de „mărturisirile“ stoarse acuzaţilor prin cele mai inumane presiuni ; asemenea acuzaţi inocenţi erau deci răspunzători pentru acele sentinţe nedrepte în fapt, dar chipurile juste în măsura în care se întemeiau pe capete de acuzare necontestate de nimeni în instanţă. Cu alte cuvinte, victimele înscenărilor judiciare meritau să fie acum pedepsite pentru a fi furnizat probe eronate completelor de judecată.

Zilber n-a fost nici el scutit de atare învinuiri atunci cînd a cerut despăgubiri băneşti pentru pagubele materiale legate de îndelunga lui deţinere. Forurile de partid şi, ia indicaţia acestora, cele judiciare i-au replicat că nu este îndrituit să pretindă despăgubiri întrucît n-a avut curajul să retracteze, în cursul şedinţelor publice ale procesului Pătrăşcanu, declaraţiile care~i fuseseră' smulse silnic în perioada instrucţiei. Ca şi cum scenariul n-ar fi prevăzut secvenţe speciale vizînd demoralizarea acuzaţilor tocmai în scopul prelungirii obedienţei lor şi în răstimpul aducerii în instanţă : ameninţări cu pedeapsa capitală în cazul încălcării angajamentului tacit de „colaborare“ şi promisiuni de clemenţă ca răsplată pentru un comportament „rezonabil“. De altminteri se poate observa că, dimpotrivă, foştii deţinuţi politici, care au reuşit să înfrunte caznele de tot felul, rezistînd pînă la capăt, uneori cu preţul compromiterii sănătăţii, nu-şi îngăduie să manifeste dispreţ faţă de cei care au cedat cîndva în faţa torţionarilor şi ne îndeamnă pe cei care am fost scutiţi de asemenea încercări să ne ferim de a ne erija în judecători.

Aşa cum aflăm din paginile acestor memorii, unul din motivele pentru care Zilber n-a izbutit să facă faţă injoncţiunilor a fost convingerea adine înrădăcinată că lucrul cel mai preţios din întreaga lui existenţă era apartenenţa la „detaşamentul de avangardă al proletariatului“ : neur- mînd

indicațiile (fie ele cu totul dubioase din punctul de vedere al moralei „curente“) ale conducerii, însemna să se pună în afara rîndurilor partidului, ceea ce echivala nu numai cu moartea civilă, dar şi cu o tentativă mîrşavă de a frîna punerea în viață a idealurilor revoluționare.

Pe de altă parte, Zilber a căzut jertfă atunci şi propriei erudiții : citise enorm despre „grupurile antipartinice“ judecate în 1936—1938 la Moscova, în regia lui Andrei Ianuarevici Vîşinski. Studiase mai ales dările de seamă stenografice ale proceselor măsluite, dări de seamă care au dobîndit pentru el, în perioada propriei anchete, o valoare paradigmatică : învățînd din felul cum Zinoviev, Buharin sau Racovski au îngrămădit asupra lor înşişi acuzațiile cele mâi fabuloase, Zilber s-a străduit să urmeze aceste lamentabile modele, repetîndu-şi că un autentic comunist nu trebuie să se împotrivească în vreun fel voinței sacrosancte a partidului, ci e dator să contribuie cu prețul vieții şi chiar al onoarei la demonstrarea infailibilității partidului, adică a căpeteniilor acestuia. Dar cînd s-a confruntat cu realitatea lugubră a arestărilor preventive ale regimului pentru a cărui instaurare luptase, Zilber s-a putut încredința că, dîndu-se de gol ca duşmani inve- terați ai revoluției, fruntaşii comunişti din procesele erei staliniste nu au făcut-o în urma discuțiilor teoretice purtate cu anchetatorii, ci mai ales de teama soartei triste rezervate lor şi celor apropiați, în caz că nu ar. fi consimțit să se înfățişeze cu „mărturisirile“ planificate.

O vreme, Zilber şi-a calculat cu grijă „recunoaşterile“, astfel îneît acestea să nu dăuneze tovarăşilor de suferință. Mobilizîndu-şi întreaga perspicacitate, s-a silit să formuleze împotriva coacuzaților doar învinuiri pe care aceştia să le poată înlătura cu uşurință. însă anchetatorii s-au dovedit a fi mai eficace : argumentele contondente au reuşit pînă la urmă să-l pună la respect pe subtilul intelectual îmbrăcat în zeghe.

Căci Zilber nu s-a numărat printre cei capabili să îndure fără să crîcnească bătaia la tălpi. înzestrat cu prea multă imaginație şi neînarmat cu speranța în vreo altă dreptate decît cea omologată de partid, s-a îngrozit la perspectiva unor nesfîrşite suferințe şi umilințe şi a acceptat să scrie stupide romane de spionaj. Ştiind prea bine ce aşteaptă partidul de la el, prizonierul Securității şi-a dat silința să născocească, asemenea înaintaşilor moscoviți, intrigi scandaloase şi comploturi rocamboleşti în stare să ilustreze dogma că lumea

este net împărțită în două tabere antagoniste : de-o parte făuritorii vieții fericite şi îmbelşugate pentru toți, de cealaltă parte conspiratorii împotriva păcii şi progresului.

Trebuie însă recunoscut că Belu Zilber era, într-o anumită măsură, pregătit prin temperament şi autoedu- cație pentru a deveni o victimă a maşinațiilor birocrației supreme de partid. încă din tinerețe se arătase de multe ori dispus să renunțe la spiritul critic atunci cînd interese tactice şi ideologice păreau să o pretindă.

Despre uşurătatea pe care o putea manifesta în astfel de împrejurări dă seama şi un episod relatat de Mircea Eliade în amintita lucrare memorialistică, episod care avea să pună definitiv capăt legăturilor dintre cei doi prieteni : „Aveam multă simpatie pentru Belu Zilber şi indignarea mea a fost cu atît mai mare citind în «Şantier» un articol în care scrisese, printre alte amabilități, că eram «puțin mistic şi puțin agent de siguranță». Peste cîteva zile a venit la noi la masă şi s-a purtat ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. «Mă cunoşti — i-am spus — şi ştii cum îmi cîştig pîinea. Ştii prea bine că trebuie să muncesc din greu ca să reuşesc să-mi plătesc locuința şi datoriile, să-mi procur cărțile de care am nevoie şi să-mi invit prietenii. Atunci, cum ai putut să scrii că sînt puțin agent de siguranță» ?“

Răspunsul lui Zilber, aşa cum îl consemnează Eliade, este caracteristic pentru mentalitatea intelectualilor de extremă stîngă ai epocii : „Eşti mai naiv decît credeam... Astea au fost vorbe în vînt. Asta face parte din frazeologia marxistă. Sînt desigur dator să combat pozițiile tale ideologice, şi nu pot s-o fac decît pornind de la clişeele tradiționale. Asta nu mă împiedică să țin mult, ca om, la tine şi la prietenia noastră“.

La rîndu-i, Mihail Sebastian notează, în pamfletul său din 1935 *Cum am devenit huligan,* că, în urmă cu vreo doi ani, criticul francez Léon Pierre-Quint, aflat în vizită la noi, rămăsese uimit, cu prilejul unei reuniuni de tineri oameni de cultură, văzînd ce relații afabile existau între reprezentanții orientărilor de extremă dreaptă şi extremă stingă. Eroii scenei care l-a intrigat pe Pierre-Quint nu erau alții decît Mihail Polihroniade şi Belu Zilber. „Pierre-Quint nu înțelegea — povesteşte Sebastian — cum e posibilă o asemenea frăție între doi oameni pe care teoretic ar fi trebuit să-i despartă zece lumi. Țin foarte bine minte candidul răspuns al celor doi

extremişti amici : «Vedeți, noi nu sîntem decît prieteni. Asta nu angajează ia nimic». Acest «decît» este un breviar de psihologie bucu- reşteană. El explică foarte multe lucruri, el scuză totul. «Comment ça ne vous engage à rien ? Mais un seul geste engage, Monsieur»".

Comentînd reflecția lui Léon Pierre-Quint, Mihail Sebastian se arată totuşi prea puțin înțelegător cu cei din mediul său cînd afirmă : „Pe oamenii aceştia nu-i angajează cu adevărat nimic : nici ura, nici iubirea, nici viața, nici moartea... Rigoarea, sub orice formă, nu este de resortul lor. Sînt nişte oameni liberi. Poate singurii oameni liberi din Europa, căci faptele nu-i leagă, iar ideile nu-i obligă".

Dar ceea ce pare să-i fi unit cu adevărat pe intelectualii bucureşteni cu idei divergente era nu atît lipsa de principialitate, adică un anume amoralism, cum apreciază Sebastian, cît un vag sentiment de solidaritate umană capabil să covîrşească animozitățile politice sau gîlcevile de moment. Intr-un eseu despre teatrul lui Caragiale publicat acum cîțiva ani peste hotare, sub pseudonim, de N. Steinhardt, neuitatul critic şi moralist evoca emoția copleşitoare pe care o resimțise încă din copilărie asistînd la finalul *Scrisorii pierdute*, aşa cum era el pus în scenă la Teatrul Național pe linia „bătrînească" impusă de Paul Gusty ; se realiză atunci ca prin farmec o împăcare generală, cu uitarea parcă pentru totdeauna a ambițiilor şi patimilor, beatitudinea cobora asupra tuturor deopotrivă : oameni de treabă, mari nătăfleți şi mici canalii, o stare paradisiacă se instala în acompaniamentul triumfal al unei vulgare fanfare. Zilber şi Polihroniade participaü împreună, în tinerețea lor pierdută, la această prea românească împăciuire cu orice preț, născătoare de mîngîiere, deşi lipsită de glorie.

Numai că, la vremea aceea, Zilber nu manifesta doar aspirația către concilierea universală şi „echilibrul între antiteze". Opțiunea lui politică, dar şi o indelebilă trăsătură de caracter îl predispuneau la o combativitate care uneori se arăta a fi izvor de nedumeriri, dacă nu de suferințe.

într-un portret satiric pe care i l-a schițat în scrierea menționată adineauri, Mihail Sebastian ni-1 zugrăveşte astfel : „Belu Zilber, care a devenit... o populară figură bucureşteană, este un tînăr volubil, care dă şuete la Corso despre politica mondială, aranjînd situația Europei,

apostrofînd violent guvernele, zguduind din temelii statele şi învrăjbind continentele“. Plătindu-i în chip evident regretabila ieşire recentă împotriva lui Eliade, Sebastian îl caracterizează pe Zilber în termeni împrumutaţi chiar de la acesta : „Puţin agent de siguranţă şi puţin martir, are supleţea primei meserii şi vehemenţa celei de a doua, ceea ce dă un aliaj de real umor. Dacă vi-1 amintiţi pe Boris Sarafoff al lui Caragiale, realizaţi destul de exact personajul. îl cred doar pe Zilber mai inteligent şi mai neserios“.

Agresivitatea portretistului era stîrnită de atitudinea inconsecventă a lui Belu Zilber faţă de Nae Ionescu, fascinantul maestru de la acea epocă al lui Mihail Sebastian. Vizitîndu-şi în octombrie 1931 la Jilava prietenul care începea să-şi consume acolo anii de închisoare prevăzuţi în sentinţa dată în procesul de spionaj în care fusese implicat, Sebastian a înregistrat apelul deznădăjduit al acestuia : „Vorbeşte cu Nae Ionescu !...“ Ceea ce nu l-a împiedicat pe Zilber ca, după anularea sentinţei, să-l atace sistematic şi cu vehemenţă pe idolul intelectualităţii de extrema dreaptă.

Tocmai aceste oscilaţii între impulsivitate şi spiritul de conciliere, oscilaţii care puteau cîteodată îmbrăca aparenţa iresponsabilităţii (în memoriile de faţă, el însuşi vorbeşte despre „uşuratecul dublu“ al său...), aveau să fie exploatate de anchetatorii de după 1948 pentru a-1 preface într-o unealtă docilă, prescriindu-i unul din cele mai jalnice roluri în jalnicul proces Pătrăşoanu.

Formula „Socialismul va purta la noi pecetea lui I. L. Caragiale şi a lui I. V. Stalin“, lansată de Belu Zilber cu prilejul, pare-se, al susținerii tezei de doctorat în filozofie şi comentată la vremea aceea pînă la sațietate in anumite cercuri, este reluată de cîteva ori în memoriile de față.

Ceea ce ne prilejuieşte observația că Sebastian a intuit just afinitățile lui Zilber cu unii dintre eroii caragialeşti. Să amintim în acest sens promptitudinea declanşării stărilor de exaltare, slaba preocupare pentru consecințele atitudinilor intelectuale adoptate grăbit, deprinderea rezolvării conflictelor prin simple efuziuni sentimentale etc. De altminteri, acest mod de a reacționa se dovedea a fi tipic pentru o bună parte din membrii societății în care a trăit Zilber.

Dar cu asemenea trăsături de caracter, oricît de autentice şi de pitoreşti ar fi ele, nu se putea rezista asaltului dezlănțuit de forțele ce urmăreau omogenizarea într-o direcție anume a tuturor formelor de civilizație contemporane. Zilber însuşi este una din victimele cele mai reprezentative ale dezlănțuirii tăvălugului atotnivelator care a acționat şi în țara noastră.

Din amintirile sale, ca şi din întîmpinările pe care, ca urmare a eliberării din 1964, le-a înaintat forurilor politice, ştim însă că Belu Zilber a reuşit să se reculeagă curînd după încheierea farsei judiciare căreia îi fusese unul din protagonişti şi să măsoare ceva din oroarea situației morale în care se afla.

într -un memoriu nedatat (probabil din 1968—1969), păstrat în copie printre hîrtiile rămase de la Zilber, se poate citi : „La procesul Pătrăşcanu... am confirmat declarațiile date în cursul anchetei din 1952—1954, fiindcă col. Şoltuț şi cpt. Moraru m-au. avizat că altfel voi fi condamnat la moarte... Dintre inculpați, cei care nu şi-au recunoscut vinovăția au fost fie executați (Pătrăşcanu şi Kofler), fie lăsați să moară la Aiud (E. Calmanovici şi Alexandru Ştefănescu)“. Iar despre ce s-a întîmplat ulterior se arată : „Imediat după ce a trecut pericolul condamnării la moarte şi am' fost încarcerat în Penitenciarul Aiud, am încercat să scriu forurilor responsabile. Nu mi s-a dat însă voie să scriu decît în 1962, cînd, fiind în Penitenciarul Dej, m-am adresat Comitetului Central al P.M.R., arătînd că am fost victima unei înscenări. In 1963 mi s-a dat voie să scriu a doua oară.

De astă dată m-am adresat Comisiei Centrale de Control. La ambele întîm- pinări nu numai că răspunsul a fost negativ, dar pentru dispariția mea definitivă am fost supus unui strict regim de exterminare în «zarea» din Penitenciarul Aiud“.

Superficialitatea măsurilor din 1968 de reabilitare a victimelor procesului Pătrăşcanu şi cu deosebire grija autorităților ca vinovații pentru montarea înscenării judiciare să nu fie efectiv traşi la răspundere l-au convins cu prisosință pe Zilber că, în cadrul sistemului, ceva este extrem de putred. Sentimentul de frustrare morală care îl stăpînea tot mai chinuitor l-a determinat să nu mai solicite redobîndirea carnetului de partid. In schimb s-a concentrat asupra cererii de a i se plăti despăgubirile prevăzute de lege pentru perioada deținerii sale abuzive. A întreprins aceste demersuri conştient fiind că numai astfel, iar nu prin atestate despre vagi merite revoluționare sau prin acordarea de ordine şi medalii, îi va obliga pe şefii birocrației să recunoască grozăvia trecutului apropiat cu care, în fapt, ei se solidarizau tacit. Bănuielile lui s-au dovedit a fi întemeiate : reparațiile materiale i-au fost refuzate tranşant, mai întîi pe motivul că achitarea unor asemenea sume ar însemna o încercare prea grea pentru finanțele publice, ca apoi să se invoce faptul că Zilber nu a avut curajul să retracteze la proces declarațiile incorecte de la instrucție.

Şi iată-1 pe fostul puşcăriaş lepădîndu-se, către sfîrşitul vieții, de toate iluziile care-i legănaseră adolescența şi tinerețile...

⋆

In 1974, Belu Zilber a suferit un prim accident cardiac, repetat în anul următor. I s-au interzis eforturile deosebite, drept care şi-a redus activitatea de meditator la matematici pentru examenele de admitere în învățămîntul universitar, activitate care îi permitea să facă față nevoilor traiului, dat fiindcă i se fixase o pensie foarte mică.

în februarie 1978, deteriorîndu-i-se simțitor starea sănătății, a trebuit să se interneze la Spitalul „Elias“. Acolo l-am văzut pentru ultima oară. Era de nerecunoscut, nu atîta fiindcă slăbise peste măsură : muşchii feței i se contractaseră, iar privirea îi era rătăcită. Nu şi-a îndreptat

ochii spre mine şi nu mi-a răspuns la nici o întrebare. Gemea, iar în răstimpuri scîncea.

Cînd, deodată, a rostit distinct, întorcîndu-se spre perete : „Niciodată n-o să le mai spun ce-o să-mi ceară". Doar atît. Apoi a continuat să geamă.

Declaraţia aceasta, fără legătură cu împrejurarea în care ne găseam, m-a uimit şi m-a speriat. Mi-am dat seama că muribundul mă făcuse martor al obsesiilor sale celor mai tainice. De-a lungul convorbirilor noastre atît de frecvente din ultimii ani, nu-mi mărturisise vreodată, măcar aluziv, că suferă din pricina slăbiciunii pe care o manifestase în timpul instruirii şi judecării procesului Pătrăşcanu. Dar mi-a fost dat ca ultimele cuvinte pe care le-am auzit din gura lui să fie acest neaşteptat şi cutremurător lamento.

Mi s-a spus apoi că, spre seară, a început să ţipe. Ţipetele s-au potolit abia în zori, dar definitiv. De la un melanom de pe genunchi se dezvoltaseră metastazele hepatice şi cerebrale care au adus sfîrşitul.

Potrivit dorinţei lui, i-am risipit cenuşa într-un colţ al Cişmigiului. Locul l-am ales cu Ricu Wald, în spatele şirului de scaune din stînga bustului lui Gh. Panu. Acolo, la aceeaşi vreme a anului ca acum, stăteam tustrei de vorbă pe înserate, privind magnoliile înflorite de vizavi.

★

Memoriile lui Beli* Zilber sînt şi ele, în felul lor, un ţipăt, ultimul său ţipăt, un ţipăt de jale, de groază şi, nu mai puţin, de ruşine. Omul de spirit şi cărturarul orgolios ne aduce la cunoştinţă cum l-au zdrobit, cu pumnul lor neîndurător, reprezentanţii autorizaţi ai utopiei către a cărei întrupare jinduise o viaţă.

Paginile acestea demonstrează fără putinţă de tăgadă cît de hidoase sînt orînduirile în care, pentru a-şi păstra cumsecădenia, oamenii trebuie să dea dovadă de eroism.

G. *Brătescu,*

X .■> 1:3; . , X X X . . . : iS-IZ-. . Xx.v 'X.. . x

¡X . . .r.-qß». ■■ O , V x " - x - -i

X , ; r Vi ' -

• •• • ÍX" XttxXx ; ■ í'X afcíí «

;x '•X,.;X- ; ■ íixx/i. ' ri -, Xjqx:

fC f x ' ,;X'V- i' i ,fx.x Ö ! ,S

:«rr . . í>;x - iX'Xi.r 0.<ïf xaix

[1] xa i-x . x.;ï; • Sí S?/ toi, x Ä 'xfV'/

fte x.x X xaí M- Éi :

■ Xi V ; .5.:- ,,-X .

vx KX ' x X f ü x X : - i - X YÍo'

■

, .‘.i r »

X X -

.•T- ,i»] ;

xXv.,. ; • ■ x q ; ' X X

,yf . niter ■: «i.- • 7C:Í - íB X- :,X-tX .--r . .

xi'- ;>¿ v! xq ;x.xxi.;. xx

. ' ■ X

; fjfr ■ ? ' X ' T X fe ti <; ?■ tox

Notă asupra ediției

Manuscrisul memorialistic al lui Belu Zilber a fost transcris în întregime, cu excepția unor repetări flagrante. Cîteva nume de persoane sînt înlocuite prin inițiale, iar în trei cazuri au fost înlăturate aprecierile oarecum discutabile care puteau umbri memoria unor persoane decedate. Toate eliminările sînt indicate prin puncte de suspensie între paranteze drepte.

Deoarece materialul inclus în ultimul paragraf s-a păstrat în cîteva versiuni paralele şi, în mare măsură, depăşeşte prin conținutul său preocupările memorialistice (s-ar părea că una din redactări constituie, de fapt, un studiu independent cu privire la „planul Mansholt“ lansat în 1971), s-a procedat aici la o selectare a fragmentelor destinate publicării.

Cu excepția actualelor prime două paragrafe, care în mod sigur urmau să deschidă lucrarea, celelalte texte au fost dispuse în ordinea decisă de editor, întrucît autorul nu a întocmit un sumar al scrierii şi nici nu a procedat la o numerotare generală a paginilor.

Transcrierea s-a efectuat, îndeobşte, potrivit normelor ortografice şi de punctuație actualmente în vigoare. Astfel, pentru tipar s-a adoptat forma „Pătrăşcanu“, astăzi utilizată curent față de ortografierea „Patraşcanu“ din manuscris. între paranteze drepte au fost introduse unele cuvinte menite să ajute la mai buna înțelegere a textului. Acele fraze, al căror sens exact n-a putut fi totuşi desluşit, au fost copiate ca atare.

îngrijitorul ediției s-a văzut nevoit să renunțe la întocmirea unor note explicative. Era inevitabil ca, ici şi

colo, să apară scăpări şi erori, dat fiind că memorialistul n-a mai ajuns să se ocupe de punerea la punct a textului. Ar fi meritat ca în note să se ofere informații despre identitatea şi biografia unor personaje menționate fugar în text sau numai sub numele lor fictive „de serviciu" ; asemenea investigații ar fi fost însă greu, dacă nu imposibil de efectuat într-un răstimp scurt.

După publicarea lucrării, textul original va fi depus la Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române. Trebuie precizat că două dintre paragrafe *(Mitcegai* şi *Actul gratuit)* s-au păstrat şi sub formă dactilografiată ; eventual, ele aparțin primei versiuni a lucrării, cea sustrasă lui Belu Zilber în mai 1970.

G.B.

MONARHIA
DREPT DIALECTIC

[Introducere]

Toată viața mi s-au atribuit păcate, calități şi intenții pe care nu le-am avut. Am plătit datorii pe care nu le-am făcut, bucuriile vieții au trecut pe lingă mine ; aş fi putut fi om bogat şi aş fi putut locui într-un castel ca al lui Kafka, dar castelanii nu m-ău iubit şi m-au închis o treime din viață. Sînt poate alcătuit dintr-o plămadă nesigură, de care oamenii se feresc fiindcă au nevoie de certitudini ; poate sînt un om cu ghinion, este poate un blestem sau chiar destinul meu să fiu veşnic bănuit de crime trecute ori viitoare.

Cînd eram copil, un prieten al casei îi spuse într-o zi mamei : „Bate-1, s-a uitat la ceasul cu cuc !" Deşi mă credea capabil de orice sminteli, surprinsă, mama îl întrebă ce legătură era între una şi cealaltă. La care prietenul replică : „Dacă s-a uitat, are să-l strice". Mama nu m-a bătut şi eu n-am stricat ceasul cu cuc. Mult mai tîrziu, om în toată firea, simțeam tentația sadică să deşuru- bez țeasta proştilor, să văd cum funcționează prostia. Ceasul cu cuc mă amuză şi astăzi, însă niciodată n-am avut curiozitatea infantilă să distrug jucăria ca să văd ce este înăuntru.

Elev de liceu fiind, am devenit bolşevic. Nu ştiam prea bine de ce, sau ce înseamnă asta ; nici nu mai sînt în stare să destram sentimentele mele de atunci, dar eram bolşevic şi mă recomandam cu mîndrie ca atare. Este posibil ca metamorfoza să fi avut loc sub impresia lecturii *Manifestului comunist,* dat cu insistență spre citire de vecinul nostru, cizmarul Ionescu, dispărut ulterior — spre dezolarea mea — prin subsolurile actoriciei de mahala ; poate suta impresia tabloului în mărime supranaturală al bunicului Marx, cu plete, barbă şi — lucru curios — monoclu, încadrat de tata într-o ramă prestigioasă [şi] aşezat între *Foamea din Sicilia* — o vrăjitoare cu oase transparente prin negrul îmbrăcămintei, rînjind pe un sicriu sub un cer acoperit de corbi, ceva asemănător cu Geo Bogza cînd nu era academician — şi *Contesa cerşetoare,* în închipuirea mea, chiar portretul eroinei primului roman în fascicule devorat cu lacrimi în ochi ; poate fiindcă ziarul „Lumina" anunțase pe afiş că bolşevismul are şapte vieți, ceva din toate acestea trebuie să fi fost la originea convingerilor mele. Sigur este că am fost profund impre-

sionat de stafia de la începutul celebrului *Manifest* şi apelul de la sfîrşit, cînd chema proletarii din toate ţările să se unească.

Astfel a ajuns Marea Revoluţie din Octombrie prima mea mare iubire. Ca toate marile iubiri, s-a stins pe măsură ce îmbătrîneam amîndoi. Cu vîrsta, am început să văd cum se îngroaşă păcatele mele şi ale ei. Astăzi îmi vine să spun ca şi Swan după moartea iubitei sale Odette de Crécy : „Et quand on pense que je faillis mourir pour une femme qui d'ailleurs n'était pas de mon genre".

Atunci însă am iubit-o cu toată pasiunea tinereţii, am visat-o aducătoare de fericire pentru omenire, nu m-am îndoit nici un moment că, sub steagul lui Lenin şi Troţki, viaţa pe pămînt va fi o veşnică primăvară, fiindcă ei erau purtătorii singurelor adevăruri posibile. Toate erau certitudini pe care astăzi mi le invidiez, şi mă uit cu tristeţe la indiferenţii noştri copii pentru care Lenin este o poză cu cioc între bărbile lui Marx şi Engels, ideile lui un subiect plictisitor de examen, iar Troţki, eroul generaţiei mele, o parte din neînţelesul cuvînt peiorativ „troţkism".

Alţii ajunseseră la aceleaşi certitudini ca şi mine după ce au citit *Ce e de făcut ?* al lui Cernîşevski, acelaşi renumit *Manifest* ori *Minunile vieţii* ale reacţionarului, dar materialistului, Ernst Haeckel, fiindcă aveau prin familie vechi social-democraţi atenţi la vuietul furtunii ori poate pentru că visul cu ochii deschişi dă sens tinereţii. Ne-am adunat, am discutat la nesfîrşit, am răspîndit noaptea — era în vremea ocupaţiei germane din 1916—1918 — apelul nostru la revoluţie, pe foi tipărite la Baia Moşilor

de prietenul meu Konitz, care, fiind împuşcat în 1937 la Moscova, n-a mai avut timp să regrete dragostea lui din tinerețe, am strîns arme, abandonate de soldații germani, în vederea insurecției armate care nu mai putea întîrzia.

N-am avut norocul să particip la acest mult dorit eveniment. Abia la bătrînețe, după 17 ani de temniță, am aflat din ziare că în august 1944 avusese loc o insurecție armată victorioasă, exact după formula leninistă, insurecție la care însă nu participasem, deşi nu lipsisem nici o zi din Bucureşti. De vreme ce a fost însă înregistrată de ziare, de manualele de istorie şi de documentele de partid şi chiar filmată, nu m-am mai îndoit niciodată de realitatea ei.

Aşadar, bolşevic fiind, am lipsit de la liceu în ziua de 13 decembrie 1918. Hoinărind pe străzi, pe-nserate am ajuns în Strada Cîmpineanu colț cu Strada Sfîntul Ionică, unde era Clubul socialist.

Acolo era viața mea adevărată. îmi plăceau gangul ' şi scara întunecoasă, sala de şedințe cu bănci, mai cu seamă Moş Ilie (Moscovici), secretarul general al Partidului Social-Democrat, o făptură de o rară noblețe, cu ancestrala patimă judaică pentru idei. L-am iubit pînă la moarte, şi nu-1 credeam cînd urla la mine în 1943 : „Vin katyniştii, au să te omoare !“

Strada era plină de lume pînă departe, atît cît se vedea cu ochii. Am încercat să răzbesc prin mulțime, dar oamenii au început să fugă, împingîndu-mă înapoi. Nu înțelegeam ce se întîmplase, m-am lăsat dus de val şi am fugit şi eu. Abia a doua zi, la liceu, am aflat că la celălalt capăt al Străzii Cîmpineanu, în Piața Teatrului Național, jandarmii trăseseră în mulțime, iar eu fusesem exclus din şcoală ca una din căpeteniile „rebeliunii bolşevice“.

Profesori şi colegi, toți erau convinşi că nimeni altul decît mine nu putuse organiza vărsarea de sînge. Zadarnic am încercat să explic dirigintelui clasei, poetul Alexandru Stamatiad, că între cele întîmplate în Piața Teatrului şi lipsa mea de la şcoală nu fusese nici o legătură. Traducătorul din limba franceză al lui Omar Kha- yam mă privi cu dispreț seniorial printr-un ochi de gheață acoperit de monoclu. Eram atît de emoționat că nu-mi amintesc să fi avut şi un al doilea ochi. L-am auzit spu- nînd : „Vrei să întronezi bolşevismul ? Ieşi afară !“ Am ieşit convins că, chiar din acea clipă, devenisem una din „victimele sîngeroasei represiuni din Piața Teatrului Național“. Mă

simțeam erou.

Mulți ani după aceea, în 1947, mi-a fost dat să aud cum îmi cade capul în paner. Eram la Comisia Centrală de Control, unde apelasem după excluderea mea din partid. Mă ancheta Emil Popa, un stalinist pe care-1 scă- pasem din lagăr doar cu trei ani mai-nainte şi avusesem grijă să nu ducă lipsă de ciocolată şi dulceață de cireşe amare, foarte dorite de dînsul. După ce-mi puse un număr de întrebări inepte, dublate de acelaşi număr de rictusuri apărute ritual în colțul buzelor la auzul răspunsurilor mele, am înțeles că nu-i fusesem pe plac. Se aşteptase la spovedania smerită a unui mare păcătos, s-a indignat, însă s-a stăpînit, dînd drumul numai grimaselor obişnuite în asemenea împrejurări, pretutindeni unde există comisii comuniste de control, adică pe întreg globul. La urmă nu s-a mai putut stăpîni. Indignată, statuia cu guler tare îmi spuse : „Am auzit că tu vrei să revizui eşti şi leninismul. Ieşi afară !“

Pe vremea aceea nu-mi închipuiam că Lenin ■ s-ar fi înşelat. Credeam că Simfonia a IX-a poate fi prost dirijată, rămînînd totuşi monumentul muzicii. La fel credeam că socialismul putea fi construit în România mai bine decît în Rusia. Gîndeam chiar că ar trebui să învățăm de la sovietici cum nu trebuie construit...

Prietenul meu fusese însă atît de imperativ, că-mi luase piuitul. Am ieşit. De astă dată nu m-am mai simțit erou : ştiam ce urmează ; eram înfricoşat.

In 1919, convinşi că eram în stare să arunc lumea în aer şi să sfîrşesc eu însumi sub dărîmături, părinții mei, din proprie inițiativă ori sfătuiți de careva, au hotărît să mă trimită să studiez în străinătate. Nu ştiu de ce Parisul li s-a părut un oraş mai puțin propice pentru dezlănțuirea furiei mele distructive decît Bucureştiul. Convinsă că voi pierde ori dărui lucrurile adunate pentru mine şi numai pentru mine, mama le aşeză frumos în paner, însoțindu-le de o listă amănunțită a tot ce pusese acolo. I-am adus acasă întreaga zestre, însă pînă la moarte a rămas convinsă că pierdusem ori irosisem tot ce-mi dăduse.

Destinul meu m-a urmărit în toate cotloanele vieții. De la prieteni şi femei care m-au abandonat, pînă la patroni care-mi bănuiau intenții diabolice şi activişti de partid care mă suspectau, toți au fost obsedați de ideea că am făcut sau voi face ceva grav.

N-am auzit însă ca altcineva decît maică-mea şi soră- mea să fi avut de suferit de pe urma mea. Ele veneau iarna pe jos la Jilava să-mi aducă de mîncare, ele şi-au vîndut lucrurile din casă ca să mă scoată viu din închisoare, ele au plîns şi s-au chinuit. Mama a murit fericită înainte de arestarea mea ca trădător ; altfel, o aveam pe conştiință. în celula nr. 1 a „zarcăi" din Aiud, o mînă nevăzută o creionase cu funingine pe zidul de deasupra sobei. Era tristă şi purta fişiu negru, ca la moartea bunică!. De cîte ori deschideam ochii, mă privea şi-mi spunea că o amărăsc. Soră-mea m-a căutat zece ani, pînă s-a prăbuşit. Sînt probabil vinovat de moartea ei, ca şi de a fratelui meu. Dacă nu eram comunist, ar fi trăit fără griji şi fără spaime.

în 1930 am fost arestat sub acuzația că eram spion sovietic, ceea ce de altfel corespundea adevărului. Mă ancheta un polițist deştept, Vintilă Ionescu. Ştia despre mine totul şi ceva pe deasupra. Am semnat ultima declarație în noaptea de 23/24 decembrie 1930, pe la orele patru dimineața. Ca cineva care-şi urmăreşte un gînd, paralel cu activitatea manuală devenită automatism, Vintilă Ionescu se ridică de pe scaun, îşi scoase ochelarii şi, fără să mă privească, îşi depănă concluzia la care ajunsese probabil în noaptea aceea, în timp ce dictase declarația mea : „Este clar că m-ai mințit, dar ce spui se potriveşte. N-am dovezi concludente, însă am convingerea că ai făcut spionaj. Nu mare lucru, dar ai făcut. Acum zece ani, am anchetat în camera asta, tot noaptea, pe altul ca tine. Nici el nu făcuse mare lucru, dar în raportul meu către ministru am cerut suprimarea lui. Ministrul n-a aprobat şi l-au pus în libertate. în 1921 a făcut atentatul de la Senat. Bănuieşti cine era : Max Goldstein pe care, probabil, l-ai cunoscut. Te-aş putea pune şi în libertate, dar voi cere ministrului să fii suprimat. Eşti periculos, ai să faci ceva grav".

Vintilă Ionescu avea obiceiul să ancheteze în haină neagră, pantaloni reiați, guler tare şi pantofi de lac, ca la o întrevedere diplomatică. La ultimele cuvinte şi-a întors capul spre mine, pentru a sublinia definitiva lui hotărîre. Ochii lui cenuşii, de miop fără ochelari, mă țintuiau pe scaun, parcă

m-ar fi privit din fundul lumii, în fața acestei puteri cosmice devenisem un ghemotoc, în care viața se mai ținea prin inerție. Simțeam că dacă ar continua să mă privească, mă strîngeam în jurul inimii şi dispăream.

Cînd am ajuns în celulă, m-am dezmeticit, şi incurabilul meu optimism începu să lucreze. Se făcea de ziuă ; prin ferăstruică se vedeau fulgii de zăpadă anunțînd copiilor Ajunul Crăciunului. Mi s-a părut absurd să fiu ucis cu bucuria primei zăpezi în suflet. Nu ştiu nici cînd m-am întins pe duşumea, nici cînd am adormit. Cînd m-am trezit, n-am mai crezut că voi fi omorît. Dorințele pioase sînt terapeutice.

Mulți ani după această noapte deosebită am aflat că Vintilă Ionescu şi-a ținut promisiunea, dar ministrul de Interne l-a refuzat, din vreo prejudecată de neînțeles pentru copiii de astăzi. Ferm convins însă că voi face ceva grav, m-a urmărit după liberarea mea din închisoare, fără să mă mai aresteze, în aşteptarea marii crime. Nimic din ce făceam nu' i se părea corespunzător aşteptărilor sale. Cînd a fost pensionat, a lăsat moştenire urmaşilor săi la Siguranța Generală urmărirea mea. A avut ghinionul să moară înainte de 23 August 1944. Dacă ar fi trăit, şi-ar fi văzut visul cu ochii, condamnarea mea la muncă silnică pe viață pentru toate crimele prevăzute de Codul Penal, dar nu de justiția lui, ci de a mea.

în ziua de 20 iunie 1949, după aproape un an şi jumătate de „reținere“ prin diferite beciuri ale Securității şi numeroase greve ale foamei, am fost dus în fața generalului Nikolski, şeful anchetelor. Asimetric la trup şi la față, încovoiat, cu mîini disproporționat de lungi, cu bot de iepure acoperit de mustață, cu fruntea mică şi vîr- tejuri de păr pe cap, cu ochi saşii, semăna cu ceea ce unul Lombroso afirmase ca este tipul criminalului, teorie pe care noi marxiştii am combătut-o, fiindcă criminalul este un produs al societății, nu al naturii. După ce m-a întrebat dacă nu vreau să renunț la greva foamei, a adăugat : „Am recitit dosarul d-tale. Trebuie să-ți mărturisesc că prezumțiile noastre n-au putut fi verificate. Deşi în materie de politic, prezumțiile sînt suficiente pentru condamnare, te vom trimite să lucrezi la un canal care se construieşte acum între Cernavodă şi Marea Neagră. Eşti pervers. Ți-ai ascuns bine crimele, dar noi te vom demasca. Pînă atunci vei lucra la construcția socialismului“.

Din cabinetul lui Nikolski vedeam trecînd, prin piața plină

de soare a Palatului, oameni fericiţi şi lipsiţi de griji, cum par toţi oamenii în mers, văzuţi de sus şi de departe. într-o clipită mi-au trecut prin faţa ochilor armatele de schelete care au construit inutilele canale sovietice şi noaptea din Ajunul Crăciunului 1930. Amîn- doi poliţiştii, cel în haină neagră şi pantaloni reiaţi, ca şi cel cu bot de iepure, voiau să mă ucidă ; unul pentru că urma să fac ceva, celălalt pentru că făcusem ceva, unul prin glonţ, celălalt prin construcţia socialismului.

După eliberarea mea din închisoare, în 1932, negăsind de lucru în altă parte, am acceptat slujba de colaborator neplătit al Institutului pentru studiul conjuncturii economice, recent înfiinţat, iar din 1937 [am devenit] conducătorul aceluiaşi institut. Industriaşul Ion Bujoiu, membru în consiliul de administraţie, ca şi Siguranţa Generală, de altfel, cereau insistent să fiu licenţiat. „Asta — spunea el — este comunist şi munceşte aici pentru 20 000 de lei pe lună, cînd în altă parte ar fi putut cîştiga 200 000. Urmăreşte scopuri ilicite !“ Profesorul Madgearu, preşedintele institutului, nu m-a licenţiat. Adevărul era că munceam pentru 20 000 de lei pe lună, fiindcă nimeni nu-mi oferise mai mult.

In 1947, prietenul meu Ştefan Voitec, pe vremea aceea ministrul Educaţiei Naţionale, refuza să mă scoată din invăţămîntul universitar, aşa cum îi cerea partidul după excluderea mea. La observaţia lui că nu mi se poate reproşa nimic din punct de vedere profesional, Ana Pau- ker îi replică : „A solicitat catedră fără să întrebe partidul. Cine nu întreabă urmăreşte scopuri ilicite“. Lui Madgearu nu-i fusese frică de Bujoiu şi nu m-a licenţiat ; Ştefan Voitec îşi risca cariera.

în 1963 am fost reabilitat, partidul mi-a mulţumit oficial pentru ajutorul pe care i l-am dat ca să facă lumină în asasinarea lui Pătrăşcanu, iar Tribunalul Suprem al Forţelor Armate m-a achitat. Bineînţeles, lucrurile nu s-au petrecut linear şi nici obişnuit. Mi s-a cerut să exprim regrete pentru faptul că la procesul din 1954 nu am retractat declaraţiile date în cursul înscenării procesului şi să nu pretind reparaţiile băneşti prevăzute de Codul Procedurii Penale pentru cei 17 ani de temniţă. Am refuzat şi una şi alta. Nu înţelegeam să mă aşez în fundul iadului, ca pe spinarea mea să se ridice la lumină fostul ministru de Interne Alexandru Drăghici, viu, şi statuia lui Gheor- ghe Gheorghiu-Dej, mort,

şi nici nu puteam accepta să nu-mi revendic, în fața justiției, drepturile pe care legea mi le acorda, pentru motivul că veniturile statului ar suporta cu greu noi cheltuieli. Mai mult, am cerut ca nimeni să nu fie iertat, nici în viață, nici după moarte. Altfel, o minciună ar aduce altă minciună şi o crimă altă crimă.

Nu vedeam cum se putea ieşi din impasul în care se afla Conducerea, după ce Nicolae Ceauşescu, secretarul general al partidului, anunțase, la 24 aprilie 1968, aproape aceloraşi membri ai Comitetului Central, cărora Gheorghiu-Dej le spusese surîzător cu zece ani în urmă fericirea de a nu avea pe nimeni de reabilitat, nici în viață, nici post-mortem, că se stabilise definitiv că Pătrăşcanu şi Kofler fuseseră asasinați din ordinul lui Gheorghiu- Dej, secretar general al partidului, şi al lui Alexandru Drăghici, ministrul de Interne. Ştiam de la Lenin că nu există probleme fără soluții şi de la Stalin că soluțiile cele mai probabile sînt acelea care nu pot fi deduse cu logica cea mai riguroasă din premisele cele mai sigure. A.cum nu mai este ca pe vremea lui Pascal, cînd ce era adevărat dincoace de Pirinei, era eroare dincolo. Dialectica permite ca ce era adevărat dimineața, să fie eroare după-amiază.

Refuzînd să mă fac părtaş la crima lui Gheorghiu-Dej, Tribunalul Suprem al Forțelor Armate a motivat achitarea nu pe faptul că totul fusese o înscenare, aşa cum se anunțase public la Plenara Comitetului Central din aprilie 1968, ci pe faptul că din dosarele analizate nu rezultau crimele pentru care fuseserăm condamnați. Deci eroare judiciară, nu asasinat. Nu m-ar mira ca odată şi odată, cînd se va ridica din nou problema,' pe baza motivărilor din această nouă sentință să se afirme că prima sentință fusese dată şi executată pe baza declarațiilor mele, aşa cum s-a afirmat la Praga că Slansky a fost spîn- zurat fiindcă London a făcut declarații mincinoase.

Evident, atitudinea mea neînțelegătoare a făcut o proastă impresie. De atunci au trecut iar ani. încetul eu încetul, Gheorghiu-Dej a redevenit ctitorul socialismului în România ; deasupra mormîntului său arde flacăra veşnică a eroilor antifascişti, oraşe şi străzi îi poartă numele ; oasele lui Pătrăşcanu stau alături de ale lui Chişinevschi, ideologul asasinatului, iar complicii în viață sînt pensionari, dacă sînt bătrîni, în funcții civile, dacă sînt tineri. Toți au comis simple erori judiciare, desigur regretabile, dar nu crime ! De altfel,

din 1954 pînă în 1968 au trecut 14 ani, aşa că, orice ar fi făcut, toţi se bucură de prescripţie. într-o vreme au existat legi cu efect retroactiv, care pedepseau cele întîmplate cu zeci de ani în urmă, şi nimănui nu i-a trecut prin minte să invoce prescripţia. Atunci era însă vorba de crimele vechilor stăpînitori...

Pînă în 1968 am încercat mereu să înţeleg absurdităţile, să le găsesc o justificare ideologică, să admit că tot ce s-a întîmplat trebuia să se întîmple. Am scos ochelarii de tablă şi m-am hotărît să fac *tabula rasa* din tot ce am învăţat din cărţi şi să privesc ce am iubit cu ochii mei. Nu mai aveam îndoială că regimul nostru este incompatibil cu adevărul şi dreptatea.

Am ajuns un foarte mic proprietar de viaţă. Nu mai am vreme să culeg roadele de pe parcela care mi-a rămas, iar sistemul poate dura un foarte mare număr de ani. Se poate întîmpla ca copiii să nu mai afle niciodată ce a fost, în vremea noastră, cum s-a născut şi arătat socialismul cu chip românesc.

Departe de mine gîndul de a denigra prin aceasta cumsecădenia mulţimii de resemnaţi şi oropsiţi care vorbesc limba lui Creangă, de a găsi altă înfăţişare decît cea omenească celor care au suportat obiceiurile tuturor conducătorilor mari şi mici, vechi şi noi. Nu la dînşii m-am gîndit cînd m-am hotărît să aştern pe hîrtie cum s-a construit socialisjnul cu pecetea lui I.V. Stalin şi I.L. Ca- ragiale.

într-un timp foarte scurt, acest fericit pămînt are darul de a pune culoare proprie pe oameni şi idei, poate ca nici unul altul. Chinezilor le-au trebuit secole ca să asimileze pe mongoli, ruşii n-au reuşit niciodată să asimileze pe tătari ori ucrainieni. Pînă în 1944, urmaşii lui Platon şi Aristot, ca şi ai domnitorilor fanarioţi au sfîrşit ca deputaţi liberali şi plăcintari, iar gentlemanii englezi, la crîşma cu taraf. Primul Hohenzollern ajuns rege al României nu avea scaune în sala de audienţe, asculta în picioare cele spuse de miniştrii valahi, după ce la intrare le întindea doar un deget ; al treilea Hohenzollern era anunţat de subreta reginei neîncoronate a României, spu- nînd stăpînei sale : „A venit conaşul“.

Pe acest pămînt aproape nimic nu se ia în serios. Tragedia este literatură străină. N-am auzit să fi existat cu adevărat o altă revoltă decît cea a ţăranilor din 1907. Orice idee se seamănă rodeşte comedia. Lujere ca Băl- cescu şi Eminescu sînt apariţii rare.

În 1969 am început să scriu această carte despre *Monarhia de drept dialectic* pentru uzul celor resemnaţi de astăzi şi al copiilor care vor învăţa că Gheorghe Gheor- ghiu-Dej a iniţiat şi condus tot ce s-a întîmplat din 1944 încoace, dacă aceste slove ar ajunge vreodată sub ochii lor.

Deşi nu am nimic de pierdut, decît lanţurile unei vieţi ratate numai pentru că în procesul Pătrăşcanu fusese necesar un actor în genul meu, nu intenţionam să public această carte în străinătate. Am pătimit suficient ca să mă bucur de dreptul de a povesti ce am trăit şi gîndit, drept pe care Constituţia mi-1 acorda şi fără să fi făcut 17 ani de temniţă. Mai mult, am anunţat Editura de stat că-i voi preda spre tipărire un volum şi am citit prietenilor pagini din manuscris.

Aşa cum era normal, cei care au în grijă gîndurile şi sufletele semenilor au aflat şi ei despre ce este vorba. Nu se putea ca blestemul care mă urmăreşte din copilărie să nu-mi întunece iar zilele : imediat au fost siguri că intenţionez să public cartea dincolo de graniţe, ceea ce ar fi constituit, bineînţeles, o crimă. I-am asigurat că nu voi face acte ilicite, dar nu m-au crezut. Codul nostru penal este atît de generos încît poate pedepsi orice. S-au gîndit în special la capitolul „instigaţii“*, cuprinzător cît un ocean. Ca să fie delict, pregăteau cu răbdare dovezile, înainte de a remite manuscrisul Editurii de stat. După aceea, ar fi fost un act legal...

S-a întîmplat însă ca în seara zilei de 13 mai 1970 să primesc vizita lui Daniel Norman, corespondentul ziarului „Figaro“ la Londra, venit la Bucureşti pentru un interviu cu Nicolae Ceauşescu. M-a rugat să-i încredinţez manuscrisul spre păstrare, fiind convins că aici îmi va fi furat, promiţînd în acelaşi timp să nu-1 publice fără autorizaţia mea. Am refuzat. Microfoanele au funcţionat însă undeva, şi cineva a intrat în panică.

, în seara zilei de 14 mai 1970, patru hoţi înmănuşaţi au pîndit plecarea mea din locuinţă, au intrat în apartament, au bătut şi legat bătrîna mea menajeră şi, în cîteva minute, au furat 9 000 de lei, trei copii ale manuscrisului, o ediţie veche a lui Machiavel, *Posedaţii* de Dosto- ievski, plus toate actele personale. Negăsind originalul scris de mînă, au luat şi zeci de pagini cu probleme de analiză matematică, în credinţa că un pervers ca mine nu putea să nu aibă şi un criptomanuscris.

Revenit acasă, am găsit Miliția luînd amprentele digitale ale mănuşilor, cu gîndul că va descoperi pe hoți.

în ziua de 16 mai, un delegat al hoților s-a prezentat la Aerodromul Otopeni şi l-a întrebat pe Daniel Norman dacă nu are în valiză originalul cărții mele. Nu au cotrobăit în bagajul lui Norman fiindcă ar fi periclitat interviul lui Ceauşescu, care se afla acolo.

Cei care au hotărît prădăciunea din seara zilei de 14 mai 1970 sînt desigur convinşi că au respectat în totul Constituția. Nu s-a făcut o percheziție în miez de noapte, ca pe vremuri, nu m-au arestat, au respectat dreptul de a scrie, libertatea de a gîndi.

De fapt, nici nu este furt, fiindcă hoții nu sînt persoane particulare. Aparținînd unei instituții de stat socialist, reprezintă în acelaşi timp puterea legislativă, judecătorească şi executivă. Nu există nici cine să-i prindă, nici cine să-i judece. Prin urmare, nu este furt.

Acum 18 ani, cînd asistam la înscenarea procesidui Pătrăşcanu, mă gîndeam să demasc pe regizori în fața justiției datînd unele fapte în aşa fel încît să pot dovedi prin acte certe inexistența lor. De pildă, din motive independente de voința mea, s-a fixat ziua de 6 octombrie 1946 ca dată a unui complot la care aş fi participat. Am acceptat să fiu prezent în Bucureşti la acea dată, ştiind că, în acel moment, eram la Paris, ceea ce aş fi demonstrat cu tot felul de acte ale autorităților franceze. Am fost
fericit de această găselniță, pînă mi-am dat seama că, în momentul prezentării dovezilor, dacă mi s-ar fi permis să le aduc, judecătorii Tribunalului Suprem al Forțelor Armate, cu procurorii, anchetatorii şi avocații, ar fi scos din dosar fila buclucaşă, ar fi înlocuit-o cu alta sau ar fi corectat pur şi simplu cifra, ziua şi luna.

Cînd toți sînt de acord să falsifice, nu există apărare posibilă. Nici urletul din sala de judecată nu foloseşte. Există totdeauna microfoane, dar sînt mute ; există public, dar sînt ofițeri de Securitate îmbrăcați în civil ; există avocați, dar sînt membri de partid. Dacă întîmpla- rea face să fie de față un acuzat dubios, se suspendă şedința, se explică, în particular, criminalului că-1 aşteaptă sentința administrativă fără drept de grațiere şi, la nevoie, procesul lui se disjunge.

Gîndeam pînă la epuizare cum să imaginez fapte a căror inexistență se putea dovedi, cum să înfrunt martorii falşi, îmi

umpleam memoria cu inepții monstruoase, voiam să frîng reaua-credință. A durat mulți ani pînă să înțeleg că solidaritatea la crimă a întregului aparat este o forță împotriva căreia nu se poate lupta.

De aceea furtul din seara zilei de 14 mai 1970 a fost furt numai prin forma, nu şi prin conținutul lui, care rămîne socialist.' Bănuiam de mult diferența dintre formă şi fond şi că determinant este acesta din urmă. Ocuparea unei țări se cheamă eliberare națională, dacă este realizată de Armata Roşie ; democrație parlamentară, alegerea unui singur candidat, dacă se întîmplă într-o țară socialistă ; libertatea, înțelegerea necesității ; şi alte multe.

în seara zilei de 12 septembrie 1944, după „ocuparea cetății Bucureşti“ de către Armata sovietică, mi-a fost dat să adăpostesc pentru o noapte toți corespondenții de război ai ziarelor sovietice. Curios din fire, am întrebat pe unul dintre aceştia, cred că era scriitorul Pavlenko, cum se face că în Rusia şcolile militare Suvorov şi Kutu- zov nu primesc decît copii de ofițeri, ceea ce evident înseamnă şcoală de castă, aşa cum aveau iuncherii prusaci şi samuraii japonezi, pentru a căror distrugere mureau atunci atîția muncitori şi țărani sovietici. La care, calm, interlocutorul meu răspunse : „Da, este o castă, dar o castă cu conținut socialist !“ Atunci mi-am dat seama, pentru prima dată, de imensele posibilități ale cuvintelor.

Este în esența acestui sistem să guverneze în permanență „împotriva curentului“. A dat oamenilor conştiința drepturilor lor, fără să le poată satisface altfel decît în cuvinte. De aceea limba utilizată în formularea ideologiei are un vocabular redus, cu semnificație elastică. Furtul nu este furt cînd hoții aparțin poliției, asasinii nu sînt asasini cînd aparțin partidului.

întocmai ca şi Pristanda în căutarea „scrisorii pierdute“, apărătorii legalității socialiste nu au ezitat să trimită, în ziua de 16 mai 1970, un delegat al hoțilomla Aerodromul Otopeni ca să afle dacă originalul manuscrisului meu nu se afla în bagajele lui Daniel Norman şi să-i pună în vedere că, în eventualitatea afirmativă, prietenii lui din Bucureşti ar avea de suferit.

Dar, în definitiv, ce s-ar fi întîmplat dacă manuscrisul ajungea în străinătate şi vedea lumina tiparului ? Desigur,

faptul că autorul [era] un indigen, cu domiciliul în Republica Socialistă România, da celor publicate altă valoare morală decît tipărirea aceluiaşi manuscris semnat de un străin cu domiciliul la Paris sau Londra. Efectul practic al apariţiei încă unei relatări despre modul cum se construieşte socialismul în România ar fi fost minuscul faţă de tot ce se ştie astăzi în străinătate şi în ţară. Cel mult, autorul indigen ar fi avut de suportat rigorile legii.

Ar fi fost însă mult mai normal ca delictul să fie ignorat. Străinătatea ar fi avut impresia că libertatea de a scrie este asigurată în Republica Socialistă România. De altfel, furtul unui manuscris nu poate împiedica pe nimeni să-l scrie a doua oară şi nici să găsească mijlocul de a-1 face să ajungă dincolo de graniţă.

La asta s-ar putea răspunde că paza bună evită primejdia înmulţirii autorilor de cărţi editate în străinătate. Dovadă este faptul că pînă astăzi n-a apărut în străinătate nici o carte românească neautorizată. Explicaţia pare verosimilă. în realitate, nu aparatul de stat, ci lipsa autorilor este aceea care explică lipsa cărţilor româneşti neoficiale în editurile de dincolo de frontieră. Singura explicaţie plauzibilă a panicii este furia că cineva ar putea să facă ceva fără ştiinţa proprietarilor de dosare... Este un act reflex, ca al cîinilor care îngroapă un os de care nu mai au nevoie, însă muşcă pe cine se apropie de ciot.

Comisarul Pristanda ştia că Constituţia garantează libertatea individuală şi inviolabilitatea domiciliului, ştia că nu are dreptul să aresteze un om nevinovat, nici să percheziţioneze locuinţa cuiva fără ordinul procurorului. Totuşi primise ordin de la prefect ; în joc era existenţa lui, cu familie mare şi „remuneraţie mică“. în vechea Grecie, asta ar fi putut forma subiectul unei tragedii a lui Sofocle. Nu însă în Vechiul Regat. A rezolvat, după cum se ştie, problema exclamînd : „Curat violare de Constituţie, da' umflă-1 !“

Constituţia Republicii Socialiste România garantează dreptul de a scrie şi inviolabilitatea domiciliului. Era însă ordin ca manuscrisul să nu părăsească ţara. Pristanda a rezolvat şi de astă dată problema. Dacă autorităţile nu au dreptul să încalce domiciliul, hoţii au dreptul să fure.

Scriind cartea mă gîndisem la orice eventualitate, în afară de aceasta... De altfel, aşa am păţit întotdeauna cînd am vrut

să prevăd o hotărîre a Conducerii. Gîndesc cu cele mai bune premise şi cu cea mai corectă logică. Acolo sus, decizia era însă cu totul alta.

înainte de 1939, toţi cei care ne informam din presă eram convinşi că puterea militară a anglo-francezilor era mai mare decît a Germaniei. Stalin şi Molotov, care aveau la dispoziţie uriaşul aparat informativ al N.K.V.D.-ului credeau însă [alt] fel. în 1941, cînd şi copiii ştiau că Hit- ler concentrează trupe ca să atace Uniunea Sovietică, singurii care refuzau să ştie erau Stalin şi Molotov : în dosarul acordului Ribbentrop-Molotov nu se vorbea de această eventualitate, deci nu exista.

Mă gîndisem că ar putea să mi se ceară, direct sau prin Editura de stat, o copie a manuscrisului, că vor aştepta să-l public în străinătate pentru a suporta apoi rigorile legii, că se vor plictisi şi mă vor lăsa în pace, că mă, vor ameninţa sau chiar încerca să mă cumpere. Cunosc specimene caracteristice pentru fiecare din aceste atitudini. De ce au preferat soluţia furtului, care mă scutea de orice penalitate în cazul cînd totuşi aş fi publicat cartea dincolo de graniţă, cu riscul imediat de a lăsa moartă pe bătrâna mea menajeră, mai sensibilă la o lovitură [la] plex dedt un boxer, de a alerta vecinii, de a-şi vedea oamenii arestaţi de Miliţie ? In loc să mă trateze ca pe oricare cetăţean, m-au aşezat în rîndul ambasadorilor marilor puteri, ale căror case de fier sînt sparte cîteodată pentru a împiedica evacuarea documentelor sustrase de mîini trădătoare; Ziarele şi posturile străine de radio povestesc zilnic tot felul de întîmplări curioase din zona socialistă. Ce puteam aduce fundamental nou la tot ce se ştie ?

Pipăim cu degetul actul absurd, fără scop, şi-l atribuim impulsivităţii, cum se întîmplă cîteodată oricărui om. Nu, aici nu este impulsivitate, nici prostie. Hotărîrea de a prăda a fost a unui colectiv, chiar dacă iniţiativa a fost a unuia. Nu este nici primul, nici ultimul act absurd, fără scop. De la experţii pricepuţi, pînă la proprietarii de bun-simţ, toată lumea ştie că un canal Cernavoda—Marea Neagră nu avea nici un rost economic. Pînă şi Stalin, pare-se, a atras atenţia lui Gheorghiu-Dej că ei, ruşii, făcuseră o proastă experienţă cu canalurile sovietice şi l-a povăţuit să nu se pripească. Rezultatul a fost nu numai că s-a ordonat începerea imediată a construcţiei, dar însuşi Gheorghiu-Dej a luat în mînă operaţia realizării piramidei de apă. De ce s-a construit la

iuţeală uriaşul pod Giurgiu—Rusciuc, cu un minuscul trafic previzibil ? De ce s-a înscenat procesul Pătrăşcanu ?

Rar despot care să nu-şi piardă minţile. Delirul puterii şi teama de a nu o pierde dezechilibrează pe cei mai echilibraţi. Nimeni nu înţelege de ce a atacat Napoleon Rusia, de ce a asasinat pe ducele d'Enghien, nici de ce a atacat Egiptul ori Spania. Cînd citeşti amintiri despre Stalin sau Rakosi începi să înţelegi : ai impresia că retrăieşti imaginile unui ospiciu în care nebunii s-au răsculat, au pus mîna pe putere şi tratează personalul ca nebuni. Micul furt din apartamentul meu este un mic act de ospiciu, fără scop.

Desigur este în asta şi neştiinţă. Neştiinţa din vîrfuri pătrunde pînă în ultimele interstiţii ale societăţii şi costă sume uriaşe. Pentru formarea unui inginer care să aprecieze dacă un canal este util, statul cheltuieşte 50—60 mii de lei ; ca Gheorghiu-Dej să afle acest lucru s-au cheltuit circa. 15 miliarde de lei (actuali), plus 4 100 de morţi vechi. Educaţia lui Stalin a costat un ocean de sînge. Cultivarea spaimei fără glonţ şi bătaie necesită o lungă şi costisitoare perioadă de educaţie a noii generaţii de poliţişti.

Eu am plătit doar cu 9 000 de lei, ceea ce nu este prea mult faţă de cei 17 ani petrecuţi în temniţă fiindcă în procesul Pătrăşcanu fusese necesar un actor de tipul meu.

Poate voi mai avea de plătit, fiindcă nimic nu este logic.

(

La început a fost cuvîntul. Al lui Miron Constanti- nescu în ziua de 8 martie 1947 în Parlament, al lui Lenin cu mult înainte. Dacă acesta nu imagina povestea cu tovarăşii de drum pe care-i abandonezi după ce-ţi faci treaba cu dînşii, Vîşinski n-ar fi ales pe Gheorghe Tătă- răscu ca tovarăş de drum al Partidului Comunist Român, Miron Constantinescu nu s-ar fi simţit dator să-l atace, eu n-aş fi fost exclus din partid şi nu verificam, poate, pe pielea mea şi a altora că socialismul în România trebuie să poarte pecetea lui I. V. Stalin şi Ion Luca Caragiale.

Nici un partid politic, afară de cel comunist, nu se bucura în 1944—1945 de mai multă adversitate populară decît cel libei'al al lui Gheorghe Tătărăscu. La alegerile din 1946, întreg blocul guvernamental a obţinut 12% din voturi. Cifra fixată de Vîşinski fusese de 80%, şi aşa a apărut şi în rezultatul oficial.

In 1917, în Rusia, bolşevicii au avut ca tovarăşi de drum pe social-revoluţionarii de stînga, conduşi de Maria Spiridonova. Lenin i-a acceptat, fiindcă reprezentau mase de ţărani, soldaţi şi intelectuali, aveau un mare trecut revoluţionar, Siberia era pavată cu oasele lor, iar conducătorii erau eroi. Programul comun de guvernare fusese liber acceptat şi exprima exact punctul de vedere comun al celor două partide. Lupta a început prin luarea cu asalt a Palatului de iarnă şi s-a terminat prin insurecţia sociai-revoluţionarilor înăbuşită în sînge de Gărzile roşii bolşevice, atunci cînd dezacordul a devenit flagrant.

La Bucureşti, Palatul regal a fost cucerit doar de Vîşinski. De vreme ce ţara era ocupată de un milion de ostaşi sovietici, masele nu fuseseră necesare decît pentru demonstraţii. Tot aşa nu erau necesari tovarăşi de drum pentru a cuceri şi asigura puterea. Cucerirea maselor urma să se facă după aceea. Gheorghe Tătărăscu a fost impus de Vîşinski în guvern fiindcă oricînd putea fi dat în judecată pentru trecutul lui, aruncat ca o cîrpă murdară. Altfel nu era de nici un folos. Odios în ţară şi dubios în străinătate, rostul lui ca tovarăş de drum nu este de înţeles decît prin respectul faţă de textele leniniste. De vreme ce formarea guvernului Groza la 6 martie 1945 a fost

prezentată ca rezultat al unei insurecţii populare, trebuia prezentat şi corolarul acesteia, tovarăşii de drum. în Rusia din 1917, mai întîi a fost fapta, apoi cuvîntul. în România, la început a fost cuvîntul, apoi parodia, şi aşa a continuat pînă în zilele noastre.

Bineînţeles, Miron Constantinescu nu avea ce critica, fiindcă echipa Tătărăscu nu făcea nimic fără ştirea şi consimţămîntul stăpînilor, însă pentru expedierea tovarăşilor de drum din guvern trebuiau să fie demascaţi în faţa maselor. Şi aceasta este de la Lenin şi nu comportă excepţie.

S-a întîmplat însă ca un parlamentar social-democrat, Dumitru Pop, să nu înţeleagă jocul românesc cu tovarăşii de drum ; [el] a luat totul în serios şi a răspuns acuzaţiilor liderului fracţiunii parlamentare comuniste, Mi- rcn Constantinescu, citîndu-mă. Ştiam că din idei curge sînge, însă nu-mi închipuiam că şi din comedie poate ţîşni moartea. Pentru că Miron Constantinescu nu era pregătit să facă faţă, s-a zăpăcit, anunţînd că sînt exclus din partid, aşa încît mărturia mea nu avea valoare.

Din acel moment, în joc era prestigiul liderului parlamentar şi nimeni nu mai putea reveni asupra anatemei. La cîteva zile, maşina destinului s-a dezlănţuit. Şeful cadrelor C.C., Iosif Rangheţ, mi-a motivat astfel excluderea (citez din memorie) :

„1) în 1930 te-ai înapoiat de la Paris, deşi ştiai că la Bucureşti avuseseră loc arestări ;

2) Un om ne spune că după eliberarea din închisoare ai avut dese întrevederi cu Vintilă Ionescu (poliţistul care mă anchetase în 1930) ;

3) Toată viaţa n-ai fost pe linie“.

Enunţul celor trei motive de excludere m-a umplut de bucurie, deşi propoziţia „un om ne spune“ mi se părea de prost augur. Nu înţelegeam de ce s-a păstrat anonimatul „omului“, care, evident, nu exista, fiindcă după eliberare fusesem o singură dată la Siguranţa Generală, şi atunci adus de un agent. Am dedus că în dosarul de la Cadre trebuie să existe documente false sau nu exista nici un fel de document. Pentru celelalte motive nu puteam fi exclus, nici măcar pentru a salva prestigiul lui Miron Constantinescu.

M-am adresat Comisiei Centrale de Control, fără să regret nimic din ce făcusem. Asta a făcut o proastă impresie.

La ultima scenă a excluderii mele din partid a participat şi Liuba Chişinevschi, soţia ideologului, ea însăşi un personaj de prim plan pe vremea aceea. A răsfoit în silă unul din dosarele care mă reprezentau şi m-a întrebat dacă este adevărat că am rugat tot felul de reacţionari să intervină pe lîngă Aritonescu să readucă în ţară comuniştii evrei deportaţi la Vapniarka, înainte ca trupele de S.S. în retragere să-i fi masacrat, cum au făcut cu cei aflaţi în închisoarea din Rîbniţa. La răspunsul meu afirmativ, m-a întrebat scîrbită : „Aşa procedează un comunist ?“ I-am replicat : „Dacă în România ar fi existat partizani, poate m-aş fi gîndit să iau lagărul cu asalt. Dacă aş fi reflectat mai mult, probabil că aş fi renunţat însă la aceşt plan, fiindcă s-ar fi soldat cu un

masacru generaL Cum n-au existat partizani, nici nu mi-a trecut prin minte altceva decît să rog pe prinţul Ştirbei şi alţii să vorbească cu Antonescu, ceea ce a avut ca rezultat că 725 de oameni au rămas în viaţă“. A ascultat cu dezgust explicaţia, a privit semnificativ la ceilalţi judecători şi am fost definitiv exclus din partid.

Cu toate presiunile Secretariatului, care dorea să port titlul de trădător, spre semicinstea lui, C. Pîrvulescu a rezistat o săptămînă. A acceptat doar să se publice excluderea pentru „vina de a fi întreţinut legături cu elemente duşmănoase clasei muncitoare“ şi de a fi fost „total nesincer“ în faţa Comisiei Centrale de Control.

Cine nu a purtat pe piept pata galbenă a unei excluderi publicate în „Scînteia“ nu ştie ce înseamnă a fi le- pros. Nu mai sînt necesare gluga şi clopoţelul care să anunţe trecătorilor cine trece. Cei care mă cunoşteau, prieteni sau duşmani, mă vedeau ca şi cum aş fi fost din aer, întorceau capul sau treceau pe alt trotuar. Atît eram de copleşit, că începeam să mă simt vinovat. Mi se părea că orice trecător mă recunoaşte, însă nu ştie cît sînt de criminal. Uneori îmi venea să iuţesc pasul, să fug de toţi aceşti oameni paşnici ori să le strig vina mea imaginară. Pentru vechii comunişti, presiunea morală a partidului este extraordinară. Toţi ştiu ce este înăuntru, dar odată aruncaţi la gunoi se simt gunoi, un fel de mort care ştie că este iremediabil ieşit dintre cei vii şi trebuie să se obişnuiască cu viermii, pînă devine vierme.

Cîteva zile mi-am închipuit că voi fi lăsat la catedră şi la institutul pe care-1 conduceam. A fost o iluzie. Toţi colaboratorii mei au primit ordin să demisioneze, prietenii să rupă relaţiile cu mine, iar Ştefan Voi tec, ministrul Educaţiei, a fost obligat să mă deie afară din învăţămîntul universitar.

Cele mai insistente presiuni s-au făcut asupra soţiei mele. Şefi ierarhici şi prieteni intimi au sfătuit-o să divorţeze, fiindcă „te desparţi de cine se desparte partidul“. Şi asta este de la Lenin, deci nu comportă excepţie.

A fost ultimul om din jurul meu care a rezistat. Era convinsă că sînt un rău comunist, dar nu trădător. Credea ' că s-au înşelat, nu că au fost de rea-credinţă. Pînă la urmă s-a hotărî! să se ducă la Rangheţ, şeful Cadrelor C.C., ca să-l întrebe de ce fusesem exclus. Cum a aflat de rostul vizitei, a exclus-o pe loc pentru „lipsă de încredere în partid“.

A venit acasă plîngînd. Nu-şi putea imagina că ea, care nu greşise nici în faptă, nici în gînd niciodată faţă de partid, după ani de închisoar^ şi lagăr să fie aruncată afară ca o cîrpă murdară... Stalinistă născută, nu făcută, îşi închipuia totuşi că ei i se va spune adevărul. Şi-a revenit abia după arestarea mea. A scris memorii, în care mă denunţa, odată cu prietenii mei, ca o bandă de spioni şi trădători pe care nu-i descoperise la vreme din lipsă de vigilenţă, a terorizat şi denunţat funcţionarii subalterni, a calomniat totul numai ca să reintre în singura casă pe care a iubit-o cu adevărat, partidul. Nimic nu i-a ajutat : exclusă a răipas 15 ani !

In 1928, îndeplinind funcția de curier al partidului pentru Viena, unde se afla conducerea de fapt a acestuia, din ordinul lui Fabian — împuşcat în 1937 în Uniunea Sovietică, împreună cu aproape toți refugiații politici români, bulgari, sîrbi, unguri şi germani — am intrat în legătură cu organizația de spionaj sovietic pentru România. Era o sarcină de partid care nu putea fi refuzată. Ce era pe vremea aceea mai nobil, mai demn de sacrificiu decît apărarea patriei socialismului ? A nu iubi Uniunea Sovietică cu riscul vieții mi se părea nedemn. Astăzi aş fi, probabil, mai circumspect cu amorurile, față de idealurile realizate.

Legătura mea la Bucureşti era un baronet ungur, Victor Aradi, de meserie publicist, cu flacăra credinței şi nebuniei în ochi. Locuia într-o mansardă pe undeva, la Sf. Gheor- ghe, cu soția şi fetița lui, făcea apostolat, catehiza pe credincioşi şi trimitea la Viena rapoarte scrise cu cerneală simpatică.

Ca orice autor, avea plăcerea să scrie mult şi orgoliul ca manuscrisul să nu se piardă. De nu putea vedea imediat lumina tiparului, dorea să rămînă cel puțin pentru tiparnițele viitorului sau pentru istoricii care ar fi căutat cîndva pe cei care au apărat Uniunea Sovietică. De aceea fiecare raport scris cu cerneală simpatică avea şi o copie în clar, depusă într-o cutie metalică din pod, fiindcă, după cum se ştie, Poliția nu percheziționează decît în camere locuite. în plus, Aradi avea şi un confident, pe tapițerul Sami Margulies, vechi membru de partid şi tot atît de vechi agent de Siguraptă. Astfel se explică că, imediat ce şi-a început activitatea la Bucureşti, toată corespondența lui era controlată, fotografiată sub raze X şi expediată mai departe de Siguranța Generală.

Pentru a nu fi recunoscut cînd mergea pe stradă, vara purta o rubaşcă, în semn de solidaritate cu Revoluția Rusă, iarna un fel de mantie călugărească şi o căciulă țuguiată. Astfel, făptura lui firavă şi înaltă se lungea atîta că putea fi distinsă şi într-o pădure de oameni. Era convins că nimeni nu-1 vedea, însă polițiştii urmăreau uşor, în forfota străzii, acest straniu turn de observație mişcător. M-a asigurat că metodele lui conspirative făceau de nepătruns activitatea lui informativă. Este inutil să spun că, la procesul din 1931, grupa Aradi era acuzată pe baza a 17 dosare compuse din fotocopiile rapoartelor cu cerneală simpatică, plus copiile în clar găsite în cutia din pod.

în toamna lui 1930, am plecat în interes de serviciu la Paris. M-am oprit la Viena pentru a avea o întrevedere cu colonelul Martin, conducătorul organizației de spionaj sovietic. Aradi îl avizase că mă voi opri acolo pentru o noapte şi, bineînțeles, Siguranța Generală a aflat de intenția mea înainte de a o fi realizat.

Nu era prima dată cînd călătoream cu duble intenții. Cînd m-am urcat în tren, am simțit avertismentele bine cunoscute mie : anxietatea şi setea. Poate fiindcă funcționara care-mi liberase paşaportul s-a uitat altfel la mine decît ar fi fost normal să se uite la un solicitant care o gratificase cu cadoul necesar urgentării formalităților, poate fiindcă avusesem impresia că fusesem urmărit la Bucureşti, nu ştiu de ce, dar clopotul de alarmă a sunat o dată cu plecarea mea din țară. Mai tîrziu am aflat că Siguranța Generală plănuise să mă aresteze la frontieră, dar a renunțat pentru a nu alarma restul organizației.

La Paris am aflat din ziare că la Bucureşti se descoperise o vastă organizație de spionaj sovietică şi că printre arestați se afla şi Victor Aradi. Eram departe de Bucureşti, la adăpost de orice pericol. Nici un moment nu mi-a trecut prin minte că misteriosul nr. 16, despre care ziarele româneşti anunțau că este dispărut, eram chiar eu. Din corespondența cu familia mea şi întreprinderea la care lucram nu rezulta că aş fi fost căutat sau cel puțin suspectat, dar nu puteam scăpa de anxietate şi sete. Lucram fără întrerupere, ca un automat, nu mîncam, continuam să trăiesc din inerție, uscat de pustiitoarea mea sete şi descompus de anxietate.

în trenul care mă aducea în țară aveam impresia că sînt singurul pasager, poate şi de pe glob. Dacă ar fi vrut, conductorul m-ar fi putut arunca pe geam sau pune în geanta lui. Nici astăzi nu-mi amintesc să fi văzut vreun alt călător. Eram sigur că mi se va întîmpla ceva grav, dar n-am rezistat hipnozei. Ajuns acasă, am avut timpul să distrug hîrtiile compromițătoare. A doua zi am fost arestat.

După excluderea mea definitivă din partid, în 1947, **O** dată cu hăituiala celor care ştiau că un exclus nu poate fi lăsat în pace, vechii mei tovarăşi — anxietatea şi setea — au reînceput să mă bîntuie. Mergeam pe stradă îmbrăcat' corect, dar aveam sentimentul că sînt gol, urmărit de mii de ochi.

în toamna lui 1947, Pătrăşcanu mi-a spus că aflase de la Iosif Rangheț că voi fi probabil arestat şi m-a sfătuit să fug

din țară. Am refuzat, explicîndu-i că unuia ca mine, odată ajuns la Viena, nu i s-ar fi dat cale liberă pînă nu spunea tot ce ştie. Preferam să fiu închis aici pe nedrept, decît trădător liber. La fel motivam atunci cînd familia mă sfătuia să plec.

Argumentarea mea mi se părea şi mie judicioasă, dar nu ea m-a făcut să nu caut libertatea. Ceva mai profund, spirocheta marxist-leninistă, m-a paralizat. Cine a prins acest morb în tinerețe nu mai scapă niciodată, după cum nu scapă niciodată de *Treponema palida* intrată în sînge la 20 de ani. După ce face toate seriile de injecții, după zeci de ani de verificări cu Wassermann fără cruci, ia 60 de ani nu unul dintre cei vindecați începe să tragă un picior ori cade trăznit.

Priza gîndirii marxiste este atît .de puternică [încît] nici cei care, de voie sau nevoie, au făcut saltul mortal dincolo de zidurile partidului nu uită de unde au plecat. Foşti comunişti ajunşi negustori bogați sau bancheri în Occident, cărturari sau simpli meşteşugari continuă să interpreteze şi să explice cele întîmplate în Rusia prin prisma aceleiaşi ideologii. Nu ştiu dacă generalul Iakir a primit moartea strigînd în adevăr „Trăiască Stalin !“, dar am aflat de la martori direcți [despre] interminabilele discuții ale troțkiştilor şi buhariniştilor din lagărele siberiene. Nu s-au vindecat nici cînd au primit glonțul tovărăşesc în ceafă.

Nu mă puteam despărți de partid, cum nu se pot unii despărți de femeia vieții lor, curvă, hoață şi sperjură. A căzut la femeie, spune poporul. Marxismul practicat din tinerețe devine vițiu. Căzusem la partid. Presimțeam ce mă aşteaptă, dar nu mă puteam rupe de această abstracție denumită partid. Numai cine a învățat texte marxiste pentru litaniile şedințelor poate scăpa de abulie. La ceilalți se schimbă probabil ceva în celulele nervoase, tînjesc după partid, blestemă, dar la prima chemare uită tot răul.

în ultimele două zile de închisoare mi-a fost dat să stau în aceeaşi celulă cu Iacob, fost ilegalist şi ministru adjunct la Finanțe, victimă a unei înscenări similare cu a mea. După 12 ani de temniță, cu picioarele umflate, deşi relativ tînăr, era o epavă. Gîndea, cred, la fel ca mine. După ce a fost reabilitat şi reprimit în partid, acest om tăcut şi închis mi-a spus că este fericit, şi asta i se vedea pe față.

N-am fugit din țară fiindcă nu aveam forța morală să mă despart de asasinii mei. Marxismul mă paralizase.

Din seara în care Pătrăşcanu m-a sfătuit să plec, fire

care mă legau de dînsul s-au rupt. Era clar că nu suferеam de aceeaşi boală. Mai tîrziu am aflat că, în vremea aceea, el era hăituit şi încercase să fugă. Este bine că n-a izbutit. Fugar, ar fi scăpat cu viață, însă nu mai intra în istorie pe poarta martirilor.

Spre sfîrşitul lui 1947 nu mai puteam suporta să trăiesc cu sentimentul că sînt mort între vii. Am făcut un ultim pas ca să pot trăi : i-am scris Anei Pauker, cerînd să fiu anchetat cu biciul şi fierul roşu, sub stare de arest. Dorința mea a fost izbăvită : la 6 februarie 1948 am fost arestat.

De cu zi, un automobil cu patru domni înăuntru s-a oprit la 50 de metri de blocul în care locuiam, apoi s-a apropiat încet de poartă, pe măsură ce se înnopta. I-am văzut şi nu mai aveam îndoială că aşteaptă întunericul ca să-şi ridicd prada. Soția mea nu credea în presimțirile mele, cu atît mai puțin în seara aceea.

Cînd am ieşit amîndoi din bloc, pasagerii automobilului ne-au invitat la Ministerul Afacerilor Interne, pentru o declarație. Ajuns la destinație, abia am avut vreme s-o îmbrățişez.

Am auzit ordinul „La adăpost“, mi s-a făcut toaleta obişnuită de la vechea Siguranță Generală : ridicarea cravatei, a curelei, a ceasornicului şi a şireturilor, şi am fost condus în camera nr. 2, din subsolul viitoarei Securități.

Pe vremea aceea, poliția comunistă, abia ieşită din haosul inițial, mai utiliza şi vechi polițişti, împreună cu „tovarăşi devotați“, decişi cu toții să lovească în contra-revoluție. Toți purtau încă haine civile, organizarea era cea veche, se mai putea vorbi de la o celulă la alta, arestații cunoşteau numele anchetatorilor, unele familii se puteau interesa de soarta celor închişi, „camerele“ erau relativ spațioase, cu duş şi closet alăturea. Față de ce aveam să cunosc mai tîrziu, acest arest construit de burghezie mi s-a părut o locuință boierească, proiectată cu generozitate. Este drept că „recamierele“ erau din ciment, că singura lumină era cea a opaițelor electrice veşnic aprinse, că existau şi camere mai incomode şi carcere înguste, în care nu se putea sta decît în poziția de drepți, dar asta nu mă împiedica să găsesc că totul era în progres față de beciurile Siguranței Generale din 1930-1931.

A doua zi după coborîrea mea „în adăpost“ am auzit pentru prima dată cuvintele „Fă-ți bagajele !“, şi am fost dus într-o celulă micuță, cu două recamiere suprapuse. La parter

locuia un student, probabil informator, etajul fiind pentru mine.

De la colocatarul meu am aflat orarul, cine sînt vecinii, care erau obiceiurile casei. Masa o servea Moş Ghiţă, de două ori pe zi : la prînz, ciorbă cu cîteva boabe de mazăre şi pietricele, plus o bucăţică de mămăligă ; seara, ciorbă cu cîteva boabe de mazăre şi pietricele, plus o bucăţică de mămăligă.

Anxietatea şi setea, dispăruseră, dar nu puteam mînea. Am cerut, prin gardian, sQ. fiu anchetat sau să mi se comunice de ce crime sînt acuzat. Bineînţeles, n-am primit nici un răspuns. Am declarat greva foamei şi setei.

Abia după vreo zece zile am fost dus în faţa anchetatorului meu, Petrescu, care, pe vremea aceea, mai purta titlul vechii poliţii de comisar. Mi-a cerut să-i scriu o autobiografie, ceea ce am făcut.

Cînd am fost readus în subsol, am constatat că locuiam în camera nr. 14. Şi aşa mai departe, de cîte ori eram dus la anchetă, mă trezeam în alt apartament. Mult mai tîrziu am aflat că acestea făceau parte din metodele de anchetă ale N.K.V.D.-ului.

Arestul era cel moştenit de la burghezo-moşierime, dar spiritul şi metodele începeau să fie noi. Nu întîmplător, unul era bătut şi anchetat imediat după intrarea în local, iar altul aştepta cu săptămînile sau lunile ; unul primea drept mîncare ciorba lui Moş Ghiţă şi altul mîn- care de restaurant. Totul era prevăzut pe categorii, după cum erau capitalişti, ţărani, intelectuali, bătrîni sau tineri, foşti politicieni sau poliţai, comunişti, social-democraţi sau liberali. Hrana, cazarea, bătaia, carcera, colocatarii, dreptul la foarfecele de unghii, la medic, pînă la ultimele detalii, totul era prevăzut în ştiinţa anchetei. Aşa s-a început construcţia socialismului : cu cea mai progresistă ştiinţă a urmăririi, arestării, anchetării şi condamnării.

Primul ajutor dat generos de Uniunea Sovietică a fost ştiinţa poliţiei. Personalul se compunea parte din vechii deţinuţi ruşi, instruiţi la Odesa pentru spionaj şi arestaţi în cursul activităţii lor în România dinainte dfe 1944, parte din foştii prizonieri români încadraţi şi instruiţi în diviziile formate în Rusia („Tudor Vladimi- rescu“, „Horia, Cloşca şi Crişan“), cei mai mulţi din cadrele vechi şi recente ale partidului. Majoritatea acestora, lipsiţi de altă profesie, găseau instinctiv în poliţie un debuşeu pentru compensarea

complexelor lor de inferioritate, devenind stăpînii oamenilor. Salariile abundente ajutau ca noua ştiinţă să fie „însuşită“, adică învăţată în foarte scurt timp.

De fapt, pînă prin 1951 au fost mai multe poliţii. Una, centrală, aparţinea direct de Ministerul de Interne, avînd ca arest principal subsolul acestuia din Piaţa Palatului (astăzi sediul Comitetului Central) şi cel din Calea Ra- hovei, ca arest secundar, depozitul *en gros* fiind Fortul Jilava, unde mii de oameni aşteptau să fie aduşi la Bucureşti pentru anchetă sau pentru condamnare. Mai exista o poliţie pe lîngă Preşedinţia Consiliului de Miniştri (Serviciul Secret de Informaţii, care avea în stăpînire Aresturile Malmezon şi Uranus, iâr depozitul de gros la Penitenciarul Piteşti.) Tot pentru politici mai existau aresturile unde operau numai sovietici (Major I, Major II etc.), amenajate în subsolurile unor locuinţe particulare. în afară de acestea exista Securitatea Capitalei şi Securitatea Armatei. Pentru dreptul comun, opera ca şi pe vremuri Prefectura Poliţiei Capitalei.

Toate aceste poliţii au apărut ca reflex al dorinţei de putere absolută, fiindcă poliţia are secrete care nu pot fi şi nu trebuie controlate de cineva. Altfel, duşmanii le-ar afla. Cu vremea, aproximativ în 1951, toate aceste poliţii au fost concentrate în una singură, cea a Ministerului de Interne.

De altfel este interesant de observat că sistemul a organizat tot felul de proceduri ca muritorii de rînd să nu ştie cu cine au vorbit, cine i-a anchetat şi cine i-a bătut. Dacă întîmplarea face să nu-i cunoşti, nici un funcţionar al Comitetului Central, al Securităţii sau penitenciarelor nu-şi spune numele. Nici măcar actele de anchetă nu poartă semnături reale. Cu greu şi tîrziu am aflat că pe unul dintre anchetatorii mei din 1949-1950 îl chema Fe- rescu, ca în 1967 să aflu că numele lui adevărat fusese Filipescu. Abia în cursul contraanchetei din 1967-1968 am aflat că şeful imediat al înscenării fusese un oarecare Şoltuţ, cu grad de colonel.

Dacă cineva s-ar încumeta să reclame autorii unui fals, ai unei schingiuiri sau crime, justiţia n-ar reuşi să identifice criminalul. Regulile conspirativităţii, obişnuite în orice mişcare ilegală, s-au extins în aparatul executiv. In afară de discursurile ţinute de cîteva persoane oficiale, nimeni nu ştie cine şi de ce a hotărît ceva, i totul devine anonim şi misterios. La adăpostul „duşmanilor care ascultă şi citesc“ se creează un sistem cu oameni fără nume şi fără răspundere, însă solidari prin stăpînirea celor care nu fac parte din aparat.

Aşadar, eu fiind arestat din ordinul Secretariatului, am fost adus mai întîi în subsolul Ministerului de Interne. In februarie 1948 mi-am făcut bagajele, am fost urcat într-un automobil şi descărcat în arestul din Calea Ra- hovei. *i*

Aici am văzut pentru întîia oară modulul de celulă N.K.V.D. Beciul fostei primării fusese compartimentat în cutii de lemn, unde locuiau unul sau doi deţinuţi. Ulterior am aflat că, în fundul beciului, existau şi celule amenajate în locul butoaielor în care se îmbătrînea altădată vinul. Acolo se ţineau acum oameni, pînă căpătau aroma dorită.

A doua sau a treia zi după sosirea mea, anchetatorul mi-a spus că ancheta este terminată şi nu s-a putut dovedi nici o culpă. Eram fericit de încrederea pe care o avusesem în partid. In aşteptarea eliberării, am mai stat în cutia de lemn vreo două zile.

Apoi mi-am făcut bagajele şi am fost dus în camera 36, unde am găsit doi locatari : Socor, fost magistrat din
Iaşi, şi un ţăran ceangău din judeţul Roman. Primul fusese angajat ca şofer la o misiune a Crucii Roşii Suedeze venită în Moldova să aducă mîncare înfometaţilor, dar, fiind şi bărbat frumos, una din suedezele care conduceau misiunea a căzut în păcat cu dînsul. De unde concluzia că nu putea fi decît

spion englez. Al doilea, un ceangău chiabur, proprietar a 13 hectare de pămînt şi a 30 hectare de pădure. Puternic, cu dimensiuni impresionante, deştept şi calm, părea un cal pomeranian printre gloabele de la şes. A încercat să-şi salveze averea acceptînd să fie candidat guvernamental pe o listă liberală. Nu avea nici o îndoială că nu-i va ajuta să i se uite originea socială — fusese in Basarabia, şi ştia ce înseamnă a fi fost chiabur —, dar altceva mai bun nu avea de făcut. Ca toți cei pe care i-am întîlnit mai tîrziu prin închisori, prevăzuse toate eventualitățile, în afară de una : a fost arestat sub acuzația că plătise un invalid de război fără un picior să taie firele telefonice. Zadarnic se apăra chiaburul dovedind că în vremea sabotajului era internat într-un spital din Iaşi, că un om fără un picior nu se poate cățăra pe un stîlp de telefon şi că, fiind candidat pe lista guvernamentală, nu avea interes să deranjeze convorbirile telefonice : jandarmii l-au bătut timp de două săptămîni. Numai un cal pomeranian înțelept putea rezista la ce a pătimit Lajos.

Nu înțeleg nici astăzi cum de au rezistat fluierele picioarelor. Pielea de pe picioare şi trup purta, după luni de zile, petele rămase de pe urma loviturilor. L-am întrebat de ce nu a cedat. Mi-a răspuns că dacă spunea o minciună, trebuia s-o dovedească, şi cum asta nu era posibil, ar fi fost din nou bătut. Nici el, nici eu nu ştiam pe vremea aceea că declarațiile mincinoase cerute de anchetatori nu aveau nevoie de dovezi pentru a fi acceptate de judecători. Mai tîrziu, Vîşinski a teoretizat recunoaşterea inculpatului ca dovadă suficientă a vinovăției.

Intr-o seară, Lajos a fost luat la anchetă. S-a întors după cinci zile. Se dublase în lățime la trup şi la față. Ca să-l dezbrăcăm a trebuit să rupem hainele de pe dînsul. Ne-a povestit că, în seara anchetei, fusese bătut cu „pum- nele!: — cum spunea el — pe față şi trimis la carcera îngustă, adică un sicriu vertical, în care nimeni nu poate sta decît în poziția de drepți. După cîteva ore, oricine se umflă. Mai tîrziu, după ce am fost şi eu bătut la tălpi, sin

\

gurul chin de care aveam groază era carcera îngustă. Simțeam cum mă sufoc numai la gîndul de a fi închis în sarcofag. Cînd l-am întrebat pe Lai os cum de a'rezis- tat mi-a răspuns simplu : ,,M-am rugat...“

îmi pare şi astăzi răul că sînt văduvit de puterea cre- dinței. Este, probabil, o aptitudine cu care te naşti. N-am nici un fel de rezonanță pentru acest fel de muzică.

în vremea aceea a început lunga mea insomnie. A durat vreo trei ani. Ațipeam spre dimineață şi dormeam cîteva minute, rar mai mult. Restul nopții mă concentram. să dezleg mersul timpului după orologiul bisericii din vecinătate, care bătea numai jumătățile de oră, toate la fel, parcă înadins ca nimeni să nu afle cînd este dimineața, miezul zilei ori asfințitul soarelui. Băirînul meşter medieval, care greşise probabil, nu şi-a închipuit că maşina lui va fi odată în slujba Securității, care mlădiază oamenii scoțîndu-i în afara timpului şi spațiului. în aşteptarea momentului cînd orologiul va suna, îl priveam pe La jos. Nici el nu putea dormi. Avea însă o mîngîiere şi un sprijin care-mi lipseau : se ruga.

într-o zi, Lajos a plecat. La scurt timp după ce a fost scos din celulă, am auzit dubița Securității pornind. îmi spusese că aşteaptă ziua cînd va mînca o bucată de pîine albă şi bea o cinzeacă de rachiu. Nu ştiu dacă şi-a realizat visul. Mai curînd mi-1 închipui prin vreo închisoare sau lagăr de muncă.

La 2 aprilie 1948 am fost dus la anchetă. Marin Jianu,. secretarul general al Ministerului de Interne, mi-a cerut să declar că fusesem agent al Siguranței Generale.

Mai tîrziu am aflat ce se îhtîmplase. La sfîrşitul lui februarie 1948, Pătrăşcanu a încercat să afle de ce colegii săi din Biroul Politic nu aveau încredere într-însul. Nea- vînd nimic precis împotriva lui, toți i-au reproşat prietenia cu mine, a cărui vinovăție s-ar fi dovedit. în 'calitate de ministru de Justiție, urmărise însă mersul anchetei mele şi cunoştea concluzia, aşa cum o cunoşteau, de altfel, şi ceilalți. La cererea lui de a i se arăta o dovadă, i-au ordonat lui Marin Jianu să obțină de la mine o declarație de vinovăție.

Acesta l-a chemat în ajutor pe Nikolski, şeful anchetelor, şi amîndoi au hotărît să mă trimită în celula 35, una dintre acelea care ocupau locul butoaielor, mari de vin în, vechea pivniță. Ermetic închisă, luminată doar de un mic opaiț electric, atît cit era necesar pentru a permite gardianului să mă vadă prin vizetă, avea drept mobilier o rogojină întinsă pe

ciment.

Buimăcit de cele întîmplate, încercam să înțeleg de ce concluziile anchetei avuseseră acest rezultat. După scurt timp am priceput, bineînțeles greşit, ca totdeauna cînd vrei să refaci un raționament stalinist.

Brusc uşa celulei se deschise şi înăuntru dădură buzna Marin Jianu şi Nikolski. în timp ce gardianul îmi lumina fața cu o lanternă, Nikolski îşi strîmba şi mai mult ochii saşii, ca să mă poată privi drept în ochi. Marin Jianu îmi spuse : „Avem dovezi că eşti vinovat. îți dau o oră ca să recunoşti". După ce i-am răspuns că nu mai are nimic de aşteptat de la mine, fiindcă spusesem la anchetă tot [ce] aveam de spus, au plecat amîndoi, trîntind uşa.

Pentru prima oară de la arestarea mea eram fericit, îmi închipuiam că este o ultimă probă la care sînt supus, înainte de a fi pus în libertate.

în realitate, Nikolski voia să afle vina din vreo clipire inconştientă a ochilor mei. Atît ar fi fost suficient ca el şi Marin Jianu să afirme în fața Biroului Politic că dețin dovada vinovăției mele. Dacă atunci aş fi ştiut ce mă aştepta, nu aş fi adormit atît de bucuros pe rogojină. Ştiam trucul cu lanterna de la iubitul meu Anatole France, de la care am mai învățat că semenii mei sînt îndeobşte proşti şi răi. Pentru prima oară după luni de zile am dormit pînă a doua zi, cînd castronul de tablă aruncat pe ciment de Moş Ghiță m-a trezit. Nu țin minte să fi visat ceva în acele douăzeci de ore de somn, însă eram fericit ca după o boală lungă.

Nu simți multă vreme că sănătatea reintră în trup. Conştiința n-o înregistrează decît după ce s-a înmulțit. Atunci, într-o singură clipă, simți bucuria lui Dumnezeu cînd a reuşit să facă om din lut.

Euforia mea n-a durat mult. Zilele le număram după ritualul reglementar. Aveam convingerea că se făcea de zi cînd eram scos la closet, că era mijlocul zilei cînd auzeam castroanele lui [Moş Ghiță] aruncate pe ciment şi se lăsa noaptea cînd le auzeam a doua oară. întunericul şi tăcerea schimbă scurgerea duratei : o zi poate fi o oră, două ore sau nimic.

încetul cu încetul, deshidratarea organismului se accelerează, pînă devine chin. Era inutil să cer gardianului o ieşire suplimentară la closet. O primă soluție a fost să umplu cu urină cana care mi se dăduse pentru băut apă, însă repede am aflat că era un paliativ. Pînă la urmă am găsit o a

doua, transformînd un colț al celulei în vespasiană. Dar cimentul absoarbe urina şi nimic n-o poate spăla. Cum uşa celulei mele se deschidea atît cît era necesar să trag înăuntru castronul lui Moş Ghiță, gardienii n-au observat imediat ce devenise celula statului socialist. Din ziua în care şeful arestului a simțit duhoarea a trebuit să respect proprietatea colectivă, căutînd o a treia soluție. Am reuşit să destup un burlan de ploaie, care trecea din întîmplare prin celulă, iar cana de apă am transformat-o din nou în oală de noapte.

Pînă atunci, întreaga mea ființă fusese concentrată exclusiv pe rezolvarea acestei probleme de neînchipuit pentru omul definit de *Marea Enciclopedie* ca fimța care se prlimblă liber pe pămînt. Abia după aceea mi-am dat seama că totul era gîndit pînă în cele mai mici amănunte în regulamentele N.K.V.D. Se ştia care sînt efectele deshidratării şi cum se poate mări chinul setei, simultan cu cel al incontinenței urinare.

Mai erau şi altele. De pildă, unghiile. Crescuseră atît de mari şi subțiri, că se rupeau cu carne cu tot. Cînd rugam să mi se dea un foarfece, gardianul le examina cu atenție, apoi spunea că nu sînt suficient de mari ca să le tai.

Pe urmă era frigul, care mă îngheța. La început n-am simțit, după cum nu simțisem umezeala din ciment. Slăbeam accelerat, în fiece zi, în fiecare oră. Rămăsesem numai piele şi oase. Cînd mă ducea să fac duş, gardianul se speria că puteam turna pe mine apă clocotită. Iarna, copacii sînt lemne, oamenii închişi şi înfometați devin animale cu sînge rece. Mi-am adus aminte de cobrele albe ale lui Rudyard Kipling, care păzeau comoara. Ce comoară fusesem eu pus să păzesc ? De ce am fost pus la înălbit ?

La 15 mai 1948 am înțeles scopul tratamentului care mi s-a aplicat. Ca de obicei, noaptea am fost dus în fața lui Rangheț şi Drăghici, însărcinați de Comitetul Central cu instruirea cazului Pătrăşcanu. înainte de a fi arestat, îl întrebasem ce trebuie să spun dacă aş fi întrebat ce discuții am avut cu dînsul ; la care Pătrăşcanu mi-a răspuns : „N-am discutat niciodată nimic !“ Deşi mi s-a părut absurd, aşa i-am declarat şi lui Rangheț. Acesta n-a fost' surprins, cu toate că toți din jurul lui Pătrăşcanu răspunsesem la fel. Cînd povestisem doar fapte adevărate, acelaşi Rangheț nu m-a crezut, fiindcă mă vedea prin dosarul meu ; cînd i-am spus o aberație, s-a declarat satisfăcut.

De atunci mi-arn reluat locul în micul cavou din fundul

beciului, însă între uşă şi zid s-a amenajat o crăpătură. Deşi la apariţia mea Rangheţ a surîs ca ia apariţia unui artist reuşit machiat, după aceea a 'dat, probabil, dispoT ziţie să se lase uşa întredeschisă pentru primenirea aerului, iar în celulă s-a adus un pat de fier cu somieră de sîrmă. Era mai moale, dar şi mai frig.

într-o noapte am auzit gemete undeva aproape. Au durat pînă spre dimineaţă. Cînd am fost scos la closet, Dam întrebat pe gardian ce se întîmplase. Mi-a răspuns amuzat că, în noaptea aceea, acolo „se uscaseră rufe“. Mai tîrziu am aflat că de cîrligul din tavan fusese atîrnat de mîini un „reţinut“ cu căluş la gură. De aceea nu auzeam decît gemete. Probabil că spre dimineaţă s-a constatat că rufa se uscase.

Din celula 35 am fost mutat în celula 36. (Era un obicei al N.K.V.D.-ului ca, în perioada de anchetă, să pritocească reţinuţii din celule. Pe vremea aceea, Securitatea primea cu stricteţe sprijinul generos al Uniunii Sovietice.)

Aici am văzut un spectacol fiziologic despre care credeam că figurează doar în expresiile populare. Colocatarul celulei era un tînăr care se îndeletnicise cu transportul emigranţilor bogaţi în vagoanele Armatei sovietice cu destinaţia Viena. De aceea era anchetat de N.K.V.D. într-o seară, cînd gardianul a deschis uşa şi i-a făcut semn să-l urmeze, părul lui roşu s-a făcut în adevăr măciucă, parcă atras de un magnet.

Din celula 36 am fost dus înapoi în celula 35, iar în septembrie 1948 am debarcat din nou în localul central al Securităţii. După o primă grevă a foamei, colonelul Dulgheru, şeful anchetelor, m-a rugat să mănînc, asigu- rîndu-mă că pînă la 15 octombrie 1848 voi fi pus în liber- iate. Am cedat, însă în ziua fixată pentru eliberare am fost dus în altă celulă.

Şeful arestului m-a anunţat că voi mai locui cu încă .„o persoană". N-a durat mult şi în celulă şi-a făcut intrarea „persoana“ anunţată. înalt, puţin încovoiat, acoperit cu un paltonaş peticit, cu bocanci în picioare şi bocceaua in mină, zăpăcit de lumina galben-roşcată a celulei, nu m-a văzut şi nu mi-am dat seama cine este. Abia cînd s-a aşezat pe marginea patului, ca un bătrîn obosit după un drum lung, am recunoscut pe Sami Mar- .guiies, fost agent al Siguranţei Generale în mişcarea muncitorească din 1923 pînă în 1942.

In primul moment am simţit un fior de groază. Fusesem şi eu, pe vremuri, una dintre victimele lui. Pe urmă mi s-a făcut milă de dînsul : Iuda în bejanie pe sub pămint î Era clar

că fusese adus de ia Penitenciarul Aiud special pentru a sta în aceeaşi celulă cu mine, însă nu înțelegeam de ce.

Ancheta era de mult terminată. Nu exista nici o îndoială că sînt nevinovat. Acesta era punctul de vedere al Securității, însă nu al Secretariatului. Acolo se urmărea un proces Pătrăşcanu. încă un dosar, alcătuit pe baza rapoartelor unui agent deştept şi rafinat, care ştie să vorbească cu un comunist, nu poate strica ! Chiar dacă grupul Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari a fost de altă părere, a cedat lui Gheorghiu-Dej, în credința că astfel îl vor îndulci pentru răfuieli viitoare.

Peste vreo cîteva săptămîni au mai adus în celula cu două recamiere de ciment încă vreo patru deținuți. Toți, inclusiv Margulies, afară de mine, aveau regim alimentar bun. Aplicau cu strictețe regulamentul N.K.V.D.-ului. Probabil că informațiile lor sînt în acelaşi dosar.

în aprilie 1949 m-am plictisit şi am declarat greva foamei. Voiam să ştiu de ce continui să fiu închis, deşi mi se anunțase oficial să sînt nevinovat.

Mi s-a promis că, îndată ce voi înceta greva foamei, voi fi dus în fața lui Teohari Georgescu, care îmi va explica de ce nu mi se dă drumul. M-am lăsat păcălit şi am încetat greva după 17 zile de nemîncare, cu condiția să fie scoşi din celulă informatorii. în locul lor mi s-a adus mai întîi un maior de securitate sub anchetă, apoi un fost ministru antonescian, care acceptase să fie informator în străinătate şi acum trecea examenul pe contul meu, la urmă pe studentul legionar Obreja. Iar am declarat greva foamei, iar am fost alimentat artificial, aşa de cîteva ori pînă la 1 august 1949. Ca de obicei în împărăția Securității, lucrurile s-au întîmplat altfel decît le aşteptam. La data promisă pentru punerea în libertate, am fost adus în fața maiorului Ceslanski.

Ca şi în povestea persană a lui Cocteau, fiecare dintre noi se întîlneşte măcar o dată în viață cu destinul său. Al meu se cheamă Ceslanski, un biet om îmbrăcat în haine de maior. A vorbit astfel : „Nu sînt însărcinat să te anchetez, ci să-ți fac actele de trimitere la Canal. Am citit însă din curiozitate dosarul d-tale. Nu conține nici o acuzație. Noi nu avem nimic cu d-ta. Eşti arestat de partid. Ei ştiu ce ştiu. Degeaba nu te țin. Dacă crezi că în adevăr nu ai nici o vină, îți propun să-ți faci o autocritică. Să încercăm şi calea asta“.

Pe vremea aceea, autocritica ajunsese, pentru prima oară după război, la mare modă. Una-două, se cerea spovedania.

Unii, în primul rînd şefii, au învățat repede metoda şi n-au spus nimic în afară de cuvîntul autocritică. Alții şi-au spus păcatele. După aceea au regretat, dar era prea tîrziu.

Am acceptat, bineînțeles, propunerea lui Ceslanski. Intre munca la Canal şi autocritică, nu aveam alegere. Cînd am ajuns în celulă, am început să mă întreb ce anume puteam spune. Ca şi micul Pierre Nozière al iubitului meu Anatole France, care, înainte de a merge la spovedanie, citise în micuța cărțulie care conținea toate păcatele cunoscute de biserică : „la concupiscence, la fornication, le larcin, la simonie, la prévarication“, şi eu am înşirat în minte păcatele despre care citisem în rezoluțiile noastre sfinte : buharinism, troțkism, frac- ționism, cosmopolitism, lichidatorism, oportunism, stîn- gism, atitudine de gură-cască, social-patriotism, împăciuitorism, denigrarea conducerii, naționalism, defetism, demoralizare, alunecare pe pantă, obiectivism... Nici unul nu mi se potrivea. Ca şi micul Pierre Nozière îmi spuneam : „point de pêchés, point de confession“. Nu era chip să imaginez un text în acelaşi timp foarte autoacuzator, ceva care se mărturiseşte cu durere, sfîşiere fizică şi morală, şi [care] totuşi să placă.

Pînă la urmă am căzut pe cuvintele „alunecare pe pantă“ şi „obiectivism“ ca puțind exprima chinul unui mare păcătos în fața dumnezeirii. A durat mult, însă am reuşit să înşir căința mea în termeni superlativi.

Cu inima cît un purice, am predat hîrtia lui Ceslan- ski. După vreo zece zile, acesta m-a chemat din nou şi mi-a spus : „Autocritica d-tale a fost studiată la partid. Sînt însărcinat să-ți comunic că este considerată pozitivă. Acum ți se va mai cere o completare“. Fericit de reuşita primului act, m-am aşezat la masă şi am compus' al doilea.

Două săptămîni am aşteptat eliberarea. Visam să particip cu entuziasm chiar şi la cele mai absurde demonstrații de stradă şi să iubesc pe Miron Constantinescu. într-o seară am auzit iar un ordin pe care aveam să-l aud 17 ani : „Fă-ți bagajele !“ Le-am făcut. Am fost dus în spatele unui Jeep, unde un domn încruntat mi-a ordonat să urc şi să nu scot nici un cuvînt. în maşină mi-a pus ochelarii de tablă.

Jeepul-dubă a ieşit dintr-un gang, a cotit la stînga, apoi iar la stînga, apoi pe o stradă a cotit din nou, a urmat o stradă mai lungă, pe urmă o stradă ia dreapta, a intrat într-o curte pietruită şi s-a oprit brusc. Omul de lîngă mine a sărit jos. De acolo mi-a ordonat să cobor, întunericul de afară şi

ochelarii de tablă nu mă lasau să văd decît negreală. O memorie alta decît a imaginilor celor văzute, ceva care ține de simțul pipăitului și auzului, îmi face prezent în minte itinerarul' meu din acea noapte. Cînd am auzit „Coboară !", am avut impresia că trebuie să mă arunc în prăpastie. Nu știu cum am ajuns pe pămînt. O mînă m-a luat de braț, m-a tras pînă în dreptul unei scări : „întinde un picior ! Acum al doilea ! încă două trepte !" Am ajuns la orizontală. Pe ciment eram în port sigur.

După cîțiva pași m-a oprit brusc, cum se oprise Jeepul adineauri. M-a împins într-o odaie și mi-a ordonat să-mi scot ochelarii. în fața mea era șeful arestului. Vocea aceea cu răgușeala și timbrul [?...] venea probabil din fundul iadului. M-aș fi supus chiar dacă mi-ar fi spus să mor pe loc. Străvechiul ritual pentru cei care merg la celule era acum mai complet decît cel știut de mine de la Siguranța Generală : „Scoate cureaua, cravata, pantofii, ceasul și tot ce ai în buzunare ! Acum cămașa, izmenele, ciorapii !" Toate au fost controlate de mîini experte, la lumina becului puternic. Tiv cu tiv, cusătură cu cusătură. „Lasă-te pe vine ! Cască gura După ce a controlat cu ochii și mîiniîe toate găurile și ascunzișurile trupului, mi-a ordonat : „îmbracă-te ! Pantofii, ceasul, cureaua, cravata, tot ce ai avut în buzunare și bagajele rămîn aici. Nici o vorbă ! Ia în picioare cipicii și pune mîinile la spate"... Am simțit că mi se pun ochelarii de tablă.

M-a luat de braț, m-a scos din odaie, am urcat din nou treptele pe care le coborîsem la sosire, am trecut printr-o curte pavată cu pietre, apoi printr-un coridor, pe urmă am fost tras printr-un culoar lung, apoi la dreapta, apoi iar la dreapta, iar am ajuns într-un lung culoar. Undeva departe, în timp ce eram împins într-o celulă, mi s-au scos și ochelarii. Am auzit cum se trage în spatele meu zăvorul la ușă, și gata.

Acestea se întîmplau la 2 septembrie 1949. Trecusem, de prima etapă a noii mele vieți.

Prima dată în 1930, cînd mi s-au luat cureaua, cravata și șireturile, pierdusem doar starea civilă.- Acum pierdusem [pe] cea umană. Nu mai eram nimic. Nu știam unde mă aflu, însă era limpede că ce mi se întîmplase nu prevestea nimic bun. Eram de mult scos din timp. Acum timpul mi se părea scos și din lume. Nici un zgomot, nici o mișcare. Doar vizeta se mișca la intervale scurte. Gaura neagră mă privea nemișcată, apoi se închidea. De cîte ori auzeam tîrșîitul tablei pe lemn, mă

trecea un fior de groază. Prin oblonul de sticlă de lingă tavan se vedea fîşia întunecată a peretelui culoarului din faţă.

Nu-mi dau seama cit a trecut pînă să aud în dreptul uşii paşi iuţi înfundaţi, un geamăt şi o voce înăbuşită, care ordona : „Taci ! Taci, ţi-am spus !“ Apoi un zăvor tras undeva mai departe şi un oblon care se închidea. .

Aşa am intuit că sînt la Malmezon, arestul Serviciului Secret de Informaţii. Auzisem că acolo se bate. se dă mîncare bună şi ancheta durează puţin. De m-ar bate şi pe mine în astă noapte ! Poate scap repede !...

Pe vremuri eram convins că dorinţele puternice se realizează. De astă dată, dorinţa mea s-a realizat abia după aproape cinci ani. Acesta este ritmul intr-un regim socialist. O locuinţă, o haină, o pereche de ciorapi, un ziar străin, totul vine. Uneori prea tîrziu pentru o singură viaţă.

După două zile de greva foamei — o pornisem cu gîndul de a afla intenţiile noilor stăpîni ai vieţii mele — am fost chemat de un personaj cu figură de Saint- Just, care mi-a spus răstit : „Să încetezi greva foamei ! Ai de răspuns la întrebări ! Chestiile vechi au fost lămurite. Iată hîrtie, du-te în celulă şi scrie lista străinilor pe care i-ai cunoscut !“

Lui Saint-Just gardienii îi dădeau titlul de procuror general. Nu ştiam cine este. M-am simţit însă flatat că mă anchetează un personaj atît de inchizitorial. Mai tîrziu am văzut din întîmplare că semna Ferescu, iar după eliberare am aflat că numele lui adevărat era Filipescu. A murit în 1969, intr-un accident de automobil, ca director de producţie la Buftea. Nici porecla, nici numele de familie nu se potriveau cu Saint-Just.

Cînd a terminat de vorbit a sunat, mi s-au pus ochelarii de tablă şi am fost dus înapoi în celulă. Trebuie să mărturisesc că, deşi nu aveam nimic pe conştiinţă, simţeam că de undeva bat vînturi rele. Cine ştie cu ce spion am vorbit, cine ştie ce o fi transmis acela despre mine ! Am cunoscut sute de străini. Nevoia de a-şi arăta utilitatea, vanitatea, orice putea fi' un motiv ca să mă văd citat în vreo nptă informativă căzută în mina N.K.V.D.-ului.

In vreme ce fîşîitul vizetei bătea un fel de împărţire febrilă a timpului, am scris pagini întregi cu nume de străini cunoscuţi.

Cred că primul se chema Ivor- Porter. Se pare că acum este delegatul Angliei în Comisia de dezarmare de la Geneva. Mi-am adus aminte că luasem, în octombrie 1944, masa cu

dînsul şi Grigore Niculescu-Buzeşti, ministrul de Externe. După aceea nu l-am mai văzut niciodată. Un moment mă gîndeam să povestesc ce discutasem cu acesta. Am renunțat, fiindcă mi se ceruse să vorbesc despre străini, nu despre români. Ori cu Porter nu schimbasem decît cîteva fraze convenționale. Destinul dezlănțuit de Ceslanski a început să mă încolăcească.

Spre dimineață, şeful arestului a intrat în celulă, a pus într-un plic atît declarația, cît şi notițele mele, a sigilat totul şi a plecat. **In** regimul materialismului dialectic, psihanaliza este condamnată şi psihanaliştii blestemați, ca vrăjitori duşmani. **In** particular însă, orice anchetator este învățat să se uite cu atenție la cuvintele şterse, la vorbele scăpate, la gesturile reflexe !

Am reprodus tot ce-mi aminteam din discuțiile mele cu străinii, o întîlnire întîmplătoare pe stradă, cu un schimb convențional de cuvinte, o glumă auzită de la un străin, relații profesionale, tot ce-mi închipuiam că ar putea avea cea mai umilă legătură cu scopul urmărit de anchetatori : verificarea relațiilor mele cu străinii. Totul, în afară de masa de la restaurantul Capşa cu Gri- gore Niculescu-Buzeşti şi Ivor Porter. Intr-un raport către Londra, acesta din urmă a reprodus însă cu fidelitate discuția mea cu Grigore Niculescu-Buzeşti, iar secretara lui, aceea care l-a bătut la maşină, fiind în serviciul N.K.V.D.-ului, a vîndut o copie. Nimeni nu mi-a reproşat vreodată cele spuse de mine în auzul spionului britanic. Numele meu n-a mai apărut în nici un alt raport către Londra pentru bunul motiv că nu l-am mai văzut niciodată pe Ivor Porter.

Atît a fost însă suficient pentru a dezlănțui vigilența anchetatorului. Un arestat nu are voie să uite nimic. Dispariția din cîmpul conştiinței nu poate fi decît semn al relei-credințe sau al refulării, deci al actului culpabil. Uitarea nu face parte din psihologia materialistă.

Izolarea, regimul alimentar, deținerea îndelungată fără anchetă, pînă la refuzul foarfecelui de tăiat unghiile, toate au scopul de a aduce în cîmpul conştiinței ce este culpabil. Inevitabilele întrebări : de ce sînt arestat ? de ce nu sînt anchetat ? ce am făcut ? izbucnesc cu violență în singurătatea celulei şi sfîrşesc prin â sparge cuirasele cele mai rezistente.

Unui arestat[1] i se cere din şase în şase luni o auto-

biografie sau un răspuns la o anumită întrebare. Anchetatorul compară vreme de doi-trei-patru-cinci ani răspunsurile. Are timp şi trage concluzii... Alteori, arestatul este mai întîi bătut la tălpi, apoi lăsat să se vindece şi după aceea anchetat sub ameninţarea bătăii pe rană. Sfă- rîmarea sistemului nervos şi psihic este esenţialul. Odată acest rezultat obţinut, succesul anchetei este aproape totdeauna asigurat.

Este destul ca cineva să fie „reţinut“ mai multă vreme, ca un securist să-şi asigure prima pentru descoperirea unui vinovat. Izolatul simte nevoia să vorbească despre orice, anchetatorul a învăţat din materialismul dialectic ce este obiectiv îndărătul subiectivului, Codul Penal pedepseşte intenţiile în articole de o nesfîrşită elasticitate, nenorocitul obţine ani de temniţă şi anchetatorul prima cuvenită.

Astfel, prietenul meu inginerul Barbaş a fost ţinut sub anchetă la Constanţa timp de un an şi jumătate, fiind acuzat că din ordinul capitaliştilor germani, ar fi sabotat lucrările de amenajare din Deltă. Asta nu s-a putut verifica, însă într-o discuţie cu anchetatorul i-a povestit că plecînd din Gara de Nord ca însoţitor al unui industriaş austriac, acesta a observat pe un peron o mulţime de oameni cu bagaje şi copii, în aşteptarea unui tren. La întrebarea austriacului cine sînt aceia, Barbaş i-a răspuns că sînt emigranţi evrei care aşteaptă un tren pentru Viena. Acest răspuns a fost calificat „informaţie nesecretă, dar nedestinată publicităţii“, şi lui Barbaş i s-au acordat zece ani de temniţă.

La prima întrevedere cu Saint-Just, după ce am predat prin gardian declaraţia cerută, m-a rugat să-i mai fac una, cu rugămintea de a răspunde la două întrebări : mai ai ceva de adăugat ? ai omis ceva în legătură cu ancheta ? în celulă am început să scotocesc colţurile memoriei. Iar am mai găsit cîteva nume. Spre dimineaţă a venit gardianul cu mers de boxer pe ring şi ochi albaştri, a pus declaraţia în plic, a sigilat-o şi a plecat.

Noaptea, Saint-Just m-a întrebat din nou dacă am omis ceva în legătură cu ancheta, iar a apăsat pe butonul soneriei, iar mi s-au pus ochelarii de tablă, iar am petrecut noaptea scotocind la memorie, iar a venit gardianul, iar a sigilat şi noaptea iar am fost întrebat dacă am omis ceva în legătură cu ancheta. Aşa au mers lucrurile vreo două săptămîni.

Dimineaţa se trăgea zăvorul, luam în mînă oala de noapte, mi se puneau ochelarii, gardianul mă canducea din

spate prin lungul culoar care ducea la closet, reveneam după acelaşi ritual şi mă plimbam pînă seara sub supravegherea ochiului de dincolo de vizetă, care înregistra orice gest deosebit, ca Saint-Just să deducă din fişa de observaţie ce era în sufletul meu. Tăcerea mor- mîntală a arestului nu era întreruptă decît de zgomotul puternic al zăvoarelor trase cînd vreun reţinut era dus la anchetă sau [de] gemetele celor care treceau repede prin faţa celulei, însoţite de acelaşi : „Taci, taci !“

O singură întîmplare a rupt monotonia. într-o noapte, trebuie să fi fost tîrziu de tot, zăvorul m-a speriat. Nu dormeam de multe luni, însă nici nu eram obişnuit cu vizite de noctambuli. In faţa uşii era un personaj uscat. Cu o mişcare bruscă mi-a făcut semn să-l urmez. Pe* culoar a bătut scurt din palme, pentru a aviza pe gardieni să deie cale liberă. Nu rni-a pus ochelari, însă mi-a indicat drumul. Mergea foarte repede. M-am ţinut de dînsul. Acolo totul era mister. Pe acelaşi drum mergi la baie, la closet sau la moarte. S-a oprit în dreptul unei celule şi cu mîna m-a poftit înăuntru : era frizeria Mal- mezon, iar ciceronele meu, bărbierul. Abia cînd m-am urcat pe fotoliul turnant american, mi-am dat seama că cele trei oglinzi mari erau acoperite cu cearceafuri. Ca după mort ! Veselul Figaro era acum o rotiţă în maşina de făcut spaimă. Abia în 1864, după eliberare, mi-am văzut ochii în oglindă. Nu i-am recunoscut.

Revelaţiile au fost de mult descoperite de Biserica creştină. Experienţa ei milenară a folosit [la] — *Sku* poate necesitatea de a combate eretici şi păgîni a determinat — redescoperirea lor de altă dogmă. N-a mai fost nevoie de sute de ani pentru a stabili metodica descompunerii, nici a torturii. în secolul al XX-lea, descoperirile se fac accelerat. în cîţiva ani se intentează mai mult decît altădată Tn secole. La mine revelaţia a început prin întrebarea : oare Saint-Just vrea să afle în adevăr vreun nume de străin sau îmi atrage atenţia că am de spus altceva ? de ce secrete dispun ei ?

întins în pat cu prosopul în jurul capului, ca să nu mai văd becul veşnic aprins, ca pe un ecran de cinematograf unde cuvintele apăreau de undeva din^spate, din fundul lumii, înaintea ochilor mi-a apărut scena din 7 martie 1945. Pătrăşcanu tocmai venea de la Palat. Plăcerea i se vedea pe faţă : „Am făcut una ! Nu cumva să scapi vreun cuvînt ! Regele avea în mînă lista viitorilor subsecretari de stat. Mi-a arătat-o. Emil (Bodnăraş) era propus la Ministerul de Interne.

I-am făcut semn cu degetul să-l ştează. L-a şters în faţa mea !“ I-am spus că bine făcuse. Amîndoi eram convinşi că Bodnăraş la Interne va aresta ţara în rate, se va îmbrăca în zale, va pune să se tragă dimineaţa şi seara clopotele de la Mitropolie. Ceea ce făcuse Pătrăşeanu era evident un act anti-partinic, însă necesar.

Ne-am înşelat amîndoi. Bodnăraş nu şi-a comandat statui ecvestre, a stat în umbră şi a fost poate singurul membru din Biroul Politic care a refuzat să trimită în judecată pe Pătrăşeanu.

Cu această descoperire eram pe drumul Damascului. Spre sfîrşitul lunii aprilie 1945 trebuia să plece la Moscova o delegaţie în frunte cu Mircea Durma, ministrul de Finanţe, pentru a negocia primul acord comercial cu Uniunea Sovietică. Discutînd cu Pătrăşeanu, i-am spus că ar trebui împiedicat cu orice preţ să dăm Uniunii Sovietice şi puţinul excedent exportabil care ne rămînea de pe urma Armistiţiului. L-am sfătuit să vorbească cu Durma. A acceptat, cu condiţia ca întîlnirea să fie secretă, pentru a nu da prilej lui Gheorghiu-Dej să-l acuze că se amestecă în treburile lui. Prin fire şi educaţie era un om închis, tăcut şi prudent. Putea să-i spuie lui Durma ce avea de spus în cabinetul ministerial, dar automatismul căpătat în lunga lui activitate ilegală a fost mai puternic. Mi-a cerut să aranjez pentru aceeaşi seară o întîlnire în trei, la vechea noastră gazdă dinainte de 23 August, Torosian. Totul s-a făcut după toate regulile conspirative, însă discuţia cu privire la acordul comercial s-a redus la o întrebare a mea şi un răspuns al lui Durma :

— Tu ai de gînd să dai ruşilor tot excedentul exportabil ?

— Nici prin gînd nu-mi trece ! De altfel am vorbit şi cu Gheorghiu-Dej. El este de aceeaşi părere.

La întoarcerea de la Moscova, Durma ne-a invitat acasă la dînsul şi ne-a povestit cum au decurs discuţiile cu Mikoian.

Din acelaşi întuneric subconştient a apărut al treilea şi ultimul secret al meu, de care habar nu mai aveam. Spre sfîrşitul lunii august 1945, căpitanul american Madison îmi povesti că, fiind rechemat, a discutat cu şefii tuturor partidelor din opoziţie despre atitudinea lor faţă de Statele Unite. Rugîndu-mă să-i indic pe cineva din Partidul comunist cu care ar fi putut discuta aceeaşi problemă, l-am îndreptat spre Vasile Luca. După ce l-a văzut, mi-a spus însă că l-a dezamăgit, fiindcă n-a aflat altceva decît ce era în „Scînteia“. Concluzia lui era că P.C.R. este antiamerican. I-am povestit

lui Pătrăşcanu cele întîm- plate şi l-am povăţuit să vorbească el cu Madison. De teamă ca Vasile Luca să nu afle, mi-a cerut din nou să organizez o întîlnire conspirativă, de astă dată în casa prietenei noastre Lena Constante. Deşi eu am fost acela care am tradus întrebările şi răspunsurile, nici în ziua de astăzi nu-mi amintesc ce a spus Pătrăşcanu. Am rămas cu impresia că n-a spus nimic precis, însă că a negat categoric că noi am avea ceva contra Statelor Unite.

Toate eforturile mele pentru a mai găsi un alt secret au rămas fără rezultat. Am căutat zile şi nopţi. Era clar că nu mai ştiam nimic ce ar putea interesa partidul.

Apoi a început chinul dacă spun sau nu. De pe alt plan al conştiinţei, cele trei secrete au început să fie din ce în ce mai luminate de soarele negru al păcatului.

Strigoiul vinovăţiei ne însoţeşte în viaţă. Spovedania nu-1 omoară. Scăpăm prin uitare. Păcatul există undeva în noi, cancerul, poate mediul natural al sufletului. Dacă ar dispărea, am exista ca şi cristalele, dar n-am trăi. Sîn- tem veşnic vinovaţi faţă de cineva : o femeie, un prieten, un frate. De ce faţă de partid, o abstracţie ? S-a simţit careva vinovat faţă de mulţimea numerelor reale ? Totul este în noi. Ne-am angajat faţă de conştiinţa noastră, unde păcatul există ca inima, vasele, creierul.

Să spun secretele mele ? Nimeni nu m-a silit să fiu, membru de partid ; eu am vrut. Ştiu că cei care mă ţin închis sînt ticăloşi, ştiu că puţin le pasă de oameni, de idei, de lucruri. Dar a sfătui pe Rege să refuze un ministru propus de partid, a sfătui un ministru reacţionar să refuze cererile Uniunii Sovietice, a vorbi cu un agent american peste capul partidului sînt crime. Ardea casa şi eu n-am strigat ! Sentimentul păcatului mă copleşea.

Cele trei păcate au început să transforme lumea mea într-un vid cosmic, în care nu exista nimic decît secre-

tele mele. Nu mai ştiam ce conţin, erau păcate pure. Din cînd în cînd, obsesia era întreruptă de chipul lui Pătrăş-canu, care mă ruga să nu spun. Apoi urma justificarea : „Dar eu nu sînt tot atît de vinovat ca şi tine“. Aşa a continuat zile şi nopţijîmi închipui că la Sfînta Congregaţie cei bănuiţi de relaţii cu diavolul sau erezie sfîrşeau, încetul cu încetul, să golească în acelaşi fel lumea de orice altceva decît ceea ce ei credeau că este păcat. Mi s-a spus mai tîrziu că secretele mele nu conţineau crime, ci acte de indisciplină. Atunci însă m-aş fi condamnat la moarte prin tragerea pe roată.

A venit un moment cînd n-am mai putut suporta : am scris lui Saint-Just despre audienţa lui Pătrăşcanu la Rege. A doua zi, noaptea, am fost adus chiar în faţa Partidului. La birou era Dumitru Coliu, pe vremea aceea Marele Inchizitor, între Saint-Just şi Petea Gancerov, şeful Serviciului Sovietic de Informaţii. La micul pupitru la care eram aşezat mă simţeam, ca în poza din cartea de citire, în faţa judecăţii din urmă. Şi acum eram copleşit de mister, ca şi în copilărie, cînd Dumnezeu apărea de după nori, luminat de razele unui soare invizibil :

— Tovarăşe Zilber, Partidul îţi vorbeşte pentru ultima oară ! Să ne spui ce organizaţii aţi avut, Pătrăşcanu şi dumneata, în partid şi aparatul de stat !

Avertismentul solemn m-a cufundat, cîtime de o se-cundă, în abisul nesfîrşit al păcatului. Dincolo nu mai putea fi ceva. Ideea organizaţiilor m-a trezit însă brusc din hipnoza păcatului şi a judecăţii divine. Spre marea surprindere a lui Coliu, am revenit pe pămînt ; am zîmbit. N-a înţeles şi m-a apostrofat :

— Bagă de seamă, este pentru ultima oară cînd îţi vorbeşte Partidul !

Cînd am auzit „bagă de seamă“ n-am mai rezistat şi m-am tăvălit de rîs. A fost prima voluptate de cînd eram închis.

Cred că Zoscenko are o nuvelă intitulată *Candidat .la partid.* într-o sală imensă este adunat poporul, tot poporul. Pe o scenă mare se află candidatul. De undeva din fund, auzit, dar nevăzut, vorbeşte Partidul :

— Ai citit *Cursul scurt ?*

— Da ! (în sală se face tăcere, poporul devine atent.)

— Eşti de acord cu capitolul IV ?

— Da ! (Atenţia sălii creşte.)

— Eşti hotărît să-ţi dai viaţa pentru Partid şi clasa

muncitoare ?

— Da ! (In sală semne de aprobarejk

— Eşti hotărît să lupți pînă la mqjpte împotriva duşmanilor poporului ?

— Da ! (Sala aplaudă.)

La fiecare „da *1“,* întreg poporul freamătă de plăcere. A urmat o ultimă întrebare :

— Eşti hotărît să suporți toate ticăloşiile tovarăşilor de partid ?

In sală s-a făcut tăcere absolută. Candidatul a lăsat un moment capul jos. A răspuns : „Da !“... Şi a devenit membru de partid.

Nu ştiu ce a mai spus Marele Inchizitor. Cred că era ceva despre adevăr. Un*apel patetic să spun adevărul. Parcă l-am auzit spunînd : „Asta-i autocritică ? !“ Eu eram însă atent la imaginea candidatului hotărît să suporte toate ticăloşiile tovarăşilor de partid. Distinct am mai auzit :

— Bine, dacă nu vrei să vorbeşti, te vor ancheta alții ! Ei au alte metode. Unde am pus dosarul Porter ?

In timp ce căuta pe masă dosarul pomenit, într-o clipită mi-am amintit de masa de la Capsa. Fără să mai aştept, am povestit pînă la detalii ce am discutat în ziua de Î3 octombrie 1944 la Restaurantul Capsa cu Grigore Niculescu-Buzeşti, în prezența lui Ivor Porter.

Astfel s-a închis capitolul „spionaj“, pentru care Fe-rescu-Filipescu mă chinuise săptămîni de zile cu întrebările lui : „Ai spus totul ? N-ai omis nimic în legătură cu ancheta ?“, dar s-a deschis un nou capitol criminal, relațiile mele cu Pătrăşcanu.

Readus în celulă, ăm înțeles că visurile mele au fost o prostie mare. Nu mai aveam altceva de făcut decît să spun şi celelalte două secrete, apoi să aştept. îl vedeam pe bietul Pătrăşcanu urlînd la auzul destăinuirilor mele, ca cineva căruia i se aplică fierul roşu. O mai fi avînd şi alte asemenea secrete ? Probabil, fiindcă altfel n-ar fi cerut tuturor celor din jur să spuie că nu ştiu nimic.

Uitasem păcatul cosmic față de partid. Acum mă urmărea păcatul față de Pătrăşcanu. Mai tîrziu am aflat că

el făcuse faţă spuselor mele cu calm, şi Coliu a admis că nu prezintă nici un fel de gravitate.

Zbuciumul meu a continuat însă săptămîni de zile. Nu mai puteam dormi nici puţinul de pînă atunci. Trebuia să fac ceva să mă liniştesc. Am scris o nouă autocritică, încă una şi încă una. Nici cînd am terminat de enumerat micile mele păcate "Ţaţă de toţi oamenii pe care îi cunoscusem nu m-am potolit.

Pătrăşcanu a confirmat în întregime cele spuse de mine, dar, spre deosebire de mine, şi-a adus aminte tot ce-i declarase lui Madison. Dimpotrivă, eu uitasem cu desăvîrşire orice frază. Nu era ceva refulat din cauza conţinutului nociv, ci o simplă uitare a ceva banal, neexpresiv, ca frazele convenţionale, figura unui om obişnuit, un obiect standard.

însă dacă eu nu repetam cel puţin ceva din cele declarate de Pătrăşcanu, Ferescu nu putea şti dacă Pătrăşcanu nu spusese ceva grav. De unde necesitatea imperioasă de [a] mă sili să-mi reamintesc ceea ce îndeobşte se uită.

S-a început cu mijloacele cele mai simple, suspendarea dreptului de a citi şi a plimbării în curte după miezul nopţii. Apoi a venit „manejul“. Fără să spună un cuvînt, gardienii golesc repede celula, te dezbracă pînă la chiloţi, scot totul afară şi ordonă : „Mişcă !“ Plimbarea pe diagonala celulei nu este însă admisă. Circulaţia desculţ trebuie efectuată de jur împrejurul celulei.

Iniţial, dispoziţia lui Saint-Just era „2 cu 2“, adică două ore de manej şi două de odihnă pe salteaua de paie aruncată pe ciment. Amnezia mea fiind fără leac, au urmat „8 cu 2“, adică opt ore de manej şi două de somn, apoi „10 cu 2“.

îmi închipuiam că totul va decurge fără supărări prea mari pentru mine. M-am înşelat. După două zile ele manej, picioarele parcă începeau să capete formă de „0“ în dreptul genunchilor. M-am aşezat pe ciment şi am anunţat că nu mai pot. Gardianul cu mers de boxer pe ring a intrat în celulă, mi-a palpat cu atenţie picioarele şi mi-a spus : „Ba mai poţi!“ Am încercat să mai merg, dar după cîteva tururi am renunţat. Fără să spună un cuvînt, ca de obicei, gardienii m-au luat pe sus şi m-au dus la duş rece. A fost îngrozitor. Nu puteam sta nici în picioare. M-au adus înapoi în celulă şi, ud cum eram, m-am aşezat din nou pe jos. După puţin timp mi-au adus patul şi toate lucrurile, minus ţigările.

Peste cîteva zile, manejul a reînceput cu formula „8 cu 10“. Am rezistat mai bine decît prima dată, dar nu mai mult

de 48 de ore, fără ca amnezia mea să fi fost lecuită.

După care Ferescu a dat ordin să fiu trimis la carceră. Era suficient de spaţioasă, însă după două zile am căpătat o otită dublă, cu temperatură mare. Am fost dus în- tr-o celulă cu pat de fier, dar fără saltea, unde gardienii m-au legat strîns de fiarele patului militar. în poziţia aceasta am fost vizitat de doctorul Lerescu (numele l-am aflat mult mai tîrziu), iar a doua zi de un specialist. Partidul nu putea admite să se depăşească anumite limite. Ca înainte cu sute de ani, cînd regulamentul prevedea ca la Sfînta Congregaţie să nu se administreze anchetatului mai mult de o lovitură de mai. Era, în adevăr, numai una, dar asta pe fluierul picioarelor. Pe vremuri, cel găsit vinovat de Sfînta Congregaţie, cu tălpile arse şi fluierele sparte, era trimis spre execuţie autorităţilor de stat, cu recomandarea să se poarte milos cu cel condamnat. Nu ştiam cum se va proceda cu mine.

Toate acestea se întîmplau în lunile septem- brie-octombrie 1949. Independent de mine, însă tot în legătură cu cazul Pătrăşcanu, erau ţinuţi arestaţi doi oameni de încredere ai acestuia (Betea şi încă unul), bănuiţi că ar fi organizat în vara anului 1947 fuga lui Pătrăşcanu în străinătate. în cursul anchetei din 1951—1952 şi după aceea, am putut afla ce se întîmplase.

La 19 august 1945, în urma unei note anglo-americane, Regele a cerut demisia guvernului Groza, adus la putere de Vîşinski la 6 martie 1945. Guvernul n-a demisionat, şi Regele a refuzat semnarea decretelor-legi. Aşa-numita criză constituţională a durat pînă în toamna aceluiaşi an. între timp, partidul a încercat tot felul [de] mijloace pentru a o rezolva.

Pătrăşcanu, bazat pe bunele lui relaţii cu Regele, a încercat şi el să găsească o soluţie. Tot ce a făcut, putea fi făcut cu ştirea conducerii partidului. Obişnuit însă de o viaţă cu conspirativitatea, a avut întîlniri secrete [cu] Grigore Niculescu-Buzeşti şi Victor Rădulescu-Pogo- neanu, oamenii de încredere ai Partidului Naţional-Ţă- rănesc, cu Constantin Vişoianu, cu Ion Mocsony-Stîrcea, aceia cu care complotase înainte de 1944. N-a reuşit să realizeze o înţelegere şi a abandonat. Abia spre sfîrşitul aceluiaşi an, ruşii au ajuns la un compromis cu anglo- americanii, adică şi-au impus punctul de vedere. Aşa se terminau pe vremea aceea toate negocierile. După ce se discuta luni de zile, sovieticii exclamau satisfăcuţi : „Vedeţi cit de flexibili sîntem în

negocieri ?“

în iunie 1947, național-țărăniștii, inclusiv Victor Rădulescu-Pogoneanu, au fost arestați. Pătrășcanu, de teamă că acesta va vorbi despre întîlnirile secrete din 1945, s-a hotărît să fugă în Franța, din convingerea că Gheorghiu-Dej și alți dușmani personali vor profita de ocazie să-l implice în procesul Maniu. Tocmai atunci avea loc la Bruxelles primul congres al juriștilor democrați. A cerut să fie delegatul României, i s-a pus la dispoziție un avion și a plecat împreună cu soția sa și prietena lor Lena Constante, lăsînd la București pe omul său de încredere Betea, care urma să-i comunice prin telefon, în limbaj cifrat, dacă există vreun semn că cei arestați au vorbit despre convorbirile din 1945. în caz afirmativ, urma [...] să rămînă la Paris. Telefonul de la București nu a semnalat nici un indiciu în acest sens și Pătrășcanu s-a întors acasă.

în septembrie 1947 a avut însă iar impresia că național-țărăniștii ar fi vorbit despre dînsul și iar a intrat în panică. De astă dată a însărcinat pe omul său de încredere Betea să găsească un mijloc pentru a fugi din țară. Cum pe vremea aceea se obișnuia răpirea de avioane și piloții [erau] obligați să aterizeze la Viena sau Istanbul, Betea a intrat în legătură cu căpitanul aviator Zaharia, pilotul adjunct al aviatorului de cursă lungă Max Mano- lescu, și i-a spus deschis despre ce este vorba. în același avion [...mai] trebuiau să plece soții doctori Manuila, precum și patru oameni de mînă forte, printre care și Betea. .

Căpitanul aviator Zaharia nu era însă numai pilot ; mai era și informatorul Serviciului Secret de Informații condus de Emil Bodnăraș. în aceeași zi, Betea a comunicat lui Pătrășcanu cele aranjate, iar Bodnăraș Anei Pauker și lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Cînd a aflat, Pătrășcanu i-a spus că el nu se angajează într-o aventură, iar Ana Pauker a cerut dovezi că informatorul lui Bodnăraș spune adevărul. Dovezile erau însă imposibil de făcut, întrucît Betea dispăruse după o urmărire pe străzile Capitalei, cu toate Jeep-urile Ministerului de Interne, ca într-un film polițist.

Din aceasta rezulta însă că ceva din raportul agentului Zaharia corespundea adevărului, dar nu că Pătrăș- canu ar fi fost amestecat. Totuși, ca măsură de precauție, nu i se mai comunica nici un secret de stat sau de partid. Membrii Secretariatului nu erau atîta alarmați de o ^eventuală fugă a

lui Pătrăşcanu, cit de motivele deosebit de grave care l-ar fi putut face să ia o astfel de hotărîre. Nimănui nu i-a trecut prin minte că, trăind în România, marile aventuri fuseseră înregistrate de Ion Luca Cara- giale. Astfel a început *Noaptea furtunoasă* cu final sta- linist.

Pătrăşcanu şi-a dat seama că destinul pusese pecetea pe dînsul. A mai plănuit o dată să fugă de la Budapesta, unde fusese într-o delegaţie ministerială, dar poliţia maghiară îl păzea de aproape, nu pentru a-1 împiedica să fugă, ci ca demnitar. N-a reuşit, şi iar s-a întors acasă.

După arestarea mea, Pătrăşcanu a urmărit ancheta ca ministru de Justiţie, şi-a dat seama că n-am nici o vină şi a acuzat pe ceilalţi membri ai Biroului Politic că fac intrigi împotriva lui. La rîndul lor, aceştia l-au acuzat că a vrut să fugă, că patronează un bandit ca mine şi este imoral. Rezultatul a fost formarea unei comisii de anchetă compusă din Iosif Rangheţ, şeful Cadrelor C. C., şi Alexandru Drăghici. Rezultatul a fost neconcludent. Nimeni n-a fost însă pus în libertate, afară de Lena Constante.

In septembrie 1949, cînd am fost dus la Malmezon, Ferescu a primit însărcinarea să se ocupe de afacerea Pătrăşcanu. Betea, omul de încredere al lui Pătrăşcanu, nu ştiu din care motive a mărturisit tot ce ştia în legătură cu fuga lui Pătrăşcanu. Apoi soţia lui, Elena Pătrăşcanu, şi Lena Constante au sfîrşit prin a declara tot ce ştiau. Singur Pătrăşcanu a continuat să nege orice intenţie de fugă. #

De astă dată, Secretariatul nu mai avea îndoială asupra acestui punct, nici a imoralităţii. Pentru a lămuri cauzele intenţiei de a fugi au fost răpiţi, pare-se din Franţa şi Italia, C. Vişoianu şi I. Şraer, mulţime de oameni au fost arestaţi şi anchetaţi luni de zile.

„Noaptea furtunoasă“ dezlănţuită de secretomania lui Pătrăşcanu şi ura lui Che'orghiu-Dej a căpătat noi dimensiuni în aceeaşi toamnă 1949 prin procesul Rajk [de] la Budapesta. Dacă Ana Pauker ştia din experienţă personală ce fuseseră procesele de la Moscova, beoţienii haini din Biroul Politic, in frunte cu Gheorghiu-Dej, credeau că în Ungaria existaseră vini reale [şi] grave de partid, abateri, poate chiar [o] fracţiune, culpă maximă după învăţătura *Cursului scurt,* singura carte citită şi învăţată.

Deşi, încă de la sfîrşitul lui 1949, dimensiunile caragialeşti ale afacerii Pătrăşcanu deveniseră clare pentru toată lumea, sub presiunea lui Gheorghiu-Dej, Secretariatul a numit noi şi noi colective de anchetă sub conducerea lui Dumitru Coliu. Toate au ajuns la aceleaşi concluzii.

Puteau să scape de Pătrăşcanu pe baza legii Pătrăşcanu, care prevedea pedeapsa cu închisoarea pentru pregătiri de trecere ilegală a frontierei şi omisiune de denunț. Asta era prea puțin pentru cumplita ură a lui Gheorghiu- Dej. A temporizat ancheta pînă în 1952, cînd a ajuns unicul stăpîn. în vremea cînd mă frămîntam de unul singur în celula de la Malmezon nu ştiam decît esențialul, că Gheorghiu-Dej nu suferea nici un bacalaureat autentic dacă nu i se închina.

In 1943, în beciul din Calea Rahovei, am stat cîteva zile într-o celulă alăturată de celula Lenei Constante. După cîteva ore de la sosirea mea, am aflat cine-mi era vecinul. Unul dintr-o parte a zidului, celălalt de partea cealaltă, cu o vergea scoasă din patul de fier, am spart un tunel în jurul țevii de calorifer şi am vorbit ore întregi. Mi-a povestit acuzațiile aduse lui Pătrăşcanu. Am fost indignat la auzul că.prietenul meu ar fi vrut să fugă sau că el, cel total lipsit de viciile mărunte omeneşti (tutun, cafea etc.), ar fi avut unul care contrazicea morala de partid.

Ca să scap de tortura păcatului, în autocriticile scrise la Malmezon am povestit şi această întîmplare din beciul din Calea Rahovei, cu gîndul că, verificîndu-se prin Lena

Constante discuția noastră, se va dovedi indubitabil inocența amîndurora. Ştiam că va rezista să recunoască, că mă va blestema, dar în mintea mea medicația era necesară în interesul tuturor. Dacă atunci aş fi cunoscut mărunta vină a prietenilor mei, n-aş fi pomenit de această întîmplare, ca şi de altele care, în celulă, căpătaseră aceleaşi dimensiuni cosmice...

Prin decembrie 1949, am discutat o noapte întreagă cu Ferescu despre o femeie de care fuseserăm îndrăgostiți cîndva amîndoi. Subiectul a schimbat atmosfera severă dintre noi. Era un om inteligent, cultivat, singurul anchetator, cred, care citise pe Bergson şi Baudelaire. Nu mă înjura, dar îmi atrăgea atenția că pe alții pune mai întîi să-i bată la tălpi şi apoi îi anchetează, ceea ce de altfel se verifica după petele de sînge care se vedeau pe podeaua din ciment. Părea sincer convins că un comunist nu trebuie să ştie ce este mila, recunoştința, prietenia sau dragostea familială. îmi aminteam de Danton, care-i spunea celuilalt Saint-Just, poetul care scria versuri pentru iubită, înainte de a pleca spre ghilotină : „Et maintenant tu vas faire des vers, Camille !“

în noaptea aceea, amintirea femeii iubite îl umanizase. Am discutat despre sîngele care curge din idei, despre *Zero şi Infinit* al lui Koestler — discuția noastră semăna cu cea imaginată de Koestler cu Ivanov — şi multe altele. Spre dimineață, uitasem unde şi în fața cui mă aflu. Eram bucuros că, pe dinăuntru, Ferescu era la fel ca mine. A surîs şi a notat în carnet cînd i-am spus versul lui Baudelaire : „Hypocrite lecteur, mon semblable, mon frère“.

Obosit, m-a întrebat cine poate şti despre Pătrăşcanu mai mult decît mine. Ca unui prieten care vrea să se orienteze într-o problemă oarecare, i-am răspuns într-o doară : „Poate soția lui. De dînsa nu se despărțea niciodată“. Peste cîteva zile, de astă dată cu masca de Saint- Just ajustată pe suflet, îmi spuse : „Discuția noastră nocturnă mi-a fost de folos. Cînd au fost strînse cu uşa, femeile au spus tot. Ele sînt singurele care ştiau. Vermină !“

Multă vreme am fost chinuit de gîndul că de la mine a pornit recunoaşterea soției lui Pătrăşcanu. Eram convins de nevinovăția prietenului meu. Dar dacă, ascuns cum era, făcuse ceva condamnabil ? Am început să-mi înşir

pentru mine tot ce ştiam de la dînsul şi despre dînsul. încetul cu încetul a apărut parcă altceva decît ştiam eu : „S-ar putea să fie vinovat, şi eu l-am denunțat"... Apoi iar revenea amintirea conturată a ceea ce văzusem şi auzisem atîția ani, prietenia şi încrederea care ne lega. Deci nu putea fi vinovat şi deci strînsul cu uşa al soției îi va fi pînă la urmă de folos. Mai bine să se spulbere acum toate bănuielile, decît o veşnică îndoială.

Apoi noul contur al vinovatului plămădit de imaginația mea scoasă din lume revenea, ca într-o febră cu halucinație. Da, ştiu că cei care îl urmăresc urmăresc scopuri ticăloase, însă eu sînt comunist. Puteam eu tăinui în orice chip o crimă împotriva socialismului ? Deci bine am făcut ce am făcut.

Dar în joc este bunul meu prieten. Sînt odios. încep să gîndesc ca Saint-Just sau Chişinevschi.

Aşa am trăit pînă în aprilie 1950, cînd Ferescu a dispărut. Saint-Just din România fusese un biet cartofor care pierduse la cărți banii Securității. Pînă în primăvara lui 1950 nu s-a mai întîmplat nimic. N-am mai fost anchetat, dar eu eram o magmă din care ieşea, din cînd în cînd, flacăra nebuniei. Luni şi luni de zile mă cufundam în trecutul imediat, refăceam zilnic o anchetă cum aş fi dorit să fie, fără Ceslanski, fără Marele Inchizitor şi fără Saint-Just, ceva care să fi avut drept urmare punerea mea imediată în libertate. începeam construcția de cum mă sculam. Cînd auzeam tragerea zăvoarelor şi clinchetul castroanelor pentru masă, totul era gata. în şapte ore se concentraseră mii.

Fericirea înceta cu tragerea zăvorului celulei mele şi vederea străchinilor. Rămîneam trist, nu mai puteam reîncepe concentrarea halucinantă. Cred că arătam ca un om trezit după o hipnoză îndelungată. Golul absolut ținea pînă a doua zi. Cred că ziua dormeam în picioare. Drept la somn aveam de la 10 seara pînă la 5 dimineața. Adormeam imediat. Niciodată n-am avut însă impresia că noaptea durase mai mult de cîteva minute. A doua zi, viața revenea în trup şi reîncepeam construcția trecutului. Aşa în fiece zi, luni de zile. Vizeta care bate minute haotice, cu trupul în celulă, descompune sufletul ; un om devine vierme, mişcările — tropisme. Dacă zgomotul zăvoarelor n-ar fi întrerupt viața mea halucinantă mai multă vreme în loc de fiece zi, trupul mi s-ar fi sleit ca o mîzgă cleioasă.

In martie 1951 am fost dus în fața lui Mişu, delegatul

ultimului meu colectiv de anchetă ; după cum spuneam în altă parte, un om „d’une exquise sensibilité“. Personal nu mă- bătea cu altceva decît cu un creion lung cît un băț şi numai pe oasele de la mînă. La prima întîlnire m-a lăsat să stau în picioare vreo două ore, a sunat, a venit gardianul şi a ordonat să mă ducă, fără să-mi spună un cuvînt.

Au urmdt alte şedințe, cu aceleaşi întrebări pe care le mai auzisem de zeci de ori. Singura inovație a fost ancheta pe un scaun cu picioare foarte lungi, pe care mă urcam ca pe o scară. Capul îmi ajungea aproape de plafon, de unde trebuia să-i răspund lui Mişu, care sta la birou. La cea mai mică neatenție, aş fi ajuns pe podea. Alteori mă ținea într-un picior, cu fața la perete şi mîinile ridicate. După fiecare dintre aceste inovații rîdea şi mă întreba de ce n-am refuzat să mă supun ordinului. Cînd am auzit : „Ai luat-o plasată !“ pentru prima oară, am înțeles că ce se întîmpla acum era altceva decît atunci cînd mă aflam în fața lui Saint-Just. Mă aflam în patrie, un amestec de neseriozitate, comedie de mahala şi un, final fericit. Încetul cu încetul, timpul dispăruț a reînceput să reintre în celulă şi eu în zona relațiilor cu bătaie prietenească pe burtă.

După puțin timp, mi s-a ordonat să-mi fac bagajele. Am fost dus în alt arest, în fața aceluiaşi Mişu. Abia după eliberare am aflat că, în vremea aceea, arestase şi pe soția mea. N-a ținut-o însă decît două luni. A pus-o în libertate după ce a declarat greva foamei.

în noul arest, cel din Uranus, locuiam într-o celulă mai mare, cu geamuri mate, cu aer şi cu zgomotul străzii apropiate. Aici, în Uranus, am aflat ce este ancheta *non stop.* Doi sau trei anchetatori făceau de gardă la birou 24 de ore, iar eu trebuia să răspund în scris fără întrerupere la cele mai inepte întrebări. Din cînd în cînd mi se acordau două ore de somn. Dacă adormeam pe mica măsuță la care eram aşezat, o lovitură de pumn a lui Mişu şi un scuipat mă trezeau. După cîteva zile totul se învîr- tea în jurul meu, biroul din față, Mişu, scaunele, zidurile se amestecau, se răsuceau, se încolăceau.

Conducerea anchetei voia totuşi să-mi amintesc exact ce spusese Pătrăşcanu lui Madison în 1945. Cu cit ancheta non stop dura, cu atît îmi aduceam aminte mai puțin. Au abandonat metoda cînd şi-au dat seama că devenisem inconştient. Mai tîrziu, Mişu mi-a spus că, de fapt, ei lămuriseră de mult şi această problemă prin concordanța între declarațiile lui Pătrăşcanu, ale soției sale şi ale Lenei Constante, dar era ordin de la Secretariat să o verifice şi prin mine.

Cu tot acest incident, trebuie să mărturisesc că ancheta lui Mişu şi noul cadru m-au făcut să simt deținerea în arestul Uranus ca o lungă convalescență. Aveam impresia că reintru în viață.

Exact în ziua de 1 august 1951, şeful imediat al anchetei, un maior, vizibil un intelectual,' însoțit de Mişu, mi-a spus că ancheta este terminată, că nevinovăția mea este deplin dovedită şi că nu va avea loc un proces Pătrăşcanu, fiindcă nu i se putea da un conținut politic. A ținut să sublinieze că eram singurul nevinovat, fiindcă toți ceilalți din anturajul lui Pătrăşcanu se făcuseră culpabili de participarea la pregătirile de fugă sau omisiune de denunț. Urma ca în curînd să fiu pus în libertate.

Imediat după aceea am avut dovada că nu mințise. Pentru prima oară din 1948 mi s-au adus bani şi haine de acasă, comandanții arestului acceptau țigări şi fructe de la mine, mi se adresau cu „tovarăşe Zilber". Nu mai aveam nici o îndoială că în cîteva zile voi fi liber.

în cursul acestei nesfîrşite anchete mi s-au pus cele mai neverosimile întrebări. De zeci de ori, Ferescu m-a întrebat dacă am spus despre Gheorghiu-Dej că este „zombi" şi ce am înțeles prin acest cuvînt, dacă am spus că clasa muncitoare nu are timp să aştepte pînă ce Gheor- gljiu-Dej îşi va fi luat bacalaureatul curs seral. Am'confirmat toate, adăugind că am mai spus despre Ana Pauker că face politica menopauzei, nu a clasei muncitoare, că Chişinevschi este un sfertodoct funcționînd ca biblioraft de teze şi rezoluții, şi multe altele de acelaşi fel. Astfel au apărut amprentele digitale ale celui care era în spatele acestei interminabile anchete.

Singurul chestionar cu conținut ideologic era semnat de Ana Pauker. Mi se cerea să spun ce literatură opozantă citisem. Spre onoarea ei, a trecut peste tot ce era personal jignitor pentru dînsa, însă ținea să afle dacă şi eu citisem şi-mi plăcuse ceea ce citise şi ea. Avusese această femeie

deşteaptă, ambiţioasă, dornică să fie regină neîncoronată presimţirea [a] ce o aştepta ? Este drept că, într-o noapte, Coliu m-a întrebat dacă Pătrăşcanu şi cu mine vorbeam despre „bătrîna scîrbă“. Dezgustat de răspunsul meu afirmativ a exclamat : „Aşa vorbeaţi voi de tovarăşa Ana ? !“ Reacţiunea era a lui Coliu, nu a Anei Pauker. Dimpotrivă, Gheorghiu-Dej a ţinut să afle, pînă la ultima nuanţă, tot ce spusesem despre dînsul. Nu avea umor.

Apoi au trecut zile, săptămîni, luni fără să mai văd vreun anchetator. în 1952 am început să bănuiesc că ceva nu este în ordine. Continuam să fiu bine tratat, însă comandanţii arestului nu mai stăteau de vorbă cu mine. Nici un moment nu mi-a trecut prin minte că afară se pregătea mazilirea Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi Teohari Georgescu.

La 28 august 1952, după ce a înnoptat, am auzit cu-vintele rituale : „Fă-ţi bagajele !“ Am căpătat iar ochelari de tablă. în curte mă aştepta de astă dată o dubă cu mai multe carcere. Era clar că se transporta întreg lotul Pătrăşcanu. Mai tîrziu mi-am dat seama că, în aceeaşi noapte, fuseseră transportaţi şi alţi reţinuţi.

înainte de a mi se scoate ochelarii, am auzit sinistra voce a comandantului arestului Malmezon. Ştiam unde sînt. Cu acelaşi ritual ca în urmă cu trei ani, dar cu gesturi mai brutale, am ajuns în celula strimtă din spatele cazanului care alimenta caloriferul. Afară era vară, însă cazanul duduia. în celulă era o căldură infernală.

Nu mai aveam nici o îndoială că-trăiam preludiul unui final neaşteptat. Aşa cum mi s-a întîmplat de multe ori în viaţă, nervii m-au lăsat, umorul nu. Probabil că sînt un om uşuratic ; cu ochii dinăuntru privesc în spectator, chiar dacă văd moartea cu cei de afară. Mi-am adus aminte din nou de Colomban al iubitului meu Anatole France, care, după ce fusese aruncat cu cal şi căruţă în Sena, îşi spunea : ,,Je crois que la lutte sera dure !“ în căldura sufocantă din celulă, amintirea lui Colomban m-a calmat; am rîs de unul singur, dovadă evidentă că literatura poate uşura viaţa oamenilor. în locul emoţiei profunde, a marii dureri lăuntrice, vin sentimentele citite. Rîsul este o medicaţie serioasă. Doctorii ar trebui s-o recomande prin reţetă.

La cîteva zile după revenirea la Malmezon, zăvoarele nu se mai astîmpărau. Evident, în camerele de anchetă era activitate intensă.

A venit şi rîndul zăvorului de la celula mea. Am ajuns iar în fața aceluiaşi Mişu. Uitase ce-mi spusese înainte cu un an despre nevinovăția mea. Era încruntat ca în prima zi a anchetei. Mi-a pus aceleaşi întrebări, la care am răspuns în acelaşi fel ca şi în anii precedenți. Le-a transcris cu aceeaşi ortografie personală. A mai urmat o şedință, la care asista căpitanul Moraru, care mai tîrziu avea să-mi devie anchetator, iar în seara zilei de 17 septembrie 1952, o a treia şedință, la care asista un civil între 50 şi 60 de ani, după spusele lui Mişu ilegalist ungur, delegat personal al lui Gheorghiu-Dej.

Singura întrebare la care aveam de răspuns era aceea dacă confirm că, în ziua de 24 februarie 1945, împuşcăturile au pornit de la mulțime, anume de la unii membri de partid care, în aceeaşi dimineață, primiseră revolvere, cu ordinul de a trage exact la ora 16, cînd Pătrăşcanu primise dispoziția să se afle în Piața Palatului. Am răspuns afirmativ. La auzul răspunsului meu, delegatul Secretariatului, vizibil pregătit pentru ce avea să urmeze, sări de pe scaun : „Mo, p... moți, mo, partidul provoacă ?“ Nu ştiu cîți pumni şi cîte palme am primit, nici cît timp m-a călcat în picioare. Acest ilegalist, despre care Mişu îmi povestea cu glas înduioşat cît suferise sub burghezie, participa acum cu mîinile şi picioarele la asasinarea unor comunişti.

Cînd a deschis uşa şi m-a împins afară ca pe o minge de fotbal, gardianul era gata pregătit. Ca un bun fundaş, m-a apucat de un picior şi m-a tîrît pînă la celula mea. Actul doi ■ nu a întîrziat. A doua zi seara am fost dus într-o cameră plină cu ofițeri de Securitate. Cred că unul avea grad de general. La birou era acelaşi Mişu, însă la altă măsuță decît a mea era o frumoasă agentă a Securității, Colette B., proaspăt bronzată la mare. în 1945 schimbasem cîteva cuvinte cu dînsa, aşa încît nu puteam nega că ne cunoaştem. întrebată ce relații avusese cu mine, a povestit un roman cu spioni americani, cu reacționari şi comunişti. La observația mea că toate erau minciuni, în odaie a izbucnit un urlet de indignare. Mişu era cel mai indignat : „Cum îndrăzneşti, banditule, să afirmi că o persoană a cărei onorabilitate am verificat-o a mințit ?“ I-a mulțumit pentru cele relatate, i-a sărutat curtenitor mîna şi a chemat gardianul s-o conducă. Ap»i către mine : „Recunoşti cele spuse de martoră ?“ La refuzul meu a apăsat nervos pe butonul de la sonerie. Imediat a apărut gardianul. I-a ordonat să mă dezbrace pînă la piele, mi-a legat ochii cu bandajul pe care-1 avea în mînă de cînd intrase, iar Mişu, în picioare, a

ordonat : „Du-1!“

Era în noaptea de 24—25 septembrie 1952, ploua, era frig. M-a tras în goană prin curtea pietruită, pînă departe, am urcat, apoi am coborît trepte. Ne-am oprit într-o încăpere unde mirosea a beci. Se auzeau şoapte. Am auzit vocea macabră a comandantului arestului : „Pe băț !“ Mi s-au legat foarte strîns mîinile şi picioarele — semnele le mai am şi astăzi —, mi-au trecut mîinile legate peste genunchi, prin micul gol rămas între mîini şi picioare s-a trecut un drug de fier, drugul.s-a ridicat cu mine cu tot şi a fost pus pe căpriori, ca pentru fript. Au urmat opt lovituri — le-am numărat —, apoi am fost învîrtit, ca pentru a fi fript şi pe partea cealaltă. Am numărat patru lovituri la spate, acordate însă după ce fusesem acoperit cu un prosop umed, ca să nu se vadă semnele, în tot timpul am auzit vocea unui tînăr locotenent, care, cu excesul de zel judaic, a ținut nu numai să asiste la bătaie, dar să mă şi tragă de perciuni, probabil în amintirea [vremii] cînd strămoşii lui erau supuşi acestui tratament. S-ar putea crede că complexele de inferioritate se moştenesc din tată în fiu, şi se răzbună.

După ce m-au dezlegat şi m-au scos de pe drug, acelaşi gardian cu figură de tătuc şi ochelari rotunzi de lucrător de precizie — convins, probabil, să abandoneze strungul pentru a apăra socialismul, în calitate de paznic — m-a tras repede prin curtea desfundată, pînă în camera de unde mă luase. Fusesem atît de concentrat să număr loviturile şi să identific persoanele prezente în beci, că nu simțeam nici o durere. Cînd am ajuns în fața celor care ordonaseră bătaia, unii surîdeau, pe alții îi copleşise rîsul. Ce altă reacțiune putea provoca un om bătrîn, gol, murdar de noroi şi nevinovat ?

In picioare la birou, Mişu m-a întrebat cu vocea lui cea mai aspră : „Recunoşti tot ce a spus martora Colette B. ?“ Iar am refuzat să recunosc, iar a apăsat pe buton, iar şi-a făcut apariţia tătucul-gardian, iar m-a legat la ochi şi a pornit în goană prin curte, trăgîndu-mă după dînsul. In beci, cu acelaşi ritual, am fost pus pe căpriori şi am obţinut acelaşi număr de lovituri, cu diferenţa că acum cele de la spate erau mai jos pe şira spinării, iar tînărul ofiţer politic încerca acum să-mi zrnuigă părul din cap. Nu mi-am închipuit niciodată că părul din cap se smulge atît de greu.

Lucrurile s-au petrecut repede, ca la o execuţie capitală. Am început să simt oarecare dureri. în primul rînd, mi s-a făcut sete. Cînd am ajuns în sala de comandă am cerut apă. Mi s-a dat de pe birou, dintr-o cană mare. Mai tîrzlu, Mişu mi-a spus că ei ştiau de setea care urmează după bătaie şi aveau apa gata pregătită.

După noul meu refuz de a recunoaşte, mi s-au legat din nou ochii şi din nou am fost tîrît de gardianul-tătuc spre locul de execuţie. Cînd omul cu vocea sinistră a început să lovească,, n-am mai ajuns să număr decît pînă la nouă. Durerea era cumplită. Nu-mi amintesc dacă în faţa sanhedrinului de securişti am ajuns fugind sad tîrîţ. Eram ceva ca un fel de piftie tremurînd de frig ori de sete. Am golit o cană, încă una şi încă una. Mişu nu mi-a mai pus nici o întrebare.

Nu ţin minte cum am ajuns în celulă şi în pat. Atunci mi-am dat seama că picioarele erau umflate şi spinarea mă ardea, ca trecută prin jar. Gardianul mi-a întins o ţigară gata aprinsă. Nu mi-am închipuit că există asemenea voluptate.

Securiştii cunosc exact efectele bătăii. Toţi pacienţii se deshidratează rapid, slăbesc, [le] cad unghiile de la picioare. Unii nu-şi revin niciodată : 60 de lovituri pot fi mortale. De aceea se bate după prescripţia anchetatorului, acoperit de semnătura forurilor superioare. Instrumentul (băţul, vergeaua, vîna de bou, furtunul, cablul de diametre mai mici sau mai mari), numărul loviturilor şi părţile unde să fie aplicate,'" totul este prescris ca într-o reţetă. Nimic nu este lăsat la întîmplare. Ţigara aprinsă pe care gardianul mi-a întins-o era din reţetă.

Cred că palmele şi pumnii ocazionali şînt lăsați la aprecierea anchetatorului. De cele mai multe ori este consultat şi medicul, însă, în ultimă instanță, tot forurile anchetatoare decid, chiar dacă bătaia poate fi urmată de moarte.

Nu-mi dau seama după cît timp a intrat în celulă doctorul L., însoțit de un felcer. Era un bărbat frumos, înalt, blond, cu ochi albaştri, acest Lohengrin care depusese jurămîntul lui Hipocrat îngrijea numai bolnavi desemnați de anchetă ; ştia că acolo se bate şi se schin- giuie. Pînă în noaptea aceea, față de mine fusese medic.

De cum a intrat în celulă, a pus felcerul să-mi descopere picioarele. Atunci le-am văzut şi eu cît erau de umflate şi însîngerate. I-am spus că nu mă pot mişca din pat pînă la oala de noapte. Mi-a răspuns sec : „Nu-i nimic. Vezi să declari imediat ; altfel, mîine seară te ia din nou“. Apoi către felcer : „Şterge-1 cu benzină şi pune-i comprese reci. Dacă nu vorbeşte, o să vedem mîine seară !“ Şi Hipocrat era £ rotiță în maşina de făcut spaimă.

După aceea a început chinul cel mare. Trebuia să urinez la intervale scurte, însă nu mă puteam mişca din pat. Dincolo de toate, de febră, căldura infernală din celulă, duduitul cazanului, durerea, atenția ascuțită la paşii repezi pe coridor însoțiți de acelaşi „Taci ! Taci !“, zăvoarele şi obloanele care se închideau unul după altul — în noaptea aceea s-au bătut, probabil, la Malmezon mai mulți comunişti decît în ani la Siguranța Generală —, un singur punct luminos : trăiam începutul unei înscenări. Groaza unui proces cu un Vîşinski indigen m-a anesteziat. Nu mai simțeam nimic, însă puteam gîndi cu luciditate. Ore întregi am făcut şi refăcut următorul raționament :

Este clar că nu-i vorba de un proces Zilber, ci de unul Pătrăşcanu. Eu pot fi cel mult o anexă. îl cunosc pe Pătrăşcanu. Va prefera să se lase ucis în bătaie decît să accepte aruncarea în hazna ca trădător. Or, un asemenea proces implică recunoaşterea din partea criminalului principal, public, gazetari, microfoane. Deci pot declara orice, fiindcă procesul nu poate avea loc. Dimpotrivă, dacă totuşi Pătrăşcanu acceptă să joace rolul cerut de partid, atunci, cu recunoaşterea unor crime din partea mea, voi fi condamnat la moarte şi, eventual, grațiat ;
fără această recunoaştere mă aşteaptă sigur condamnarea şi execuția pe cale administrativă. Deci şi în acest caz trebuie să

mă recunosc criminal. Ştiam prea bine cum se petreceau lucrurile în Rusia ; la Bucureşti nu putea fi altfel.

Cînd am ajuns la această concluzie, m-am liniştit. Dimineaţa, a apărut în uşă omul cu ochelarii de tablă în mînă. Mă chema la anchetă. Acum nu mai era vorba de durere. Orice mişcare era un chin inimaginabil. Gardianul mi-a explicat că aşa este totdeauna după bătaie şi că mersul îmi va face bine. Cu ajutorul altui gardian, m-au ridicat din pat, mi-au pus ochelarii de tablă şi m-au tîrît pînă în odaia de anchetă.

La birou era Mişu, alături de un general. La între barea dacă mă hotărîsem să-mi recunosc crimele, l-am rugat să-mi spună ce vrea de la mine, să scrie şi eu voi semna. Profund indignat, mi-a răspuns că ei cunosc crimele mele, dar eu trebuie să le mărturisesc, nu să le recunosc. Era clar că îmi cereau să scriu J&roman. Astfel a luat naştere prima mea declaraţie în cJ(ftim afirmat că am fost spion american. Le-a plăcut, am semnat şi am fost tîrît înapoi în celulă.

A doua zi, am fost adus din nou tîrîş la anchetă, de astă dată numai în faţa lui Mişu. Eram în picioarele goale, umflate şi însîngerate. M-am aşezat pe jos. Nu suportam să stau pe scaun, nici să ţin tălpăle pe podea. Imediat, Mişu a ordonat să mă ducă înapoi în celulă şi să fiu readus încălţat cu ciorapi. Cînd am revenit mi-a spus că nu poate suporta vederea unor picioare deformate.

Apoi mi-a cerut să completez mărturisirile. Am mai adăugat un nou capitol despre activitatea mea de spionaj în favoarea Angliei şi Franţei. Pe urmă iar s-a indignat că nu vorbesc decît despre mine şi- nişte străini mai mult sau mai puţin fictivi : „Cum vrei să verific tot ce declari ?... Să-mi spui ce crime ai făcut cu Pătrăşcanu şi alţii !“ Ca să-mi dovedească că este ceva serios, gardianul a primit ordinul să mă ducă repede. Ceea ce a şi făcut, în loc să meargă direct spre celulă, a înconjurat culoarele în goană. Durerea era corespunzătoare.

Consecvent cu concluzia la care ajunsesem, în zilele următoare am declarat despre comploturi pe care le organizasem cu Pătrăşcanu încă din 1939. Eu dictam şi el scria despre lupta noastră împotriva Uniunii Sovietice, împotriva partidului, asasinate şi lovituri de stat proiectate de noi doi. Mişu părea relativ mulţumit. La un moment dat, vorbind despre un complot organizat în 1940, mă întrebă : „De ce aţi făcut toate acestea ?“ Răspunsul l-a scris fără mine : „Din ură

împotriva Republicii Populare Române“. La observația mea că republica a luat ființă abia în 1948, mi-a replicat : „N-are nici o importanță ! Cei din conducere înțeleg şi aşa !“

Pe urmă au venit zile în care eram gonit şi înghiontit pentru a declara cum am recrutat în serviciul de spionaj american pe prietenul meu Petre Năvodaru şi, împreună cu dînsul, pe sora acestuia şi pe Vera Călin, conferențiară la Universitatea din Bucureşti. într-un proces de spionaj nu poate lipsi frumoasa spioană, iar Vera Călin, mamă a doi copii, era în adevăr frumoasă. Aceştia n-au aflat ce li se pregătea decît după eliberarea mea, în 1964.

Pentru mijgfctu fost însă zile cumplite. Loviturile pe rănile de la p^^are nu mai contau față de ideea că mi se cere implicarea unor prieteni care nu erau din categoria Pătrăşcanu. Am refuzat să-i implic. Mişu n-a insistat, într-o zi m-am plîns că-mi cad unghiile de la picioare. La care Mişu a exclamat : „Ce să ie fac, nu ştiu să bată !“

Spre sfîrşitul lui octombrie 1952, după ce mi s-au pus ochelarii de tablă, am*fost dus în alt local. Am traversat curtea pietruită, zăpada mi-a intrat în cipici, am coborît scări, am urcat, am mers pe culoare şi am intrat într-o odaie de anchetă. în afară de Mişu era un om în civil, căruia i se spunea „Tovarăşe colonel“. Semăna cu personajul care-1 sperie pe Mickey Mouse. Aşteptam să rîn- jească, să-i văd mulțimea de dinți mari. înalt, gras, păros, era acela despre care în 1966 aveam să aflu că-1 chema Şoltuț, [...] fost secretar de organizație de bază undeva, pe la Cluj, adus împreună cu alți ardeleni special la Bucureşti pentru a pune în scenă procesul Pătrăşcanu. După ce a rînjit puțin, a dictat lui Mişu prima întrebare : „Să ne spui ce relații ai avut cu Siguranța Generală burgheză“. Mişu a scris răspunsul meu : „Relațiile mele cu Siguranța Generală au fost acelea de arestat“. Acest răspuns nu l-a mulțumit, fiindcă a rîniit ceva mai mult, mi-a

explicat că ei cunosc întreg adevărul, mi-a dat 24 de ore de gîndire şi am fost recondus în celulă pe un drum mai lung şi mai înzăpezit.

A doua zi am fost adus din nou în fața sperietoarei. Am acceptat să fi fost agent de Siguranță, ceea ce l-a bucurat foarte. Au urmat inevitabilele întrebări cum am fost recrutat şi ce informații am dat Siguranței Generale despre Partidul comunist. La prima întrebare am răspuns că Intelligence Service-ul m-a obligat să intru în serviciul Siguranței Generale. La care a exclamat : „Dar asta nu-i verosimil !" La observația mea că şi asta poate fi verosimil s-a supărat, a rînjit şi mi-a mai acordat 24 de ore de reflecție. L-am rugat sămi schimbe celuia şi să-mi dea o carte. A acceptat imediat, dar cu condiția să nu consider că-mi plăteşte pentru o declarație satisfăcătoare. I-am mulțumit pentru generozitate. La care mi-a replicat : „Vezi cum ne purtăm noi cu trădătorii ? !"

In aceeaşi noapte am scăpat de celula cu căldura infernală şi am citit *Departe de Moscova,* unul dintre romanele realiste sovietice, tradus în ronpşneşte pentru educația celor needucați şi model pentru scriitorii români.

în seara următoare, am dat deplină satisfacție lui Şoltuț. Deşi n-a admis să declar că aş fi fost comunist, i s-a părut verosimil ca polițistul Vintilă lonescu să fi venit la mine acasă mascat vreme de şase ani, în fiece noapte, între orele 12 şi 1, pentru a primi notele mele informative despre activitatea Bartidului comunist. Nu i s-a părut- bizar nici cînd a dictat lui Mişu un răspuns pe care nu i-1 dădusem. Vintilă lonescu miar fi spus în 1932 că, „în 1941, cînd va izbucni un război împotriva Uniunii Sovietice, Partidul Comunist Român avînd de jucat un rol decisiv în înfrîngerea Germaniei hitleriste, Siguranța Generală are nevoie de informațiile mele prețioase". Dacă aceste inepții ar fi fost tipărite, milioane de comunişti francezi, italieni, ruşi, români şi alte zeci de milioane de necomunişti le-ar fi crezut. Am verificat aceasta după eliberarea mea din 1984. Autoritatea tiparului şi partidului copleşeşte orice. Toată lumea ştie că se minte, dar foarte puțini stau să facă socoteala că, în şase ani, ar fi trebuit să fac 2 200 de note informative, că un nemembru de partid nu este recrutat ca agent în partid, că în 1932 Hitler nu era la putere şi nici nu ştia că în 1941 va izbucni un război antisovietic. Cît despre rolul decisiv al Partidului comunist într-un asemenea război, asta era evident pentru oricine auzise sau citise despre insurecția armată !

Peste cîteva zile, Mişu mi-a spus că „ancheta“ este terminată, însă mi-a dat a înţelege că nu se poate face un proces, că Pătrăşcanu nu vrea să recunoască şi că „din căcat nu se poate face bici“. Deci raţionamentul meu din noaptea de 24/25 septembrie 1952 fusese corect.

Cred că acestea se întîmplau în a doua jumătate a lui noiembrie. Pînă spre sfîrşitul anului am fost lăsat în pace. Iar aveam iluzia că voi ieşi din groapă.

Visurile mele n-au durat mult. Am fost dus în faţa unui nou anchetator, al cărui nume l-am depistat din întîmplare. Il chema Moraru, era ardelean, cu grad de căpitan, avea o mînă de lemn, [era] de o incultură desă- vîrşită. Mi-a arătat două dosare groase pe birou şi m-a anunţat solemn : „De aici încolo, eu îţi voi fi anchetator !“ Au urmat aceleaşi declaraţii inepte pe care le făcusem şi lui Mişu. Zile întregi le-a scris caligrafic, cu o ortografie aproape identică cu cea a lui Mişu. La ultima şedinţă — probabil că, între timp, fusese criticat pentru lipsa oricărui aport la construcţia socialismului — mi-a spus cu un aer trist, dezolat : „De ce nu vrei să mă ajuţi ?“ îmi era milă de dînsul, însă n-am vrut. L-am îndreptat spre Pătrăşcanu. La care mi-a răspuns şi mai nenorocit : „Ce să fac cu Pătrăşcanu ? Nu şi nu, nu şi nu ! Nu vrea !“ La începutul anului 1953, am fo$t adus în faţa colonelului Şoltuţ asistat de Moraru. Mi-a ţinut următoarea cuvîntare : „Domnule Zilber, apărătorii d-voastră nu mai sînt ! Partidul este acum în mîini sigure (face gestul unui vizitiu care ţine strîns hăţurile). Să ne spui ce crime ai făcut cu Pătrăşcanu, Kofler, Calmanovici, Berman, Victoria Sîrbu, Carol Neuman şi alţii ! Noi ştim tot adevărul, dar vrem să ni-1 spui d-ta. Gîndeşte bine ! Avem mijloce să te forţăm să-l spui. Prefer să nu le întrebuinţăm !“ La întrebarea mea cine sînt acei alţii, mi-a răspuns : „Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Ion Gheorghe Maurer, Petre Năvodaru şi toţi criminalii cu care ai lucrat“.

Atunci am înţeles pentru prima oar.ă ce se întîmplase : clica Gheorghiu-Dej exclusese clica Ana Pauker. Dar ce căuta Ion Gheorghe Maurer, intelectualul lui Gheor- ghiu-Dej, în această galeră ? Cum se poate ca Ana Pauker, omul de încredere al Kremlinului, să fie în acelaşi lot criminal cu mine ? Este evident că Stalin a abandonat-o în favoarea lui Gheorghiu-Dej. Deci poate fi şi executată ca agentă a Intelligence Service-ului.

In cursul aceluiaşi monolog al lui Şoltuţ uitînd probabil că trebuia să fie dur şi solemn, ca cineva care şi-a uitat un

moment rolul într-o piesă corneliană, de undeva a apărut fraza : „Noi nu ştim încă să facem asemenea anchete, învăţăm acum, şi o să reuşim“.

în celulă mi-am închipuit că ruşii le-au făcut o lecţie, însă cum proletariatul învaţă greu, colectivul lui Şoltuţ nu ştia cum să înceapă. Eu însă citisem cu atenţie volumele cu stenogramele proceselor de la Moscova. Ştiam bine ce acuzaţii şi-au adus Buharin, Zinoviev, Kamenev, Piatakov şi ceilalţi.

Am scris o declaraţie despre legăturile noastre cu troţkiştii, buhariniştii şi serviciile hitleristo-nipone de spionaj. De astă dată, indignarea lui Şoltuţ a atins paroxismul. A aruncat declaraţia mea pe jos, dar Moraru a avut grijă s-o ridice (nu se ştie niciodată la ce poate folosi o declaraţie). Mai negru şi mai rînjitor, mi-a spus răspicat : „Mie să nu-mi vii cu din astea ! Să ne spui crimele pe care le-ai făcut aici cu Pătrăşcanu şi ceilalţi !“ Imaginaţia se epuizase. Alte romane nu mai ştiam să fac.

La şedinţa următoare a venit doar Moraru. La observaţia mea că sînt bătrîn şi am mari goluri de memorie, * aşa că aş avea nevoie de domnul colonel să-mi amintească cîte ceva din crimele mele, Moraru mi-a răspuns : „Pe tovarăşul colonel n-ai să-l mai vezi. Nu-ţi va mai face onoarea să steie de vorbă cu dumneata !“

Acestea se petreceau prin ianuarie sau februarie 1953, cînd în cursul anchetei au apărut declaraţiile baronului Ion Mocsony-Stîrcea. Il cunoscusem înainte de 23 August, cînd, în calitate de reprezentant al Regelui, venea la Pătrăşcanu. Abia mai tîrziu, la închisoare, l-am cunoscut mai deaproape. Acolo oamenii nu mai sînt baroni.

Născut undeva, intr-un castel, din descendenţa unor străbuni ale căror urme se pierd în negura' vremurilor pe la Carol cel Mare şi Berthe au grand pied sau intr-un alcov adulterin din fosta împărăţie, habsburgică. Cert este că era dublu baron : după tatăl legitim, baronul Stîreea,

şi prin adopţiune, după maestrul de vînătoare al regelui Ferdinand, baronul Mocsony. S-au spus multe despre această adopţiune. Sigur este că atît tatăl adoptiv, cit şi fiul adoptat erau melomani, excelenţi vînători şi se iubeau. A învăţat să scrie şi să citească la Viena, liceul l-a făcut într-un renumit pensionat elveţian, universitatea la Cam- bridge. A intrat în diplomaţie şi a învăţat la 30 de ani limba lui maternă, româna. In vremea războiului, fiind mareşal al

Palatului, foarte antihitlerist şi dornic de fapte eroice, a jucat un rol important în organizarea loviturii de stat de la 23 August 1944. Curajos, inteligent, extrem de rasat şi agreabil — vorbea cam fără întrerupere —, a fost omul de mare încredere al Regelui. în această calitate l-am cunoscut înainte de 23 August 1944. După cum spuneam, mult mai bine l-am cunoscut la închisoare.

Fusese arestat în 1947, în legătură cu activitatea național-țărăniştilor şi agenților americani. în ziua arestării, după ce colonelul Dulgheru l-a rugat frumos să fie sincer, a cerut hîrtie şi cerneală. Nu l-a putut refuza. Pe zeci de pagini a descris în amănunțime tot ce făcuseră sau proiectaseră imperialiştii. Pentru gestul lui, ministrul de Interne (Teohari Georgescu) a vrut să-l puie în libertate în aceeaşi seară. A refuzat, de teamă să nu-1 otrăvească americanii. A fost condamnat la doi ani închisoare corecțională.

Securitatea ştie că şi închisoarea *porte conseil,* ca şi • noaptea. Nu se ştie niciodată ce poate trece prin cap unui baron. L-a reținut deci şi după expirarea pedepsei. între timp izbucnise afacerea Pătrăşcanu. Securitatea avea nevoie de actori, iar Stîrcea a realizat că onoarea familiilor Mocsony şi Stîrcea fusese grav avariată prin declarațiile lui din procesul Maniu. în gînd îşi spunea probabil : „Am făcut-o de baftă !" Este chiar expresia lui pentru alt turnător.

Cînd a fost rugat frumos să declare toate crimele făptuite cu Pătrăşcanu şi subsemnatul, a scris zeci de pagini de roman. Nu putea refuza pe colonelul Şoltuț, cum nu putea refuza pe nimeni. Avea imaginație şi stil. Ancheta l-a convins să schimbe unele capitole. Altele au fost retuşate. Zelul lui literar a fost întreținut vreme de 18 luni cu laude, lectură de romane, țigări şi mîncare bună. A acceptat chiar să fie machiat şi dus prin case unde nu călcase niciodată, unde însă afirmase că se puseseră la cale comploturi. Pentru prima, poate ultima oară în viața lui, a citit singur romane — cînd era liber, avea în acest scop o soție, care i le rezuma — şi a fost actor într-o piesă modernă.

Aşa a ajuns I. Mocsony-Stîrcea să stea cu noi în boxă, ca reprezentant al feudalității şi unei coroane pe care o adora prin tradiție şi convingere. Motivul imediat, rugămintea fierbinte a lui Şoltuț, a fost se vede uitat, însă cuvîntul angajat a rămas. Un baron nu şi-l reneagă. Astfel a ajuns voluntarán procesul Pătrăşcanu pentru a salva onoarea baronilor

Mocsony-Stîrcea. A fost condamnat doar la 15 ani muncă silnică.

Abia cînd am locuit în aceeaşi celulă am înțeles cum se angrenau labilitatea psihică, remuşcarea, educația britanică şi tradiția cavalerească. Vorbea fără întrerupere. Minuțios, ca toți zgîrciții, ar fi vrut să epuizeze orice problemă. Nu apuca însă să termine nici cîteva fraze, dacă cineva îl interpela pe altă problemă. In cîteva minute trecea de la politica externă la povestirea unei scene de bordel, o vînătoare reuşită, relații mondene sau tehnica gimnasticii indiene. Totul depindea ele numărul celor prost crescuți cere-1 întrerupeau.

Cînd l-am întîlnit într-o celulă, mi-a povestit cu pasiune, detalii şi imaginație la cîte comploturi participasem. Uneori aveam impresia că sînt nebun. Logofeții lui de la castelul din Bulei, ca şi mulțimea de admiratori ai eroilor adevărați — majoritatea erau condamnați pentru fapte minore sau pentru nici un fapt — nu aveau nici o îndoială că afabularea baronului descria un şir nesfîrşit de acte contrarevoluționare, o epică luptă a bunilor români Pătrăşcanu şi Stîrcea. Cînd mi-am dat seama că nu sînt nebun, l-am întrebat dacă ce povesteşte este pentru a cîştiga încrederea Securității. Mi-a răspuns furios : „Pînă la moarte voi apăra onoarea familiilor Mocsony şi Stîrcea ! Vreau să fiu eliberat, nu liberat ! Altfel aş fi un laş“.

Rezista la frig, la foame. N-a avut norocul să fie bătut ; sînt convins că ar fi rezistat. Nu rezista însă la văzul chiştoacelor aruncate de gardieni în curte. Le fuma cu voluptate. Kipling nu pomenise în faimosul lui decalog că un englez trebuie să reziste şi la asta.

N-a fost eliberat de trupele americane, ci tot de Securitate. I s-a ordonat să plece, după ce a scris mii de pagini memorialistice, după unii de o mare valoare literară, înainte de a părăsi țara a dat o declarație în care recunoaşte că toate declarațiile lui în afacerea Pătrăşcanu sînt neadevărate. De astă dată nu l-a rugat fierbinte nici un colonel de Securitate. între zidurile temniței îşi construise o împărăție. Cînd a ieşit afară, a înțeles că împărăția lui nu exista. A abdicat. *A pătimit degeaba. Acum trăieşte în Elveția.

Am impresia că Stîrcea a scris pentru Şoltuț mai multe romane. Nu ştia despre mine altceva nimic decît că lucrasem cu Pătrăşcanu şi că, în ziua de 23 August 1944, mie îmi anunțase arestarea lui Antonescu. Era imposibil să ştie ce oameni frecventam, după cum nici eu nu cunoşteam relațiile

lui mondene sau casele pe care le frecventa. A aflat însă grație anchetatorului care, din greşeală, a uitat pe biroul său declarațiile mele şi ale altora. Alteori i le-a arătat pur şi simplu. Cu memoria lui deosebită, Stîrcea a reținut nume şi adrese. Apoi a mai scris un roman. Pentru a fi siguri, securiştii l-au îmbrăcat în haine noi şi l-au dus să viziteze diferite locuințe şi instituții.

îmi închipuiam că şi alți arestați, Lena Constante, Elena Pătrăşcanu, Torosian, Harry Brauner, Stîrcea etc., trebuie să fi fost bătuți, pînă vor fi înțeles că bătaia nu va'înceta decît atunci cînd vor fi scris un roman. Nu-mi închipuiam însă cum vom ajunge toți aceşti libretişti să spunem aceleaşi lucruri. în aprilie 1953 am aflat cum se rezolvă această problemă : prin confruntări. în anchetele obişnuite, Securitatea interzicea confruntările — aşa mi-au spus anchetatorii — fiindcă, oricîte precauții s-ar fi luat, cei confruntați reuşeau să se înțeleagă. Acum însă s-au făcut zeci de confruntări.

La început, cineva scria întrebările şi răspunsurile. Pe urmă s-a abandonat acest procedeu. Cei doi confruntați îşi debitau în fața anchetatorului textul imaginat în celulă. Bineînțeles că niciodată nu se potrivea vreun fapt imaginat de unul cu cele imaginate de altul. Anchetatorul asculta calm cele două romane, apoi întreba : „Cum îți explici, domnule Zilber, că domnul Stîrcea spune..., fapt de care dumneata nici nu pomeneşti ?“ Nu se supăra

dacă răspunsul suna : „Fiindcă nu-i adevărat. Este inventat". Apoi urma o întrebare şi un răspuns similar din partea celuilalt confruntat. In fine : „Dar uite, domnul Stîr- cea descrie cu detalii locuința Lenei Constante, în timp ce d-ta susții că n-a fost niciodată acolo ?" Aşa se continua, cît era necesar ca unul dintre parteneri să se plictisească şi să admită versiunea celuilalt. Odată acest rezultat obținut, anchetatorul scria un proces-verbal de confruntare. La fel proceda cu alte perechi, apoi, dacă era nevoie, corecta prin alte confruntări, pînă ajungea să aibă un consens cel puțin asupra cîtorva fapte criminale.

Aproape întreaga lună aprilie 1953 a trecut cu uniformizarea declarațiilor. Cum însă din zecile de confruntări la care am participat lipsea una, cu Pătrăşcanu, l-am întrebat pe Moraru dacă şi el a recunoscut crimele. Răspunsul a fost : „Poate nici nu va avea loc un proces: Nu văd cum se poate scoate ceva din toate astea".

Iar m-am liniştit. O primă dată mă liniştisem în toamna 1952, cînd mi-am dat seama că renunțaseră la un proces cu toți criminalii comunişti : Ana Pauker, Vasile Luca, Pătrăşcanu şi ceilalți. Acum aveam oarecum sigu- * ranța că şi sistemul unor procese telescopate eşuase. Mi s-au adus de acasă cărți de matematici, aveam hîrtie şi creion, puteam aştepta punerea în libertate. Mi-am adus aminte povestea cu racii alarmați şi pesimişti cînd au fost aduşi pe uscat, încrezători în viață şi optimişti cînd au fost puşi în prima cadă cu apă, trişti şi pesimişti cînd au fost scoşi, apoi veseli şi optimişti cînd a-u ajuns iar în apă, aşa pînă au ajuns în oala în care au fost fierți. Speranța şi optimismul însoțesc, probabil, toți condamnații, mai ales pe comunişti. în vremea capitalismului, din cauza revoluției salvatoare ; în vremea comuniştilor, fiindcă au încredere în partid. La mine se adăuga verificarea raționamentului din noaptea de 24/25 septembrie 1952. Pînă în aprilie 1953 se dovedise că gîndisem cu premise sigure.

La 5 mai, vocea din iad a comandantului m-a trezit din somn, mi-a pus ochelarii de tablă, s-a urcat lîngă mine în Jeep, am trecut prin străzi centrale, ne-am oprit undeva, m-a tras într-un ascensor, am trecut prin culoare şi mi-a scos ochelarii într-un salon imens. La birou era un general în uniformă rusească, ras pe cap. în fotoliul
din fața biroului era Şoltuț. Pentru mine se rezervase la o

oarecare distanță un scăunel. Am aflat reped£ rostul călătoriei mele.

— Domnule Zilber, te-am chemat să ne vorbeşti despre complotul din Strada Arhitect Drăgoescu.

— N-am auzit niciodată de această stradă.

— Ai să-ți aduci aminte. Este strada unde locuieşte Octavian Neamțu.

— Am fost o dată la masă la dînsul, dar habar n-aveam că locuia în Strada Arhitect Drăgoescu.

— Ar fi bine să-ți aduci aminte. Altfel vom găsi mijlocul să-ți înviorăm memoria.

Cel care vorbea era ministrul Alexandru Drăghici. Am acceptat să-mi amintesc despre complotul din Strada Arhitect Drăgoescu. Şoltuț m-a condus în anticameră, unde a spus comandantului arestului Malmezon : „Nu mai merge jos. Ia-1 cu d-ta !“ Era clar : dacă nu acceptam, mergeam jos, la carcera îngustă, cu sau fără bătaie. Nu aveam de ales.

Ajuns la Malmezon, am cerut hîrtie, toc şi cerneală. Am organizat un complot complet, cu arme trimise de americani cu ajutorul lui Tito şi depozitate la ambasadele Statelor Unite, Angliei şi Franței, cu întruniri conspirative în casa lui Octavian Neamțu, la care participau generalul american Schuyler şi Pătrăşcanu, cu încercarea de a otrăvi membrii Biroului Politic cu apă grea furnizată de americani, cu răspîndirea ciumei în cartierele muncitoreşti şi epizootii la sate cu microbi furnizați de Intelli- gence Service, cu organizarea unei lovituri de stat ajutați de divizii blindate iugoslave, care urmau să ocupe Timişoara şi Sibiul, cu executarea conducătorilor de partid şi de stat. In schimbul ajutorului iugoslav dăruisem Banatul lui Tito. Era o combinație de crime după modelul celor [despre] care citisem că [se] proiectaseră la Moscova în 1937, la Budapesta şi Sofia în 1949.

Lui Moraru i-au plăcut foarte mult dezvăluirile mele. Mi-a cerut unele detalii complementare pe care bineînțeles că i le-am dat. Peste cîteva zile a revenit însă cu patru fotografii şi mi-a cerut să spun pe care din acele persoane le cunoşteam. M-am uitat cu atenție. Nu cunoşteam nici una. Am semnat cuvenita declarație, după care mi-a spus : „în curînd una dintre aceste persoane îți va

%

face o surpriză". în adevăr, peste cîteva zile am fost dus la o confruntare cu una din fotografii. Confruntarea **o** conducea chiar colonelul Şoltuţ. Au urmat întrebările de rigoare :

— Cunoşti pe domnul ?

— Nu.

Către fotografie :

— Cunoşti pe domnul ?

— Da, este Belu Zilber.

— Ce ştii despre dînsul ?

A urmat biografia mea, cu tot ce ştiam despre mine, plus altele pe care le uitasem. Şoltuţ către mine :

— Cum îţi explici că te cunoaşte atît de bine ?

— Nu-mi dau seama, dar ce spune corespunde adevărului. Nu ştiu cine este domnul. Nu l-am văzut niciodată.

Au urmat recomandările de rigoare. Omul de la cealaltă măsuţă era inginerul Radu Niculescu-Buzeşti, fratele fostului ministru de externe Grigore Niculescu-Buzeşti. Fusese condamnat la zece ani muncă silnică în procesul naţional-ţărăniştilor. Se săturase de închisoare, i s-a promis că va fi pus în libertate şi a acceptat să scrie un libret pentru procesul nostru.

Şoltuţ mi-a cerut să povestesc complotul din casa Octavian Neamţu, ceea ce am făcut. Radu Buzeşti a negat cele spuse de mine şi a debitat libretul lui, bineînţeles cu totul diferit de al meu. Am replicat că textul meu reprezintă adevărul, iar Radu Buzeşti şi-a reafirmat punctul de vedere. După care, Şoltuţ mi-a spus : „Ce sens are să- negi adevărul ? Noi am verificat cele spuse de Radu Buzeşti. Ai recunoscut atîtea crime. De ce te încăpăţînezi ? Finalul va fi acelaşi, orice ai declara. Te pot judeca încă în noaptea aceasta, aici în această cameră, şi pînă mîine poţi fi cenuşă. Dînd dovadă de sinceritate, îţi uşurezi soarta".

Argumentul mi s-a părut fără replică. Am confirmat în întregime cele spuse de Radu Buzeşti. După care a urmat următorul dialog :

— De ce ai negat pînă acum că-1 cunoşteai pe Radu Buzeşti ?

— Fiindcă-i iubeam prea mult şi n-am vrut să-i fac rău.

Răspunsul meu l-a satisfăcut pe Şoltuţ. Imediat după aceasta a urmat confruntarea cu Camil Demetrescu, condamnat şi el în procesul naţional-ţărăniştilor. Pe acesta îl cunoşteam din perioada pregătirii loviturii de stat de la 23 August 1944. Radu Buzeşti îl implicase şi pe dînsul în

complotul fantomă. Acesta refuza însă să consimtă să joace în piesa noastră, deşi fusese bătut vreme îndelungată. Cînd am fost adus în camera de anchetă, convins că rezistența este inutilă fiindcă procesul nu va putea avea loc, l-am rugat să confirme totul. M-a ascultat, dar înainte de proces a revenit. Mult după aceea mi-a explicat de ce : „De vreme ce insistau atîta, înseamnă că declarația mea le era utilă. Nu voiam să fac nimic care le-ar fi putut fi de folos“. Ideile sînt ceva cumplit. în sine nu sînt nici bune, nici rele. Cînd intră în capul oamenilor, provoacă moarte. Eu am spus „da“ fiindcă gîndeam ca un comunist, el a spus „nu“ fiindcă era anticomunist.

A doua zi dimineața am fost scos la anchetă de Moraru. A început cu clasica primă întrebare : „Cînd şi în ce împrejurări l-ai cunoscut pe Radu Buzeşti ?“ Uitasem să-l întreb pe Şoltuț cînd îmi cunoscusem complicele. De altfel uitasem şi o mulțime de detalii din romanul său. Moraru nu s-a neliniştit. L-a adus din celulă pe Radu Buzeşti şi i-a cerut să povestească din nou cele auzite în seara precedentă. Am repetat esențialul pe care Moraru l-a transcris într-un proces-verbal interogatoriu.

Neştiind că între 11 iulie 1946 şi 22 octombrie 1946 fusesem la Paris, Radu Buzeşti a plasat complotul între 1 şi 6 octombrie. Am acceptat această dată cu gîndul că odată şi odată se va verifica prin autoritățile franceze că participasem la un complot în Strada Arhitect Drăgo- escu în perioada cînd lipseam din țară !

După aceea am mai utilizat acest procedeu — fixarea unor date imposibile — şi pentru alte crime. în naivitatea mea, îmi închipuiam că, într-un eventual proces, le-aş fi putut folosi. Era, evident, o prostie, fiindcă într-un asemenea [caz] procurorii sau chiar judecătorii n-au decît să înlocuiască foile scrise de Moraru cu alte foi scrise de Moraru, însă cu date corectate.

Moraru a mai fost silit de cîteva ori să-l aducă pe Radu Buzeşti ca să-mi amintească unele detalii. Totdeauna am învățat greu poezii care-mi plăceau. Proza lui Radu
Buzeşti era dezagreabilă. O uitam de la o zi la alta, spre dezolarea anchetei, care nu contenea să-l laude fiindcă „dezvăluise“ acest complot. Nici astăzi nu ştiu de ce era mai bun acesta decît altul.

Au urmat alte confruntări cu Stîrcea, Lena Constante, Elena Pătrăşcanu, Harry Brauner, cu comisarul de Siguranță care mă arestase în 1930, [cu] Octavian Neamțu şi o mulțime

alții. Cu Pătrăşcanu am fost confruntat chiar de Şoltuț. Atunci am avut dovada definitivă că procesul nu va avea loc. După ce am debitat libretul învățat de la Radu Buzeşti, Şoltuț l-a obligat pe Pătrăşcanu să repete toate intimitățile povestite de femei' şi confirmate de dînsul. I-a venit greu, dar le-a spus. Apoi a urmat întrebarea despre complotul din Strada Arhitect Drăgoescu. La care Pătrăşcanu a replicat violent : „Toate sînt minciuni, de la început pînă la sfîrşit !“

Am plecat în celulă fericit. Acum aveam certitudinea că nu vom fi trimişi în judecată, fiindcă Pătrăşcanu refuză să consimtă. Gîndisem corect.

Nu mai povestesc cum au decurs numeroasele mele confruntări cu alți aşa-zişi complici sau martori, nici cele pe care mi le-au povestit aceştia după proces. Toate au fost după acelaşi calapod. Toți erau descompuşi după mulți ani de prevenție în regim de izolareț, mulți bătuți la tălpi, unii (mai ales martorii falşi) condamnați de multă vreme în procese de spionaj. Cu gîndul că fiind pe placul anchetei vor fi puşi în libertate, aceştia din urmă au dat orice răspuns dorit, fără să fi fost bătuți. Alții, ca să scape de tortura anchetei nesfîrşite deja [?], au rezistat la început, apoi au confirmat orice crimă. Abia la proces şi după aceea, am aflat că, în vederea înscenării, fuseseră arestați sute de oameni, care au stat în prevenție cît a fost necesar. Numărul celor aduşi din diferite puşcării pentru a fi machiați în complici sau martori depăşeşte 60.

La ultima şedință cu Moraru — era în iulie sau august 1953 — arătîndu-mi două voluminoase dosare care se aflau pe biroul său, mi-a spus : „Cu aceste dosare merg în fața oricărei justiții din lume şi obțin condamnarea d-tale. Nu ştiu dacă procesul va avea loc. Partidul va decide peste o lună, peste şase sau peste un an“. Era clar că, deşi sigur pe dosarele lui, alții i-au spus că nu există condițiile necesare pentru un proces de tip moscovit.

In perioada septembrie 1952—august 1953, cit a durat constituirea dosarelor, Gheorghiu-Dej, Alexandru Dră- ghici şi sfetnicii lor au încercat tot felul de soluții pentru a crea un libret cu zeci de personagii. Şoltuț, Moraru şi ceilalți anchetatori nu făceau altceva decît să execute ordinele.' Dezvăluirile contraanchetei din 1966—1968 au arătat că Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al Partidului Comunist Pmmân, citea fiecare declarație, o adnota, sublinia şi dădea instrucțiuni ce să se mai facă. Dosarele Pătrăşcanu conțin 50 000 de pagini !

Cîte ore i-au rămas în anii 1952—1954 lui Gheorghiu- Dej ca să se ocupe de alte probleme ? Numai cine nu ştie că pe vremea aceea consilierii sovietici conduceau treburile pînă la ultimele detalii nu poate înțelege de ce a avut Gheorghiu-Dej atîta timp disponibil pentru înscenarea unui proces. De altfel, pînă în ziua de astăzi, orice om politic comunist consumă o mare parte din orele de veghe pentru a fi atent la concurenți şi la şefi. Puterea nu depinde de principii, ci de oamenii care exprimă aceleaşi principii. Este marele avantaj al regimurilor comuniste față de cele burgheze : au o ideologie care poate masca lupta pentru putere.

Incertitudinea asupra posibilității unui proces Pătrăşcanu a durat din septembrie 1953 pînă în aprilie 1954. Moraru venea din cînd în cînd să vadă dacă mai trăiesc, aveam voie să citesc, primeam mîncare mai bună, chiar şi țigări.

Atît de mult se îndoia Securitatea că Gheorghiu-Dej va ordona procesul că, spre sfîrşitul anului 1953, Moraru mi-a anunțat sosirea în aceeaşi zi a unui colocatar în celula nr. 19. Mi-a ordonat să nu divulg nimic din fondul anchetei şi nici din felul cum este dusă. în aşteptarea colocatarului, am trăit o zi de intensă emoție.

Pe înserate, uşa s-a deschis, ca de obicei fără zgomot, şi, spre surpriza mea, şi-a făcut intrarea fostul director comunist al presei. Cu o bocceluță în mînă, galben la față ca toți cei ținuți vreme îndelungată în celulă, Gheorghe Ivaşcu — aşa îl chema pe noul venit — era arestat de vreo cinci ani sub acuzația că, în timpul războiului, ar fi colaborat la o revistă fascistă. După eliberarea lui, în 1954, a fost achitat şi reabilitat. De atunci conduce

reviste săptămînale de mare tiraj, scrie articole de doctrină şi este profesor la Universitatea din Bucureşti. S-a realizat prin cinci ani de temniță [...]

Cu Ivaşcu am trăit bucuria_ lui Robinson cînd l-a întîlnit pe Vineri. Rîsul a fost totdeauna pentru mine o medicație sigură. Cred că m-ar vindeca şi de ciumă. Nu înțeleg cum de i'-a putut trece prin cap lui Goethe că rîsul este de la diavol. Bătrînii sînt senini ca Dumnezeu. Trăiesc pur şi simplu. Morții sînt iremediabil senini. în primele două zile ale întîlnirii cu Ivaşcu, am rîs fără întrerupere, cu şi fără motiv. Aşa cum fac copiii. Am luat o doză de rîs pentru anii de prevenție. Mi se întîm- piase, mi s-a întîmplat şi după aceea să rîd de unul singur. Partenerul era în mine un fel de dublu care imagina comedia la care asistam. Poate era şi prostia ascunsă în orice om. Prostia nu poate fi decît de la Dumnezeu. Nu caută şi nu înțelege. Gîndul se opreşte la marginea capului. Rîsul de unul singur este amintirea unei existențe umane în doi.

După primele zile de fericire, după alte zile cînd am aflat unul de la celălalt tot ce se putea, ne-am liniştit, şi s-a furişat în noi psihoza celulară. Zile întregi nu vorbeam. Nu-mi plăcea fiindcă era de o incultură universală, nu-mi plăcea fiindcă nu' fusese niciodată îndrăgostit, nu-mi plăcea fiindcă mi-1 închipuiam abject. Probabil că ştreangul interpretării micilor gesturi sau a vieții mele îl gîtuise şi pe "dînsul.

Timpul a trecut totuşi mai repede decît în singurătate. Mişcările de pe culoar, chemările la anchetă, felul mîncării, de ce am fost puşi împreună, interpretate în doi şi răstălmăcite, au marcat zilele mult mai repede decît atunci cînd le frămîntam eu şi cu mine. El fusese adus pentru înscenarea unui proces cu foştii social-demo^ erați (Lotar Rădăceanu, Ştefan Voitec şi Ion Pas), subiect la care nu mă gîndisem pînă atunci şi la care Gheorghiu-Dej a renunțat. A găsit că-i mai bine să-i facă înalți demnitari.

Concluzia noastră a fost, bineînțeles, optimistă. De vreme ce el fusese condamnat, iar eu nu mai aveam şansă să fiu judecat, era logic -să fi fost puşi în aceeaşi celulă pentru a fi puşi în libertate sau trimişi la construcția Canalului Dunăre—Marea Neagră. El a avut noroc, eu nu. Ca de obicei, concluziile deduse din premisele cele mai sigure, cu cea mai riguroasă logică, nici de astă dată nu s-au potrivit cu hotărîrea conducerii de partid.

Procesul nu putea fi public, fiindcă cei care trebuiau

împuşcaţi refuzau să facă‘declaraţiile sugerate de anchetatori, grupul „deviatorilor de dreapta“ (Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu) nu putea fi lipit în nici un chip de grupul nostru, al trădătorilor şi spionilor, iar urmaşii lui Stalin (Malenkov, Hruşciov etc.) nu mai doreau procese. Un proces de tip moscovit 1936—1937 nu mai era deci posibil.

Lipsită de imaginaţie şi fără model, arzătoarea dorinţă a lui Gheorghiu-Dej de a scoate din istoria mişcării muncitoreşti (puţină şi ineficace cît a fost) pe cei care, spre deosebire de dînsul, făcuseră ceva, era lipsită de forma prin care ar fi putut ucide. Pentru trecut, n-a fost greu să fie scoşi din istorie cei morţi sau [cei] ucişi de Stalin ([C.] Dobrogeanu-Gherea, Racovski, Ilie Moscovici, D. Fa- bian, Ghiţă Moscu, Marcel Pauker, Lenuţa Filipovici, dr. Ghelerter etc.). Unii au căpătat certificate de menşevici, alţii de troţkişti, alţii de simpli trădători.

Dificultatea începea cu cei în viaţă (Pătrăşcanu, Ana Pauker, Vasile Luca). Era uşor să-i facă dispăruţi. Un glonte simplu în ceafă şi cenuşa dată vîntului puteau fi uşor acoperite de certificatul oricărui medic al Securităţii care atesta moartea din cauza unei embolii sau unui infarct ; nu scotea însă pe nimeni din istorie. Deşi regimul comunist a lichidat teoretic şi practic separarea puterilor în stat, toţi conducătorii comunişti trăiesc în mitul justiţiei independente. Ştiu că întreaga magistratură ascultă de ordinele primite, însă prezintă hotărîrile judecătoreşti ca acte emanate de la o justiţie absolută, liberă, care împarte dreptatea în baza unor legi eterne. Pentru Istorie, sînt acte autentice. Mitul justiţiei eterne !

Dacă lui Beria nu i-ar fi trecut prin cap să proiecteze o lovitură de stat, poate că şi eu aş fi avut noroc. S-a întîmplat însă ca el să fie ucis chiar în momentul unei şedinţe, de membrii Biroului Politic sovietic. Din cîte mi s-a spus, fiecare l-a lovit cu ce a avut la îndemînă (scaune, pressepapiers etc.). După aceea a avut loc, în lipsa

lui Beria, procesul Beria. Acestea se întîmplau la sfîrşitul anului 1953 sau începutul lui 1954. Astfel s-a dovedit că se putea face un proces fără principalul inculpat, fără delegați din fabrici şi fără reprezentanți ai presei. Acesta a fost modelul. Valabilitatea lui nu putea fi pus[ă] în discuție. De vreme ce Moscova hotărîse să nu țină seama de regia clasică stalinistă, *[manuscrisul se întrerupe aici.]*

„Zarea“ din Aiud este o parte a penitenciarului construită în 1882 de administrația maghiară. Cu 29 de celule de-a lungul unui culoar la parter şi tot atîtea la etaj, este aripa închisorii destinată recalcitranților şi celor deosebit de trădători. In această ultimă calitate am locuit în celula numărul 1 din aprilie 1954 pînă în august 1957, apoi din septembrie 1963 pînă în august 1964.

Zidurile trebuie să fi fost groase, fiindcă mîna nu ajungea d.intr-o parte în alta a micii ferestre zăbrelite, aşezată între plafon şi înălțimea unui om. Dincolo de zăbrele era un oblon din seînduri, care nu lăsa vederii decît o fîşie îngustă de cer. Acesta era un adaos modern. Uşa groasă din stejar, închisă cu zăvoare grele şi lacăte uriaşe construite, probabil, de meşteri bătrîni, după modelul celor de la porțile castelelor, nu m-a făcut niciodată să realizez ce mi se întîmplase. Nici rogojina pe care trebuia să dorm, nici tineta, nici soba de tablă.

Ştiam că, după sfîrşitul spectacolelor de *Grand gui- gnol,* actorii se demachiază şi pleacă acasă. Jucasem rolul de prim-criminal într-un proces în care acuzații, martorii, procurorii, avocații, judecătorii şi publicul ştiau că nu se spusese un cuvînt adevărat. Prin urmare nu se putea ca, la sfîrşitul spectacolului, poliția să intre pe scenă şi să aresteze pe actori. Ce mi se întîmpla putea fi cel mult un epilog de scurtă durată, o neînțelegere.

Aşteptam de la o zi la alta ca uşa grea de stejar să se deschidă şi să fiu poftit la demachiere. Nici cînd am fost tuns cu numărul zero, nici cînd am fost poftit să duc hîrdăul la closet, nici după ce s-a împins în cameră o

perie şi un lighean cu apă şi mi s-a ordonat să spăl duşumeaua pînă ce scîndurile vor fi devenit galbene, nu mi-am dat seama ce se întîmplase.

Tîrziu de tot am descoperit că nimic nu este mai ireal decît realitatea. Am încercat să spun gardienilor, apoi ofițerilor, apoi comandantului că sînt nevinovat. O lume de muți. Acolo nimeni nu răspunde la o întrebare, nimeni nu pune o întrebare neautorizată.. Toată lumea este mută. Gardienii circulă pe culoar în pîslari, castronul cu terci se/ împinge cu piciorul prin uşa întredeschisă. Alt sunet nu se mai aude pînă a doua zi. Nici un urlet nu trece dincolo de zidurile celulei. Dacă gardianul de pe culoar aude [ceva], tăblița de la vizetă se dă la o parte. în locul ei apare o pată neagră. Este ochiul unui om care se uită. Apoi tăblița se lasă jos.

în jurul zarcăi este un zid înalt de scînduri, şi dincolo, imensa curte a închisorii, despre care am auzit, însă n-am văzut-o niciodată. La sosire şi la plecare am traversat-o acoperit cu pătura. Am aflat că, în celălalt capăt al curții, era celularul, un teu cu multe etaje şi sute de celule cu zăbrele şi obloane, operă a unor arhitecți mai moderni decît ai bătrînei zarcă. Trebuie să fie ceva asemănător cu partea din fund a Teatrului Național.

în jurul întregii închisori este un gard de sîrmă ghimpată şi, dincolo de gard, un zid împrejmuitor, unde făceau de pază soldați înarmați cu balalaici. în 1957, un deținut a vrut să se sinucidă şi s-a agățat de sîrma ghimpată. A fost o încercare reuşită. Soldații au tras şi, de atunci, Nico- lau — aşa îl chema — este sub cei trei plopi [din] cimitirul puşcăriaşilor din Aiud.

A durat mult pînă să capăt conştiința iremediabilului. Sîntem atît de obişnuiți să trăim, să vorbim şi să rîdem cu alții, să scriem, să iubim şi să ne indignăm cu alții că nu ne putem închipui că sîntem chiar morți.

O dată pe săptămînă,. gardienii în pîslari deschideau brusc uşa şi curățau cavoul de cuişoare, sîrmulițe, ace; săpun, petece, ațe, tot ce ar putea aminti de viață. De fiecare dată îmi revenea în minte imaginea spartanilor care se furişau noaptea cu cuțitele ascunse. Imaginea mi-a rămas din cartea de *Istorie antică* [de] pe vremea cînd aveam 12 ani. La bătrînețe aşteptam spartanii mai îngrozit ca atunci.

De afară nu venea nici o veste. Vara, cînd ferestrele arau deschise, se rătăcea în celulă cite un liliac, zăpăcit de opaițul

electric veşnic aprins şi rămînea lipit de pereți, sau țipătul unui nebun care se lipea de ureche.

Cei de afară nu află niciodată unde se află iubitul sau fratele. La început se chinuiesc şi ei, şi cei dinăuntru. Apoi se obişnuiesc cu gîndul că sînt morți, şi fiecare intră în altă viață. In temnițe merge vorba că „primii cinci ani sînt grei". Cîinii latră la lună pe mormîntul stăpînului pînă mor. Oamenii au simțul morții. Iubitele îşi uită amanții, copiii părinții. Cei din celule viața. Abia cînd m-am liberat am înțeles că a trăi este a trăi împreună ca ceilalți. îmi lipseau 17 ani ; ceilalți erau altfel sau alții.

De multe ori m-au obsedat nebunii lui Poe, care s-au răsculat şi au închis personalul ospiciului în cuşti, după ce fiecare fusese trecut prin gudron şi pene, după metoda doctorului Gudron şi profesorului Pană. M-aş fi liniştit dacă aş fi constatat că colonelul Koller, comandantul cel mare şi gras, în loc să se uite doar fix la mine din pragul uşii, ar fi făcut doi paşi de gopac, urmat de *grand écart.* Nu mi-a fost dat să am această consolare. După ce mă privea, pleca calm, uşa se închidea, urma zăngănitul cheilor gardianului care îl însoțise.

Apoi iar revenea gîndul absurd că un om nevinovat nu poate fi condamnat de judecători sănătoşi decît din greşeală. Dar eu asistasem ani de zile la înscenarea procesului meu şi aveam certitudinea că nu era vorba de eroare. Deci ce mi se întîmpla era absurd, imposibil de imaginat pentru un om cu *gesunder Menschenverstand.* Da, *gesunder Menschenverstand,* iată o expresie potrivită.

Newton ar fi găsit însă tot [atît] de absurdă ideea că nu ar putea măsura cu precizie, în acelaşi moment, şi viteza şi poziția unei particule. Acum ştim că asta nu se poate. Ce ar fi dacă cei care m-au trimis la zarcă au făcut descoperirea că numai nevinovații trebuie condamnați ? în fond, ar fi o nouă concepție despre societate, aşa cum principiul de incertitudine este o nouă concepție despre materie.

Această idee o avusesem şi înainte de proces. I-o spusesem lui George Ivaşcu cînd a fost adus în celula mea de la Malmezon. Eram convins că acolo este un studio numai pentru fabricat librete. Credeam că ia fiecare din cele o sută de celule locuiesc numai actori pregătiți pentru spectacolul judecății.

Aceleaşi gînduri se repetau zi de zi. O monomanie istovitoare. Nu mă puteam împăca cu ideea absurdului. Abia

după ce am murit din viața altora şi am început să locuiesc cu alți morți în viață, am încetat să cercetez legile universului absurd.

în vremea cînd încă nu înțelegeam cum se poate muri trăind, mi-am adus aminte de trecerea mea prin închisoarea Văcăreşti în iama 1931-1932. Pe un viscol cumplit, legat cot la cot cu Aradi, fusesem adus cu o sanie de la Jilava la Văcăreşti, vechea capitală a hoților, aşezată la marginea Bucureştiului, capitala României.

După cum românii necondamnați care voiau să că-lătorească de la Timişoara la Iaşi trebuiau să treacă prin Gara de Nord, hoții treceau prin Văcăreşti. în România modernă, capitala atrăgea şi atrage ca un magnet. Pe vremuri, mai cu intervenții, mai cu bani, chiar şi cu bună dreptate, aproape orice provincial avea idealul să ajungă la Bucureşti sau Văcăreşti. Una era viața în capitală, alta era în provincie !

La Văcăreşti existau iarmaroc permanent, aprovizionare liberă, informații bogate, avocați de la centru, spital, ateliere, biserică, başca băieței care făceau trotuarul în jurul bisericii. Tot la Văcăreşti era locul răfuielilor pentru trecut, bancă de clearing şi institut de proiectare pentru hoții viitoare.

în 1932 mi-a fost dat să constat că Văcăreştiul era şi un fel de Las Vegas al hoților. Intr-o zi, la secția „Trecători“, un fel de han unde poposeau hoții în voiaj, brusc s-a răspîndit vestea : „Vine Costică Jidanul !“ Pasagerul anunțat nu a întîrziat să-şi facă apariția. înalt, osos, cu haine de zeghe ajustate elegant pe corp, cu pantofi de lac, cu domiciliul la Doftana, părea un gentleman englez cu pălăria melon şi umbrela depuse la garderobă. (Pe vremea aceea era o bagatelă pentru avocații specializați în cele hoțeşti să organizeze un proces fictiv pentru care un condamnat era adus la vreun penitenciar ca martor.) Cu cîteva zile mai-nainte, sub acelaşi pretext ca şi Cos-

tică, sosise de la Penitenciarul Iaşi, unde îşi avea domiciliul permanent, Ițic, favorita capricioasă a „trecătorilor“ vreme de cîteva zile. Mărunt, grăsun, cu zeghea ajustată strîns pe corp pentru a-i scoate în evidență i'ormele-i rotunde, cu buzele abundent rujate, dezlănțuise o furtună de pasiuni. Cu apariția lui Costică, era clar că stăpînul absent, prin simpla lui prezență, pusese ordine în castel. Cînd lorzii se întorc din voiaj, servitorii pierd titlurile de noblețe. Am asistat ia „trecători“ la primele efuziuni de dragoste şi supunere ale femelei, la convulsiunile altor iubitori de Ițic, am auzit în toiul nopții geamătul simțurilor, am asistat la libațiuni demne de „divinul Aretin“,

Tot aici, la „Trecători“, era şi piața centrală a puşcăriilor. Se vindeau centuri cu jartiere pentru susținut fiarele de la picioare deasupra gleznelor, ca să nu roadă carnea, porttigarete şi inele încrustate cu scene obscene, cărți de joc şi zaruri roase şi îngălbenite, tot felul de obiecte necesare unei societăți de neînchipuit pentru locuitorii celeilalte capitale, care aşteptau pensionarea chiar din ziua naşterii.

O dată am asistat şi la o execuție în piața publică. Citisem prin cărți cum se practicau execuțiile în mai toate țările moderne, prin spînzurătoare, decapitare, împuşcare, scaun electric, gazare, garotaj şi multe altele, metode moştenite din Evul mediu sau imaginate de fizicieni moderni.

Ce am văzut aici nu semăna cu nimic din ce citisem. Era o execuție unică în felul ei, cam ce este folclorul față de muzica cultă. De la 6 dimineața, cînd se suna deşteptarea, pînă la 6 seara, cînd se suna închiderea, hoții se înghesuiau în curte, în jurul a ceva care trebuie să fi fost un om, o mogîldeață strînsă între pămînt şi perete, acoperită de trupurile hoților aplecate unele peste altele, cu capetele vîrîte unele printre altele, fornăind semicerc în jurul unui muşuroi. Vorbeau în şoaptă, calmi, ca şi cum şi-ar fi dat cu părerea într-o problemă metafizică. Era vorba despre ce regim i se va aplica condamnatului cînd va ajunge la Doftana :

— O să-i scot întîi ochiul stîng, pe urmă dreptul...

— Cînd o ajunge la bucătărie, îl jupuim şi-l facem sarsana.

— îl tăiem pe încetul.

— Eu îi tai boaşele, să le mănînc fripte.

Aşa continua de dimineața pînă seara. Mogîldeața tăcea,

cu capul între genunchi. Poate că era de mult mort, dar execuția continua zi de zi.

în Abisinia, atentatorul la viața unui membru al familiei imperiale era înfăşat cu grijă pînă la gît în benzi groase de pînză îmbibate în răşină, apoi era prins de un stîlp, i se da foc şi mumia albă ardea ca o luminare. Aici, cel condamnat la moarte — un fost jandarm — ardea văzînd cu ochii, fără flacără şi fără fum. Fiind în funcțiune, anchetase în chip oarecum original un hoț care refuzase să recunoască un furt : îi vîrîse capul într-un sac cu cenuşă şi anchetatul, iertat de Dumnezeu, n-a mai apucat să-şi mărturisească păcatul. Justiția l-a condamnat pe anchetator la doi ani închisoare pentru crimă involuntară, dar hoții din Bacău l-au dat în primire celor de la „Trecători“, care acum îl executau.

Penitenciarul Văcăreşti este un patrulater cu fața spre strada cu acelaşi nume. în centrul patrulaterului este biserica. în 1931—1932 locuiam în fundul curții, pe partea din spatele bisericii. Acolo erau un rînd de chilii la parter şi altul la etaj, cu cerdacul spre curte. în cele de la parter locuiau „nobilii“, unii din înalta societate, condamnați pentru niscaiva escrocherii, sau protejați ai stăpînirii.

A trecut pe acolo şi un grup special de artişti : un negustor francez, cu numele de Lecoque, un bulgar Toncef şi căpitanul vasului grec „Filomela“, arestați sub acuzația că au vrut să răpească pe Agabekov, agentul G. P. U.-ului, undeva prin Balcani. Erau grozav de amuzanți. Au convins, probabil, pe careva că, turişti fiind, s-au cunoscut din întîmplare la Grand Hotel în Bucureşti. Altfel nu-mi explic cum de au plecat pe la casele lor. Ce lume curioasă era pe vremea aceea ! Spioni adevărați reuşeau să convingă judecătorii că sînt turişti inocenți. Probabil că şi pe vremea afacerii Agabekov absurdul stăpînea pe undeva lumea.

După cum spuneam, la chiliile de la etaj locuiam noi, cei periculoşi, în lanțuri.

[In manuscris figurează aici relatarea despre evreul mistic de la Văcăreşti consemnată şi în primul aliniat al paragrafului intitulat „Mucegai“.]

Zeci de ani după această noapte mi-a fost dat să locuiesc în alte închisori. Uneori singur, însă cu nebuni prin celule vecine. Vara, cînd geamurile erau deschise, în miez de noapte auzeam strigătul ascuțit al inginerului Sasu : „Vin ruşii, vin

ruşii“... Alteori, într-o celulă mai îndepărtată, un zarzavagiu nebun, dar contrarevoluţionar lovea ore întregi în uşa de stejar cu fiarele de la pat, urlînd pînă la epuizare. Am stat în celule mari, cu mulţi condamnaţi, printre care şi nebuni. Taciturnii, cu feţele acoperite de muşte, discutau uneori cu fantomele din vremea cînd erau sănătoşi. La Piteşti am stat şi la carceră cu un nebun. Fusese pedepsit fiindcă pretindea că, în vremea cînd el împuşca evrei, fusese protectorul lui Gheor- ghe Gheorghiu-Dej [?...].

O altă amintire. Inginerul Brătăşanu murea de vreo lună de zile. în celula cea mare de la Piteşti, puşcăriaşii făceau pe rînd de veghe lîngă patul lui. Fiecare sacrifica cîteva ore din cele şapte ore de somn, cît ni se acorda, ca moartea să nu-1 găsească singur. într-o zi, doctorul Vasilache, un medic condamnat ca şi noi, ne-a spus că este ultima din viaţa lui Brătăşanu. De cu vreme, chi- miştii au pregătit o candelă, după o tehnică necunoscută, probabil, în nici o uzină din lume.

Pe înserate, imediat după masa de seară, Brătăşanu şi-a dat sufletul. Medicul i-a strîns maxilarele de cap cu o batistă şi a început să spună rugăciuni pentru morţi : „Primeşte, Doamne, pe fiul tău Paul, la loc cu lumină, la loc cu verdeaţă“...

în acelaşi moment, de undeva din întuneric au apărut mulţime de mîini. Unii trăgeau bocceaua cu boarfe ale lui Brătăşanu, altele pătura, altele bocancii, altele fla- neaua peticită. Două mîini ţineau castronul cu ultima mîncare şi ochii înfriguraţi căutau lingura. Apoi o forfotă de şoapte, în care se distingea : „Ia tu pătura“, „Eu încerc bocancii“ şi vorba înceată a doctorului, care ruga în şoaptă pe Dumnezeu să-l ducă pe Brătăşanu la loc cu lumină, la loc cu verdeaţă. Fălcile mortului fuseseră legate ca să nu poată striga : „Săriţi, hoţii !“

îi cunosc pe toți jefuitorii. Doar unul, un distins chimist, jefuise în libertate casele evreilor din Bucovina. Ceilalți au fost bogați, dar n-au jefuit cu revolverul în mînă. Moartea lui Brătăşanu n-a fost anunțată decît a doua zi, seara. Brătăşanu avea regim alimentar special, cu pîine, iar hrana i-a fost adusă şi a doua zi după moarte. Aşa se obişnuia în togte celulele. Praznicul avea loc alături cu mortul. Din mîncarea lui.

Se întîmplă ca o simplă amigdalită cu 40° să scoată la lumină o colecție de boli ascunse, unele incipiente, altele mature. Pacientul află că-1 doare şi în altă parte decît în gît. Pe urmă medicul descoperă restul. Este ce s-ar putea numi cunoaştere la 40°. Uneori acest fel de cunoaştere se produce la temperaturi şi mai ridicate. Apa se descompune la 700°, atomii se sparg la milioane de grade.

In celula nr. 1, ca să pot trăi de unul singur, m-am decis într-o zi să-mi enumăr tot ce ştiam. Atunci am descoperit, printre alte banalități, că lucrurile sînt altfel decît le gîndim. După milioane de observații şi raționamente rafinate, s-a ajuns la concluzia că sistemul solar nu poate exista decît în echilibru dinamic. Nimeni n-a reuşit însă să oprească din mers o planetă. Deci nu este absolut sigur că, în această eventualitate, sistemul solar ar dispărea.

Dimpotrivă, Revoluția rusă şi Revoluția chineză au dovedit, cu zeci de milioane de morți, că statele în care s-au lichidat clasele, adică cele socialiste, se pot război pentru litigii teritoriale, ceea ce este contrar concluziilor bazate pe observații istorice îndelungate şi o renumită teorie. Apoi am început să-mi reamintesc cele mai simple experiențe de laborator. Printr-un procedeu sau altul se provoacă o criză în stare obişnuită a fenomenelor, se schimbă mersul lor natural, de la amestecul bazelor cu acizii, pînă la vivisecție, experiențe pe evrei sau construirea socialismului.

întemnițarea cu regim celular este un procedeu ingenios pentru cunoaşterea oamenilor la 40°. Dacă **o** amigdalită cu febră mare este suficientă ca cel mai echili- brat muritor să piardă sensul timpului şi spațiului, ea dragostea să devină ură, închisoarea celulară jupoaie oamenii de sufletul lor obişnuit de-acasa. Gu confiscarea gulerului, curelei, cravatei, şireturilor, ceasului şi verighetei dispare starea lor civilă. Cu schimbarea costumului civil în cel vărgat, cu tunsoarea şi înlocuirea numelui de familie cu cel de carceră viața rămîne în conştiință ca un fel de amintire platoniciană. Cu anii, totul se stinge, moare ideea de om şi deținuții încep să trăiască după adevărata lor fire, aşa cum ar fi trăit dacă ar fi fost alăptați de

lupi. Există şi dintre aceia care rămîn domni şi după moarte. Sînt puţini, dar sînt. Pentru aceştia, marxism-leninismul n-a descoperit încă procedeul sau poate nu există procedeu împotriva spiritului.

Cine şi-ar fi putut închipui că bătrînul şi bogatul boier D.C. va fura mîncarea unui nebun de care promisese să aibă grijă ? Bătrînul spadasin şi iniţiator al Jocurilor olimpice a aflat abia în temniţă ce este foamea. N-a realizat că există reguli ale acestui joc nici cînd gardienii l-au văzut înfulecînd pîinea nebunului şi l-au bătut. „Doar e nebun. Nu ştie dacă a mîncat sau nu, şi mie îmi era foame", explica bătrînul boier.

C., fiu de profesori universitari, amator de idei, slovă scrisă şi muzică, fusese condamnat, împreună cu alţii, pentru spionaj, după ce răpise, din dragoste, o fată. Ajuns în celula morţii împreună cu Vîlsan, fost ofiţer pe vasul „Transilvania", a avut ideea să-i ceară un serviciu : „Spune-mi ce nu ai declarat la anchetă. Ţie secretele nu-ţi mai pot fi de folos, mie da. Tu tot ai să fii executat. Eu sînt condamnat doar la muncă silnică pe viaţă. Dacă le spun, mă iartă". Execuţia lui Vîlsan s-a anunţat în presă, familia a purtat doliu, dar l-am cunoscut în Penitenciarul Piteşti, unde mi-a povestit, printre alte fapte diverse, şi discuţia cu C. în celula morţii. Uneori Securitatea glumea. Anunţa execuţii care nu avuseseră loc, alteori nu anunţa execuţii reale.

!n închisoare, fiind la closet împreună cu deţinuţii din alte celule, C. povestea că, în dimineaţa aceea, administraţia i-adusese la cunoştinţă că soţia lui divorţase. Mărturisesc că nu era prea plăcut să auzi, în atmosfera şi zgomotul hîrdaielor golite, vorbindu-se despre o femeie iubită, fie şi după divorţ. Ochii mari negri, cu privire de

tîlhar, ai lui C. au scînteiat. L-am auzit spunînd despre femeia furată din dragoste : „F... mama ei ! Şi ce buni ardei umpluți făcea !“ La baie, am văzut că avea trup de diavol.

Cu Nichifor Crainic, poet de antologie, profesor de mistică a generații de teologi, am vorbit multe luni la perete. Suferea cumplit de foame. Ca să ajungă la un restaurant înainte de a împlini 70 de ani făcea unele poezii mult apreciate de administrația penitenciarului şi altele de legionari. în restul timpului locuia în zarcă ba într-o celulă, ba în alta [...] Odată i-am povestit că Marx luase apărarea lui Heinrich Heine, acuzat de Borne că era în slujba Franței, deşi era convins de vinovăția poetului, întrebat de ce îl apără, Marx a răspuns : „Pe ăştia dacă nu-i laşi să facă porcării, nu cîntă“. Crainic mi-a spus că nu înțelege punctul de vedere al lui Marx. A ajuns redactor-şef la „Glasul patriei“.

Edip, micul muftiu al Moscheei din Bucureşti, un băiețel cu ochi bridați, era tare cumsecade. Cuviincios, serviabil, tăcut, exista printre puşcăriaşi fără să fie observat. Nu supăra şi nu înveselea pe nimeni. Era însă tătar şi fusese condamnat la muncă silnică pe viață pentru Ajutorul Tătăresc. Atunci cînd Stalin a ordonat mutarea tătarilor din Crimeea în Siberia, unii s-au refugiat în Dobro- gea. Tătarii de acolo i-au ajutat şi au fost arestați ca trădători ai României. Mulți n-au mai ajuns la judecată.

Un grup, printre care şi micul muftiu, a ajuns la Piteşti. Singura mea discuție cu dînsul a fost despre semilună. Întrebîndu-l cum de se face că mahomedanii o au ca simbol, mi-a răspuns că Mahomed a realizat minunea de a despărți luna în două, ca apoi tot el s-o reconstituie. Cu candoare a adăugat : „Ştiu că d-voastră nu credeți în asta, dar noi credem“.

Din copilărie mi-a rămas în suflet o mare simpatie pentru tătari. în cartea de citire era o poză care prezenta lupta lui Preda Buzescu cu Hanul tătarilor. Primul, bărbos, în zale, cu alți bărboşi în spatele lui, celălalt, ras şi cu un smoc de păr în vîrful capului, despuiat pînă la brîu, cu alți tătari, la fel costumați şi frezați, îndărătul lui. Mie mi-a plăcut Hanul tătarilor, şi nu Preda Buzescu. De atunci m-am simțit legat de neamul tătăresc, dovadă evidentă că, încă de mic, fusesem trădător. Poate de aceea micul muftiu, cu mutrişoara de copil cuminte, îmi era deosebit de simpatic.

Dar într-o zi s-a îmbolnăvit. Urmaşii lui Tamerlan s-au

dovedit foarte puțin rezistenți. Majoritatea au murit de boli curioase. într-o zi, micul muftiu a început să meargă ținîndu-se de barele paturilor. Pe urmă nu se mai mişca din pat.

într-o zi m-am apropiat de dînsul şi l-am întrebat cum îi merge. în loc de mutrişoară, am văzut o față de carnasier, cu ochii injectați de sînge : ,,Du-te-n p... mă-tii !“

Singură temnița n-a fost suficientă pentru a scoate la suprafață firea adîncă. Cancerul a desăvîrşit opera temniței. Micul muftiu a murit în chinuri, blestemînd şi înjurînd pe toți care voiau să-l ajute.

în primăvara anului 1949 eram în celula nr. 14 din subsolul Securităţii, după 17 zile de greva foamei, împreună cu Obreja, student legionar, arestat pentru jaful a 14 milioane de lei de la Administraţia Centrală C.F.R. După ce mi-a povestit cum organizase şi executase furtul, împreună cu alţi legionari, mi-a spus că va fi cu certitudine împuşcat. îi părea rău să moară. La rîndul meu, i-am spus că, spre dezolarea mea, nu ştiam de ce sînt acolo.

Aşa cum se întîmplă cu oamenii întorşi din voiaj, l-am întrebat cu cine se mai întîlnise prin celulele prin care trecuse, ce văzuse şi ce auzise. Printre altele mi-a povestit de convieţuirea lui cu Cezar Popescu, director general al Societăţii „Distribuţia“ -şi preşedintele Asociaţiei industriaşilor din petrol, arestat fiindcă undeva se găsise necesar un proces cu reprezentanţii marilor trusturi petrolifere. îl cunoşteam din 1932, cînd era director general al Industriei. Un bărbat frumos, elegant şi deştept, veşnic surîzător. Cu părul cărunt din tinereţe, părea un marchiz lansat în afaceri, dublat pe undeva de Casanova. Bogat, uneori generos, oarecum de stînga, ştia să spuie „nu“ funcţionarilor şi ,,aa“ superiorilor. Făcuse o strălucită carieră de director general. Era director general născut, nu făcut.

Ştiinţa anchetei prevede în mod riguros cărui „reţinut“ se dă mîncare bună, foarte bună sau proastă şi cum trebuie combinaţi „reţinuţii“ în celule după categoriile de regimuri alimentare. în genere, cei flămînzi şi cu regim prost •sînt puşi la un loc cu cei sătui şi regim bun. Obreja era in prima categorie, Cezar Popescu în a doua. Politicos cum era, i-a spus de la început lui Obreja : „Să mă ierţi, dar nu am să-ţi dau din mîncarea mea. Eu sînt bătrîn şi trebuie să mă îngrijesc. Pe d-ta oricum au să te împuşte“. Obreja a fost, în adevăr, executat.

Pe Cezar Popescu l-am întîlnit într-o cameră mare la Penitenciarul Piteşti. Tot surîzător şi tot afabil. Avea vreo 70 de ani. Dimineaţa făcea exerciţii de întinerire şi înfrumuseţare. îşi freca faţa obrazului şi se lovea cu mişcări scurte ale palmelor, ca să nu facă riduri şi să nu îngălbenească. Apoi, în afara câmpului vizetei, făcea un fel de gimnastică suedeză, ca să se dezmorţească. Bătrînul marchiz nu realiza că era anchilozat. întindea sacadat

brațele şi picioarele cu cîțiva centimetri, timp de cîteva minute, apoi se întindea în pat ca după o lungă baie de aburi. Era oarecum ridicol, dar se realiza ca sportiv. Pînă la arestare patronase generos meciuri de fotbal.

în toate închisorile, mai ales în cele politice, se povestesc romane şi filme. Mi-a fost dat să aud cele mai variate poveşti, de la subiectul unui western pînă la *Cei trei muşchetari* şi *Muntele vrăjit.* Nu ştiu ce au înțeles oamenii din romanele lui Thomas Mann povestite ca romane foileton, dar sigur este că unii au rămas de pe urma puşcăriei cu nostalgia paradisului cărților necitite, adică a tuturor cărților.

După grațierea noastră l-am întîlnit pe Cezar Popescu pe stradă. încerca să meargă repede, cu aceiaşi paşi mărunți ca în tinerețe. L-am întrebat cu ce are de gînd să se ocupe.

— Vreau să termin pe Thomas Mann. Am citit *Zauberberg, Buddenbrook* şi *Doktor Faustus.* Nu-mi place nici Tolstoi, nici Balzac.

Bietul director general dorise, probabil, să iasă din închisoare ca să se realizeze ca intelectual. Ca dînsul mai erau şi alții. Cum bătrînii uită mai ales întâmplările recente şi în primul rînd numele proprii, probabil că toți au uitat şi titlurile şi autorii pe care aveau iluzia că i-au citit. Mult mai spectaculoşi erau acei care s-au realizat în închisoare şi nu mai voiau să fie liberați, ca să nu se degradeze.

Ştefan Nenițescu este fiul prefectului de Tulcea din vremea războiului de la 1877, autorul celebrei poezii patriotice *Pui de lei.* Nu ştiu cum arăta tatăl, dar pe fiu l-am văzut îndelungă vreme de aproape. înalt, încovoiat de o dublă scolioză, legat de pat prin astm şi rahitism, chel, cu nasul coroiat, cu fața scofîlcită, avea ceva de babă uscată, sperietoare de copii. A debutat imediat după primul război mondial ca poet şi estet. A scris o operă fundamentală, dispărută — spunea el — în arhivele Securității, a fost contracandidatul nenorocos al lui Tudor Vianu la catedra de estetică, a fost elevul lui Benedetto Croce, apoi al unui neamț tot atît de celebru, la München, şi a terminat ca unul dintre oamenii de casă ai lui Titulescu, dar nu dintre aceia pe care i-a făcut ambasadori. Aşa cum avea un masor şi un bucătar italian, avea şi un poet estetician. A devenit agent al Intelligence Service-ului cînd Anglia era aliata României — deci nu avea nimic de aflat — şi a sfîrşit ca agent comercial al României la Haga, în vremea cînd relațiile noastre cu Olanda erau neînsemnate. Poliglot, circulase în toată lumea şi citise enorm de multe cărți. A văzut tot ce este frumos. Războiul l-a prins în țară, însă englezii l-au scos. Nu-mi dau seama la ce le putea fi de folos cel mai încîlcit cap din România. A stat la Londra pînă după 23 August 1944, cînd a revenit la Bucureşti. Nu ştiu ce fel de spionaj a făcut, dar a fost condamnat la muncă silnică pe viață pentru spionaj, organizație contrarevoluționară şi alte crime şi delicte, aşa cum se obişnuia pe vremea aceea.

La puşcărie, deţinuţii i se adresau cu titlul „domnule profesor". Toţi ştiau că nu fusese niciodată profesor, dar respectau convenţia. Tot acolo am aflat că era preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc. Nu-mi dau seama de ce nu i se acorda şi acest titlu. în această calitate făcea proiecte de constituţii şi organiza primirea lui în Capitală după venirea americanilor. Este drept că unii deţinuţi vorbeau între ei despre „Nea Fane", dar, pe plan legal, continuau să respecte marele om de stat, conducătorul de mîine al statului, omul care dictase din umbră toată politica lui Titulescu.

Se întîmpla să se certe cu unul sau altul dintre colegii de celulă. Atunci îi provoca la duel cu spada. în ruptul capului n-ar fi acceptat o altă armă, mai uşoară. Bineînţeles, bătălia urma să aibă loc după eliberare, cînd şi Tudor Vianu urma să fie scos de la catedră.

Ucenicii în ale poeziei, mai plagiatori, mai autentici, îi citeau versurile, îi cereau sfatul, dat întotdeauna cu generozitate : „Acest vers este prea clar. Modifică-1. Fă-1 mai obscur". Cînd nu se mai înţelegea nimic era mulţumit şi felicita pe autor.

în fiecare noapte, domnul preşedinte îşi dezlănţuia spiritul combativ împotriva colegului de pat Dinu Răşcanu. Este drept că pe un pătuc de campanie încap greu doi oameni, mai ales unul lung şi încovoiat, celălalt la fel de lung, însă cu oase tari. Aşa era însă în toate paturile, fiindcă pat individual nu exista. Oamenii dormeau pi- cioare-la cap. Vrînd-nevrînd, se obişnuiau să închidă ochii în această poziţie. Cu excepţia domnului preşe-dinte, care îşi împungea toată noaptea vecinul cu ciolanele lui ascuţite. Cîteodată se trezea întreaga cameră, se arbitra vina, dar domnul preşedinte refuza arbitrajul. Nu înţelegea ea autoritatea lui să fie ştirbită...

O dată a avut ocazia să fie erou. în primăvara anului 1957, ca printr-o înţelegere generală, în toate puşcăriile politice — şi erau multe — s-a declarat, în aceeaşi zi, greva foamei. Nici astăzi nu înţeleg cum de s-a ajuns la această unanimitate. Nimeni nu primea vizite de afară, corespondenţă nu exista. Greva a avut totuşi loc şi, ceea ce este mai bizar, Securitatea care nu se dăduse în lături de la atîtea, de astă dată s-a alarmat. în toate închisorile s-a revărsat un fluviu de lapte amestecat cu ouă şi zahăr, pentru a salva de la moarte pe trădători şi contrarevoluţionari. S-au concentrat toate rezervele sanitare pentru a turna pe gîtlejurile recalcitranţilor licoarea dătătoare de viaţă. Fervoarea felcerilor a fost atît de mare, că unora li s-a turnat laptele pînă şi în plămîni. Aceştia n-au mai avut nevoie să înceteze greva. în vremea aceea, miniştrii adjuncţi de la Ministerul Afacerilor Interne circulau din temniţă în temniţă să convingă pe grevişti să reia consumul arpacaşului şi verzei acre.

babă al lui Nea Fane avea — vorba lui Topîrceanu — măreție de simbol.

Altfel, era un om blînd şi civilizat, adică nu jinduia la bucățica de pîine a altuia, accepta darurile adoratorilor şi nu era interesat la cele pămînteşti. A scris în cap 600 de sonete dintr-o singură frază, păstrînd totuşi regulile sonetului. Unele erau frumoase, altele prea virile pentru o Maică a Domnului în papuci. Adesea cînta dragostea pentru o femeie de mult dispărută, într-o mănăstire din Occident. Intr-un amurg de blestem, cum nu există decît în celule, ne-a spus că era vorba de domnişoara Persu, amorul vieții lui.

Spre sfîrşitul vieții, acest „pui de leu" s-a realizat integral în puşcărie. A ajuns tot ce a rîvnit în viață : preşedinte de partid, profesor universitar, eminența cenuşie a lui Titulescu şi a Guvernului englez, spadasin, erou, Tristanul unei Isolde călugărite.

N-am fost de față cînd s-a liberat. Probabil că era trist, ca un rege detronat şi [cu] regatul împrăştiat. Nu am nici o îndoială că, dacă ar fi fost întrebat, ar fi preferat să rămînă închis de unul singur, însă în sala tronului, în camera mare a temniței de la Gherla.

L-am revăzut pe stradă, în Bucureşti. Biet rege detronat ! nu va mai avea niciodată supuşi.

Tot la Piteşti am stat în aceeaşi celulă cu vechiul ilegalist ungur Kurko Gyarfas, fost conducător al ungurilor după 1944 şi şef a 27 de deputați comunişti în Marea Adunare Națională. Pe vremuri era primit în regiunea secuiască de un alai de fecioare îmbrăcate în rochii albe şi părinți în straie de sărbătoare. Acum, pe patul de lîngă plafon, vorbea la telefon cu Stalin şi afirma că Rakosi Matyas îi sărise în ajutor cu bombe atomice cînd gardienii veniseră să-i fure sîngele din creier. îşi scotea dinții cu lingura şi era convins că oamenii sînt nebuni, fiindcă în stomac mîncarea se transforma în ciment, iar gazele rezultate ieşeau prin ochi şi urechi, sub formă de zgură. Altfel, nu supăra pe nimeni. Ba mai bărbierea pe alți deținuți, fără să se atingă de gîtul lor.

Doar comandantul închisorii, Tache Petrache — chiar aşa îl chema ! —, era convins că este un simulant. Şi acesta trăia în ideea că, dacă Kurko ar fi fost cu adevărat nebun, ar fi fost trimis la un ospiciu. Absurdul dezlăn

ţuit prinde în plasă şi pe cei mai devotaţi servitori ai săi. Comandantul primise ordinul de încarcerare a lui Kurko Gyarfas. De aceea nu-şi putea închipui că era nebun. Existenţa noastră nu este dată decît de actele care ne în-soţesc. Restul este simulare. Cine are carnet de identitate există cu adevărat şi gîndeşte, fiindcă-1 are. Pe vremuri numai unii îl aveau ; acum îl au toţi. S-ar putea ca hîrtia să fie la originea multor nenorociri. Un director este numit printr-o hîrtie scrisă la maşină. Cum îşi poate el închipui că un ordin de încarcerare, bătut tot la maşină, pe altă hîrtie, să nu corespundă unei realităţi tot atît de certe ca aceea a funcţiei pe care o împlineşte ? Mi se pare că Auguste Comte descoperise o lege a substituţiei motivelor. Oamenii se comportă la fel după ce cauza originară a fost înlocuită cu alta. Este curios că deşteptul părinte al pozitivismului nu si-a dat seama că nebunii procedează la fel.

Mai erau şi alţii care s-au realizat în temniţă. De o pildă, episcopii greco-catolici. Toţi cu şcoală la Roma, absolvenţi la „Propaganda Fide“, doctori în biblică sau filozofie, nu totdeauna prea deştepţi, dar nu furau mămăligă şi nu fumau chiştoace, ca oxfordienii şi cambrid- gienii. După lichidarea oficială a Bisericii greco-catolice şi arestarea episcopilor recalcitranţi, unii preoţi au fost numiţi — cum spuneau ei — episcopi în clandestinitate. Fuseseră arestaţi pentru rapoarte trimise la Vatican, aşa cum făceau de sute de ani strămoşii lor. Se simţeau martiri, ca şi creştinii primelor veacuri după Isus. Spuneau de sute de ori pe zi aceeaşi rugăciune, erau ordonaţi şi supuşi. Dădeau comandantului ce este al Cezarului. Un singur lucru l-au refuzat cu încăpăţînare : să abandoneze Biserica greco-catolică în favoarea celei ortodoxe sau a celei romano-catolice, chiar cu riscul de a fi numiţi episcopi.

Nenumăraţi emisari ai Securităţii au încercat, ani de-a rîndul, să-i clintească din loc. A fost zadarnic. Luni de zile nu-şi mîncau cele 65 de grame de pîine, cît era raţia zilnică,

ca să pregătească anafură pascală pentru întreaga închisoare sau fabricarea de Isuşi ascunşi între picioare. Era pueril, dar pe linia prozelitismului creştin. In ajun de Crăciun şi de Paşte reuşeau să împace toate inimiciţiile atît de caracteristice închisorilor celulare. Este adevărat că duşmăniile reizbucneau după sărbători, dar asta nu-i împiedica să persevereze.

Pînă aici este prelungirea în închisoare a unei profesiuni libere. Cu Sora Ionela începe visul episcopilor greco- catolici din clandestinitate. Se pare că această ţărancă exista cu adevărat. Episcopii voiau însă o Sfîntă Berna- dette a Blajului. Cînd i-am cunoscut, această soră nu mîncase şi nu băuse de 11 ani, nu ştia să scrie, dar compusese o operă teologică de valoare universală, era grav tuberculoasă, dar nu murea. Ca orice candidată catolică la sfinţenie avea viziuni şi făcea profeţii consemnate în plicuri sigilate aflate la Roma. Am ascultat de multe ori fapte din viaţa Sorei Ionela. Cele mai multe aveau sursa la duhovnicul acesteia, Episcopul Todea. încă din 1947, Sora Ionela prevăzuse prăbuşirea verticală a bolşevismului. Semnele prăbuşirii aveau să apară mai întîi la Blaj, unde unei surori a episcopului Todea urma să-i crească un picior lipsă şi să-i apară un ochi lipsă. După aceea ar fi urmat unificarea Bisericii ortodoxe cu cea greco-catolică, sub egida Vaticanului. Prăbuşirea verticală s-ar fi produs atunci cînd cerul Moscovei ar fi fost acoperit şi întunecat de avioane. Sora Ionela a avut discuţii şi cu diavolul apărut în chilia ei sub forma unui chelner care i-a pus drept ispită sub pat o strachină cu fasole făcăluită, mîncarea preferată a sfintei. O dată a văzut cum Dardacot cel Mare însoţit de o droaie de dardacoţi mai mici au dat buzna în cabinetul lui Stalin. L-au bătut crunt, fiindcă acesta ceruse iertare lui Dumnezeu şi promisese să nu mai prigonească pe creştini.

Cei aproape patru sute de intelectuali care alcătuiau înalta Trădare, cu rare excepţii, ascultau înmărmuriţi şi fericiţi cît de bine se potriveau viziunile Sorei Ionela cu propriile lor dorinţe. Asta era normal la oameni închişi. Dar episcopii trăiau cu adevărat visul noului Lour- des instalat la Blaj, cu această Sfîntă Bernadette descendentă a dacilor. Ceea ce nu se putea dincolo de zidurile temniţei, era posibil aici.

Astfel, în Penitenciarul Piteşti, episcopii greco-cato- lici au realizat visul secular al seminariştilor de la Blaj. Pe unii i-am întîlnit după eliberare. Simpli funcţionari sau lucrători,

poate mai cred în visul lor. Singurii lor enoriaşi cu adevărat credincioşi în destinul Blajului fuseseră trădătorii de la Piteşti. Acolo, în temniță, episcopii greco-catolici au trăit, pentru prima şi ultima oară, victoria spiritului creştin. Astăzi sînt şi ei regi detronați, ca prozatorii, poeții şi compozitorii care şi-au descoperit vocația între zidurile temniței, ca spionii englezi care îm- părțeau portofolii ministeriale în numele Marii Britanii, ca inventatorii de *perpetuum mobile.* Nenorocirea lor, a celor realizați în puşcărie, a fost punerea în libertate. Unii n-au suportat-o şi au murit poate de bătrînețe, poate de boli misterioase. Îmi închipui că n-au suportat prăbuşirea în neant, după cum alții s-au prăpădit în închisoare fiindcă n-au suportat strînsoarea temniței. Majoritatea deținuților s-au conservat în închisoare. Unii, imobilizați în pat vreme de ani, după cîteva săptămîni de la eliberare i-am văzut mergînd pe stradă cu paşi de adolescent. Parcă în vremea puşcăriei viața se pitise undeva, în fundul trupului, în aşteptarea soarelui care s-o facă să pîlpîie, ca celulele mamuților din ghețurile Siberiei înviate la căldură şi lumină după zeci de [mii] de ani. Posesorii celulelor înviate sînt cei care n-au pierdut şi n-au cîştigat nimic. Au pătimit degeaba.

Am mai stat închis şi cu altfel de oameni, comunişti care se realizaseră după 23 August. Harry Brauner [...] înainte de război înregistrase cîntece populare şi însoțise cîteva echipe de căluşari trimise pentru reprezentații în străinătate. După 23 August i s-a creat un Institut de folclor [...].

Intîmplarea a făcut ca Brauner să facă parte din antu-rajul lui Pătrăşcanu. A fost condamnat la 12 ani închisoare. Regele detronat a devenit în temniță marele folclorist şi compozitor. Liedurile lui pe versuri de Nichifor Crainic se cîntau în toată puşcăria. Erau frumoase şi din toate epocile, unele în stil gregorian, altele în ritm săltăreț de muzică populară, altele amestec de melodii turceşti. In temnița din Piteşti era Bela Bârtok. Jura că toată viața nu fusese decît artist. [...] După ce a fost eliberat, n-a mai căutat niciodată transcripțiile melodiilor populare rememorate în temniță şi iar a însoțit echipele de căluşari. Este iar membru de partid. Acum s-a realizat ca martir. [...J S-a realizat în şi prin închisoare.

Cu George Ivaşcu am stat puțin timp înainte de proces [...]

[Memorialistul reia notații consemnate într-un paragraf anterior.]

Ivaşcu este un editor născut, nu făcut. Se ameţeşte la mirosul cernelei de tipar, dintr-o mie de cuvinte tipărite vede o literă lipsă dintr-un cuvînt, dintr-o privire vede o greşeală de paginaţie [...] A ajuns şeful Catedrei de istoria literaturii române la Universitatea din Bucureşti şi directorul revistei „Contemporanul“, delegat la tot felul de comisii, simpozioane şi congrese internaţionale care se ocupă de literatură. S-a realizat prin închisoare. In regim capitalist ar fi ajuns un mare proprietar de editură, un fel de Georgescu-Delafras. Din nefericire, a fost comunist şi a fost închis nevinovat vreme de cinci [ani] de comunişti. în temniţă s-a dovedit cuminte şi partidul l-a răsplătit.

închisoarea n-a făcut şi nu face oameni politici, poeţi, inventatori, compozitori, oameni de ştiinţă. Cei care au fost continuă să fie. Unii se pierd. Toţi au însă dreptul la vis şi toţi uzează de acest drept. Cei mai mulţi trăiesc într-o "libertate de care se simt frustraţi. Alţii devin eroi într-un fel de comedie a puterii, a poeziei, a muzicii, a literaturii. Sînt genurile cele mai uşor de practicat. Foarte puţini se lansează în cercetarea ştiinţifică. Dacă o fac, devin victimele lui *perpetuum mobile,* tentaţia seculară a omului. Astfel, Andrei Crisoghelos, negustor de fum în libertate şi inventator în închisoare. Astfel, bătrînul Costică Mugur, spion în libertate, a scris în cap 19 romane. Altul, nu mai puţin de patru volume de versuri. închisoarea politică dezlănţuie patimi sterile, care ţin oamenii în viaţă.

Realizarea prin închisoare este mult mai generală decît s-ar putea crede. Acolo s-a plămădit „conducerea de partid“ prin lectura broşurilor şi tezelor. Fiecare ştia că „puterea este esenţialul“ şi o visa întrupată în persoana lui. N-au cucerit-o însă ei, ci Armata Roşie. De atunci o trăiesc ca pe vremea cînd o visau în luni sau ani de temniţă. Nu sînt informaţi prin perete sau bileţele, ci prin rapoarte. Tot aşa cum aflau altădată despre revoluţii, războaie şi greve fără să le fi trăit în adevăr, acum află despre societatea pe care o construiesc din rapoarte şi rezoluţii. Singurii oameni cu care se întîlneau altădată erau cei din celulele de închisoare sau de partid. Acum se întîlnesc

numai cu cei din Secretariat şi Biroul Politic ; restul oa-menilor [sînt] văzuţi din automobilul de lux. Discută între dînşii, petrec între dînşii, se căsătoresc între dînşii, mai ales

sînt atenţi şi prudenţi. Cu ceilalţi au relaţii oficiale. Formează o comunitate endogamă închisă, strict ierarhizată. Este o închisoare de tip nou, în care puşcăriaşii se realizează pe planul puterii. Oameni iertători şi blînzi devin animale de pradă, trăiesc cu adevărat un ideal realizat într-o temniţă. Este tot cunoaştere la 40°. Puterea le-a deschis porţile tuturor racilelor ascunse, ca şi amig- dalita la 40°. Cînd întîmplarea face să fie „liberaţi" din postul de conducere, sînt şi ei regi detronaţi. Unii nu rezistă multă vreme. Mor de boli misterioase, îmbătrînesc repede, uneori devin oameni suferinzi de amnezie.

Şi o ultimă amintire despre o specie deosebită de puş-căriaşi. într-o seară — era în 1948 —, în celula nr. 36 din Calea Rahovei şi-a făcut intrarea un om între două vîrste. Ca de obicei, uşa s-a deschis ca şi cum ar fi fost automată şi tot aşa s-a închis. Prin crăpătura lăsată de gardianul invizibil îndărătul uşii şi-a făcut apariţia noul colocatar, înainte de a se recomanda, cu braţele ridicate spre cer exclama fericit : „Uf, am reuşit ! Am ajuns în fine aici !"

Noul venit împreună cu alţii, aflaţi, probabil, prin alte celule, aşteptau pe americani pentru lunile următoare. îngrijoraţi că ar putea fi surprinşi de eliberatori ca simpli spectatori, împreună cu rudele şi prietenii lor au format o „organizaţie contrarevoluţionară". La prima şedinţă, au telefonat Securităţii, anunţînd strada şi casa unde se proiecta răsturnarea prin violenţă a regimului, în aceeaşi seară, au fost toţi surprinşi în flagrant delict de contrarevoluţie şi arestaţi. Tot în aceeaşi seară, contrarevoluţionarii şi-au făcut intrarea în arestul din Rahova.

Mucegai

In 1932, locuiam într-una din chiliile din spatele Mănăstirii Văcăreşti. Prin februarie, viscolul înzăpezise atît capitala ţării, cit şi cea a hoţilor. Un urlet de om în miez de noapte, apoi strigăte, urmate de voci amestecate m-au trezit din somn. Prin fereastră [...] abia distingeam formele unei stafii albe, fugind în salturi mari prin zăpadă, apoi umbre negre care goneau din toate părţile spre stafie. Undeva dincolo de biserică reuşiseră probabil să prindă strigoiul fugar. După ce am deschis fereastra, mi-am dat seama că-1 împingeau spre poarta spitalului şi urletele lui au dispărut duse de viscol. A doua zi am aflat că nebunul era un evreu mistic, condamnat de un tribunal militar din Craiova la trei ani închisoare fiindcă refuzase să depună jurămîntul de credinţă, şi fusese adus la Văcăreşti spre tratament şi vindecare. Aici refuzase însă mîn- carea, fiindcă nu era „coşer". în noaptea aceea fugise din spital urlînd în idiş : „Daţi-mi cartofi, daţi-mi cartofi" *[Ghiţmăr barabules]...*

Cînd am dat să închid fereastra, de la fereastra celulei alăturate o voce răguşită de bătrîn, tabagic mi se adresă cu rugămintea de a-i da o ţigară. I-am întins în vîrful sîrmei una gata aprinsă. Mi-a mulţumit şi am auzit cum a tras cu aviditate fumul în piept. Nefumătorii, obişnuiţi numai cu senzaţiile urmate de tristeţe, nu cunosc voluptatea primului fum, nici calmul care-i urmează.

Am încercat să aflu de la vecinul meu de ce este în lanţuri.

— Cică am junghiat un jandar...

— Şi e adevărat ?

— Aş, de unde ! A ieşit iarna în pelerină, a răcit şi l-a luat Domnul.

Mi-a urat noapte bună şi a închis fereastra.

A doua zi l-am văzut la preumblare. încheia cercul celor care se învîrteau în jurul gardianului. îmbrăcat în cojocul lui ciobănesc, părea imens. Capul era o piatră uriaşă aşezată pe un vîrf de munte. Purta opinci şi păşea încet, cu paşi mari, ca un ţăran la drum lung şi anevoios. Aşa îmi închipuisem că trebuie să fi fost acel „Rege Lear al stepei", prietenul mamei

lui Turgheniev.

Cînd a revenit de la preumblare, în trecere prin cerdacul din dreptul ferestrei mele a acoperit-o în întregime. Eram copleşit de măreţia acestui monument al naturii. Nu i-am văzut niciodată faţa de aproape, dar l-aş recunoaşte dintr-o pădure de oameni.

La întrebarea mea cum îl cheamă, îmi răspunse : „Mucegai". Obişnuit cu poreclele de închisoare, l-am întrebat dacă acesta este numele lui adevărat. Răspunsul lui fu răspicat : „Da' cum poate să mă cheme altfel ?" Destinul pune probabil uneori pecetea pe oameni, chiar de la botez. Ce puteau fi Cezar şi Hanibal altceva decît mari comandanţi de oşti ?

în aceeaşi seară, mirat că nu auzisem lanţurile vecinului meu, am deschis fereastra. Mucegai aştepta la fereastra lui să mă audă mişcînd. Ţigara întinsă în vîrful sîrmei a stricat din nou tăcerea. De astă dată fu mai binevoitor.

— De cîţi ani eşti închis ?

— De vreo opt, da' am mai fost şi liber...

— Da' ce ai făcut ?

— L-am junghiat pe Prea sfinţitul...

De aici încolo, mai cu întrebări, mai cu o ţigară, am reuşit să-l fac pe Mucegai să-mi povestească în jargonul lui de proces-verbal, învăţat în anii trecuţi prin anchete, judecătorii şi ocne, cum a ajuns să-mi fie vecin. Cred că repet aidoma cele auzite de la acest om curios. Le povestesc ca şi cum ar fi fost spuse la rînd, fără întrebări şi fără întreruperi, deşi discuţia a durat pînă aproape de dimineaţă. Avea vorba calmă, cum îi era şi mersul :

Munceam la Sfînta Mănăstire, pentru udătură, mămăligă şi loc de odihnă. Prea sfinţii m-au învăţat să scriu, să citesc şi să mă rog Domnului. La Sfînta Mănăstire era belşug, veneau daruri din toată lumea. Cunoşteam trebuinţele grădinii. Asta mi-i crucea de am făcut nelegiuire, de am pizmuit şi nici de ocară n-am fost. Acu opt ani, după Sfînta Maria Mare, Prea sfinţitul a constatat lipsa de odoare din Sfînta Mănăstire. M-a acuzat pe subsemnatul, ca unul ce cunoşteam toate cele din Sfînta Mănăstire. I-am spus : „Prea sfinţite, vorbeşti cu păcat, eu n-am furat. Este acuză nedreaptă". Prea sfinţitul nu m-a crezut. A depus plîngere la jandarmerie şi jandarmii m-au arestat. Nu era adevărat şi n-

am recunoscut nici în fața dumnealor. Aşa şi azi, şi mîine, şi poimîine. Ca duminică spre luni, am spart chipengul de ia beci,. am ieşit afară şi m-am deplasat la Sfînta Mănăstire. Am escaladat zidul de afară, m-am furişat pînă la bucătărie, am luat cuțitul ăl mare, am pătruns prin efracție pînă ia chilia Prea sfîn- tului, am împins uşa şi am ajuns în fața acuzatului ; după ce i-am stabilit identitatea, l-am anchetat, l-am trimis în judecată, l-am judecat, l-am condamnat, şi-a ispăşit fapta : l-am tăiat. Mi-am făcut sfînta cruce şi m-am rugat Domnului să mă ferească de cel rău, că eu nelegiuire n-am făcut. Prea sfinții călugări erau prin chilii ori la rugăciune şi n-au băgat de seamă. De la Sfînta Mănăstire am gonit de-a curmezişul câmpului.

In toamnă am ajuns la o stînă de oi, tocmai în munții Buzăului. De la ciobani am şi acu cojocul şi căciula. După constatarea crimei, jandarmii au dat de mine. Le-am spus că-i adevărat că l-am junghiat pe Prea sfințitul, da ' fapta nedreaptă nu are iertare. Au încheiat cuvenitul proces-verbal, am semnat şi m-au trimis cu dosarul spre anchetare la Buzău. Domnul judecător de instrucție lonescu Alexandru — poate ați auzit de dumnealui — mi-a stabilit identitatea, mi-a luat interogatoriul, i-am povestit din firu-n păr de ce şi cum am comis faptele şi l-am rugat să nu mă trimită în judecată fiindcă Prea sfințitul m-a acuzat pe nedrept. A procedat la reconstituirea crimei şi, după ce a încheiat cuvenitele acte, a încheiat şi dosarul şi m-a trimis în judecată la
Tribunalul Buzău. La Buzău, dosarul meu a fost repartizat la Secția I domnului procuror Firescu Mihail — poate ați auzit de dumnealui. După ce mi-a stabilit identitatea, m-a întrebat şi dumnealui dacă recunosc faptele. Le-am recunoscut şi l-am rugat să nu mă acuze, fiindcă fapta nedreaptă nu are iertare. Am stat ce am stat în prevenție, pînă la sesiunea juraților, am primit cuvenita notificare şi m-am dus la judecată. După ce mi s-a stabilit identitatea, domnul preşedinte mi-a luat interogatoriul legal şi am confirmat faptele incriminate. Un jurat m-a întrebat dacă nu-mi pare rău. I-am spus că nu, fiindcă acuza Prea sfințitului era nedreaptă. „Asta mi-i crucea de am făcut cuiva rău !“ în rechizitoriu, domnul procuror Firescu Mihail a spus că nu merit circumstanțe atenuante. îi părea rău că, pentru elementele antisociale, Codul Penal nu prevede pedeapsa cu moartea, mai ales cînd victima este un slujitor al sfintei noastre biserici. Nu ştiam ce sînt alea elemente antisociale,

da ’ drept nu era.

Domnii jurați au răspuns „da“ la toate întrebările şi domnul grefier mi-a dat citire la sentința prin care eram condamnat la muncă silnică pe viață.

Pîaă să mă transporte la Ocnele Mari, am stat în închisoarea din Buzău. Era şubredă, că o puteai^ dărîma dintr-o opinteală. N-a fost nevoie s-o vatăm. într-o zi m-au scos la muncă, la marginea oraşului. Am lăsat gardianul adormit sub o căpiță de fîn şi am luat calea spre oraş. Cînd a înnoptat, m-am deplasat la locuința domnului judecător de instrucție Ionescu Alexandru, am escaladat gardul prin spatele locuinței, am intrat prin efracție într-o încăpere, pe urmă am nimerit în odaia unde dormea dumnealui. L-am trezit şi l-am rugat să aprindă lumina. După ce m-a văzut la față, l-am rugat să nu se sperie, că avem de vorbit. I-am stabilit identitatea, i-am luat interogatoriul, l-am anchetat, l-am trimis în judecată, l-am judecat, l-am condamnat şi şi-a ispăşit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-i fac, i-am spus doar că sînt nevinovat şi că acuza era nedreaptă !

De la locuința domnului judecător de instrucție lo- nescu Alexandru m-am deplasat la locuința domnului procuror Firescu Mihail. Am escaladat gardul, am pă

truns prin efracție în bucătărie, am intrat în altă încăpere, am forțat uşa şi am ajuns în încăperea unde domnul procuror tocmai scria la masă. L-am rugat să nu se sperie şi să nu se scoale de la masă. Domnule dragă, trebuie să vă spun că era tare galben şi tremura. I-am aplicat procedura de urgență. I-am stabilit de îndată identitatea, l-am anchetat, l-am judecat, l-am condamnat şi şi-a ispăşit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-i fac, domnule ! Doar i-am spus cu binişorul că nu sînt vinovat, că Prea sfinţitul mi-a adus acuză nedreaptă !

Cînd am ieşit în stradă mi-am făcut sfînta cruce şi m-am rugat Domnului să mă ferească de cel rău. Au dat din nou de mine. De atunci nu-mi mai scot lanțurile de la picioare. Iar mi-au stabilit identitatea, iar am fost anchetat şi iar am fost condamnat la muncă silnică pe viață. Le-am spus şi dumnealor că rău fac ce fac, că sînt nevinovat, că Prea sfinţitul mi-a adus acuză nedreaptă. Cică toate condamnările pe viață se contopesc şi fac împreună doisprezece ani. O fi adevărat ? Aşa spun hoții la Ocnele Mari. D-voastră ați auzit de asta ?

— N-am auzit. Da ' de ce te interesează ?

— Mai am vreo patru de făcut, apoi văd eu...

Cînd a terminat mi-a mai cerut o țigară, mi-a urat noapte bună şi a închis fereastra. A doua zi am văzut cînd a venit gardianul. Au plecat împreună, Mucegai cu traista în spinare. Probabil spre Ocnele Mari. îmi închipui că s-a stins de inimă rea.

/

Un prieten căruia îi povestisem cele auzite de la Mucegai a remarcat că, pe vremea lui Mucegai, nedreptatea era prost păzită.

Actul gratuit

Am locuit vreme îndelungată într-un castel al tăcerii. Cuvintele se şopteau, oamenii mergeau în cipici pe preşuri groase ; de restul lumii, dacă mai exista, mă despărţeau ziduri şi culoare. Opaiţul electric, veşnic aprins, oprea intrarea zgomotelor prin ochi, nu mai exista diferenţă între zi şi noapte, nimic nu trezea tăcerea. Dacă, din întîmplare, prin sistem se strecura un zgomot, îl auzeam de zeci, de sute, de mii de ori.

Intr-o zi m-am trezit în faţa mea cu un venerabil bătrîn, înalt, puţin încovoiat, cu părul alb, îmbrăcat cu o jumătate de palton peticit, cu o bocceluţă în mînă. Nu am văzut şi nu am auzit cînd a intrat, dar chipul nu-mi lăsa nici o îndoială : era Iuda în bejanie pe sub pămînt. După culoarea feţei şi gesturi, mi-am dat imediat seama că Costescu era un vechi locuitor al castelului. O secundă mi-a trecut prin minte ideea că sîntem cobrele albe puse de Kipling să păzim comoara. Ideea era evident o prejudecată literară, ceea ce m-a făcut s-o abandonez.

După ce ne-am şoptit unul altuia numele de familie, amîndoi am rîs îndelung, fără nici un motiv. Voiam să scap de nesfîrşitele discuţii cu mine însumi, să aud vorbind un om adevărat, diferit de mine. Costescu mi se părea omul potrivit. De altfel oricine în locul lui ar fi fost tot atît de potrivit. In regimul tăcerii adunasem un munte de cuvinte despre viaţa mea şi a altora, despre idei şi sisteme de idei. Credeam că-mi va fi necesară o altă viaţă pentru a le debita. Am aflat mai tîrziu că şi alţii trecuseră prin experienţa castelului ; era suficientă o săptămînă pentru a goli memoria şi sacul cu idei, fie acestea şi subtile.

Cu Costescu am epuizat tot ce aveam să ne spunem în cîteva ceasuri. Nu-l interesa aproape nimic în afară de pensia şi căţeluşa lui. Mi-a povestit cu ample detalii cum a ajuns văduv. Nu părea să ştie exact de ce ajunsese castelan ca şi mine ; poate nici nu exista vreun motiv special : un act gratuit printre mii altele, imaginat sau nu de André Gide ! Apoi am aflat viaţa plină de haz a lui Ţuţi (căţeluşa), cît de mult se iubeau şi cît de trist era fiind despărţit de dînsa. (Nu-şi putea închipui ca Ţuţi să nu-şi fi găsit un stăpîn

care s-o adore.) Pe urmă a adormit epuizat de noutatea şi mărimea efortului. Deşi doar şoptite, cuvintele lui Costescu m-au încîntat. Scăpasem de portretul lui Dorian Gray. Voiam să aud 1a nesfîrşit un om vorbind. De dimineață, cum s-a trezit, am început să-l chestionez. Intre altele, l-am rugat să-mi povestească cum petrecea afară o zi din viața lui de pensionar.

Mi-a răspuns : ,,Mă culc devreme şi nu pot dormi mult. Mă scol cînd se face de zi. Mă spăl, mă îmbrac, spun *Tatăl nostru* şi mă închin. După ce deretic prin odaie, iau cățeluşa şi plec să cumpăr de-ale mîncării pentru amîndoi. Lapte, o pîine, ceapă, roşii, dacă sînt, cîteodată carne, dacă găsesc (ştiți, nu prea e sănătoasă pentru bătrâni !), oase şi bojoci pentru Țuți. După ce mă întorc, aprind focul în sobiță şi gătesc mîncare pentru două zile vara, pentru trei iarna, mănînc cîte ceva şi ies în stradă. Mă uit bine la oameni, ochesc unul şi mă iau după dînsul. Dacă intră în vreo casă, notez în carnețel strada şi numărul, ora la care a intrat şi ora la care a ieşit. Dacă stă de vorbă cu cineva, mă uit bine să văd cum arată persoana şi notez ora şi semnalmentele persoanei, îl aştept în stradă cînd intră într-un magazin. Dacă se urcă în tramvai, mă urc după dînsul şi cobor cînd coboară. Aşa toată ziua pînă se înnoptează. Uneori mă încumet să nu-1 scap din ochi şi după aceea, însă vederea mi-a slăbit şi-l pierd". Surprins oarecum de activitatea diurnă a colocatarului meu, îl întrebai dacă procedează la fel cînd plouă sau este viscol. Foarte demn, îmi răspunse : „Datoria-i datorie ! Am o scurtă îmblănită şi o manta de pe vremea cînd eram în serviciu. Le îmbrac şi nu-mi pasă cum e timpul".

Atunci îmi dădui s^ama că fusesem atît de lacom să aud cuvinte, incit uitasem să-l întreb ce activitate avusese înainte de-a fi pensionat. în fiecare epocă există cuvinte de ruşine. Nu ştiu cum se face, dar pînă în vremurile noastre se declară greu o mamă evreică sau un trecut kantian, deşi sînt păcate de mult uitate...

L-am întrerupt aşadar pe Costescu, întrebîndu-1 ce serviciu avusese înainte de a fi pensionat. Surprins că nu ştiam locul lui în istoria României moderne, îmi răspunse cu o nuanță de indignare : „Nu ştiți că am fost detectiv în Siguranța Generală ?" Mi-am cerut scuze pentru neştiința mea şi el continuă să-mi povestească activitatea lui zilnică : „Seara mă întorc acasă, fac focul, pun lucrurile la uscat, încălzesc mîncarea, fac patul şi aduc cățeluşa în casă. După ce termin de mîncat, spăl vasele, mă aşez la masă şi scriu nota informativă". Pe măsură ce se apropia sfîrşitul povestirii, curiozitatea mea nu mai avea limită.

— Şi cu nota informativă ce faci ?

Ca fiind ceva de la sine înțeles îmi răspunse :

— Ce să fac ? O pun în sertar.

— Dar cînd se umple sertarul cum procedezi ?

— Vărs sertarul la arhivă. Nu se ştie niciodată cînd este nevoie pentru identificarea unui criminal.

— De ce n-ai încercat să faci ceva mai bănos ; de pildă, să cerşeşti ?

— Nu, asta nu-i demn. Cînd eram în serviciu, cîte- odată şeful mă punea pe o pistă bună, alteori pe una greşită. Acum persoana o aleg eu şi nu greşesc niciodată. Totdeauna filez un criminal ! Eu decid cine este şi cine nu.

Mărturisesc că am fost impresionat. I se vedea pe față plăcerea. Chiar dacă acțiunea gratuită a lui Costescu era prelungirea automatismului profesional, este evident că, odată urmărirea necunoscutului pornită, ziua lui se umplea cu senzațiile puternice ale viciului ascuns. Bucățica de viață rămasă în trupul bătrînului agent căpăta sens, trăia voluptățile tinereții victorioase. Nu mai era

un mic pensionar. Putea privi în intimitatea altora, făcea parte din clasa stăpînitoare. Era un om liber.

Doctorul Biberi mi-a povestit că, fiind mobilizat şi trimis la Kotelnikovo, nu putea dormi fiindcă un ofiţer neamţ trăgea din cînd în cînd la ţintă în cîte un prizonier rus ales la întîmplare. Ceea ce dovedeşte că André Gide avea dreptate : asasinatul poate fi un act gratuit, independent de rasă, de neam sau de ideologia dominantă.

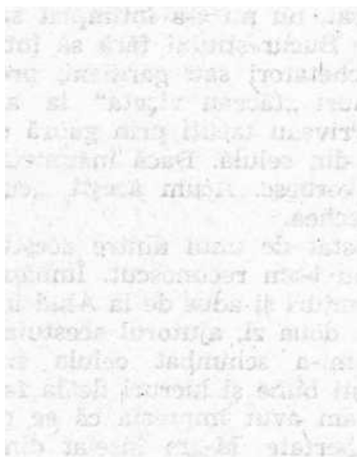
De cînd am fost liberat, nu mi s-a întîmplat să trec pe străzile principale ale Bucureştiului fără să întîlnesc vreunul dintre foştii anchetatori sau gardieni, probabil toţi pensionari. Pe vremuri „făceau vizeta" la arestul Malmezon sau Uranus. Priveau tăcuţi prin gaură şi notau toate gesturile celui din celulă. Dacă înăuntru erau doi, ascultau la uşă ce vorbesc. Acum aceşti „curioşi" fac trotuarul şi trag cu urechea.

într-o zi am fost acostat de unul dintre aceştia, un fost maior. La început nu l-am recunoscut. Îmbătrînise. în 1956 fusesem pus în lanţuri şi adus de la Aiud în subsolul arestului Uranus. A doua zi, ajutorul acestuia mi-a oferit ţigări americane, mi-a schimbat celula şi m-a asigurat că voi primi veşti bune şi lucruri de la familie. Buimac şi iar optimist, am avut impresia că se pregăteşte punerea mea în libertate. M-am înşelat din nou, cum m-am înşelat de atîtea ori în viaţă. Fusesem adus pentru o declaraţie cerută de Comisia Centrală [a Controlului] de Partid, prin care reveneam asupra unor declaraţii cerute de Secretariatul partidului atunci cînd se înscena procesul Pătrăşcanu. Maiorul anchetator primise toate declaraţiile false, îşi dăduse desigur seama de ce se întîmplase, ştia că sînt definitiv condamnat şi avusese o tresărire de omenie. Credea că tratamentul meu depindea de dînsul. Mila, ca şi viaţa se ascund undeva în fundul sufletului şi pîlpîie la lumina soarelui. Omenia, lui n-a durat mult. A întrebat, probabil, ce regim să-mi aplice şi s-a conformat. După ce i-am dat declaraţia cerută, m-a pus în lanţuri şi m-a expediat la Aiud.

Acum i-am mulțumit pentru intenția lui omenească din 1956 şi l-am întrebat cum îl cheamă. Drept răspuns am auzit : „Tot bandit ai rămas !“ A întors spatele şi a plecat. Am urmărit cu privirea mersul lui chaplinesc, pînă l-am pierdut din vedere.

Aşa o urmăream pe vremuri pe Frida, [una] tot cu picioarele în O, neobosita curvă de pe Calea Victoriei în dogoarea soarelui, pe ploaie, noaptea pe viscol. Cînd am aflat că murise în 1940 sub dărîmăturile de la Carlton am avut un moment de tristețe. Cei care îşi vînd sufletul, cum îşi vindea Frida trupul, rămîn pînă la moarte solidari cu trecutul lor.

\

Universul dosarelor

în noaptea de 10 spre 11 decembrie 1930 am simțit pentru prima dată cumplita putere a dosarelor. Fusesem arestat la prînz. După ce mi s-a făcut obişnuita toaletă (luarea cravatei, curelei, şireturilor de la pantofi), am căpătat cătuşe la mîini şi am fost aruncat cu oarecare delicatețǎ pe podeaua unei celule. Anxietatea şi setea, totdeauna semne prevestitoare pentru răul care mă aşteaptă, mă stăpîneau de cîteva săptămîni.

Nu ştiu cînd s-a făcut noapte, nici cit a trecut pînă să fiu trezit pentru anchetă, nici cînd am intrat în odaia luminată doar de o lampă de masă. înainte de a vedea cine este la birou şi cine erau persoanele aşezate în penumbră pe scaune, am văzut dosare. Unele deschise, altele închise, aşezate în ordine. Erau multe.

Apoi vocea omului de la birou a spus : „Ştiu că ai să negi. îți voi citi din Biblie, ca să vezi că te cunoaştem bine !“A citit dintr-un loc, apoi din altul, apoi a luat alt dosar şi încă un dosar, şi iar a citit. Uneori mă recunoşteam, alteori nu. Ce auzeam nu mă îngrozea atîta cît ce-mi închipuiam că nu mi se citea. O altă conştiință înregistra întreruperile venite din umbră :

— Dacă nu vrea să recunoască, îl vom lega cu picioarele de tavan şi capul în jos...

— Bătaia la tălpi are să-i dezlege limba !

— Trădătorule, ți-ai vîndut patria !

La această ultimă apostrofă, omul de la birou răspunse rîzînd : „El n-a luat bani. Nu şi-a vîndut patria, a aă- ruit'-o“. Asta m-a amuzat.

Pe alt plan aveam impresia că sînt în mîna unei bande de răufăcători. Strigam să vină poliția, dar nu-mi auzeam vocea. Toate erau periferice.

Mai presus de toate eram hipnotizat de mulțimea dosarelor. Ce am făcut ca să aibă nevoie de atîtea dosare ? Ce au vorbit alții ? Ce imprudență am făcut ?

Întrebările obsedante au continuat în celulă, apoi în

închisoare, apoi toată viaţa.

De cînd mă ştiu mi-a fost frică de autorităţi pămîn- tene şi subpămîntene, mai cu seamă de poliţie, de armată şi de partid. Poate fiindcă totdeauna am gîndit, am spus şi uneori am făcut ceva nelegiuit, poate ancestrala *moiră* judaică, spaima de răzbunătorul Jahve — dar orice om în uniformă sau pe post de uniformă mi se pare Jahve.

Mai presus de toate m-au înspăimîntat deţinătorii de dosare : ei au fost groaza vieţii mele de adult. Aveam certitudinea că aceşti zei aveau în mînă o existenţă a mea de care nu eram conştient, un fel de dublu extraordinar, monstruos şi malefic, o apariţie telurică a unei idei platoniciene. Trăim, muncim, iubim şi urîm ca umbrele din grota filozofului. Acolo într-un birou se adună foaie după foaie, se transcrie pe hîrtie viaţa noastră adevărată, cea falsă şi destinul nostru. Dosarul se cheamă „informativ". Cînd devine „operativ", începe sfîrşitul existenţei printre cei care n-au avut ocazia să intre într-o viaţă cu forme asemănătoare morţii.

Ştiam aproape exact ce este sistemul. Ştiam şi mai exact ce sînt conducătorii. Deci nimic grav nu mi se putea întîmpla. Cînd treceam prin dreptul clădirii Comitetului Central, ceva îmi spunea că acolo se fabrică nu ştiu ce rău pentru mine. Cîteodată îmi făceam un examen de conştiinţă, dar nu găseam nimic deosebit. Alteori nu voiam atît de intens răul, că uitam imediat pe unde trecusem. Sentimentul că ghilotina s-a înălţat în piaţa publică l-am avut abia cînd am citit în „Scînteia" că fusesem exclus din partid „pentru vina de a fi întreţinut legături cu elemente duşmănoase clasei muncitoare".

Vagul acuzaţiei mă îngrozea. Care comunist nu dăduse mîna cu un duşman al clasei muncitoare ? Patronul, ne-gustorul din colţ, funcţionarul de la percepţie, colegul de serviciu, care nu fusese element duşmănos ? în afară de puţinii comunişti care existaseră şi puţinii pe care îi cunoscusem, cine nu fusese anticomunist, deci duşman al clasei muncitoare ?

Marele mister a început să se contureze cînd Pătrăş-canu mi-a povestit că, întrebîndu-1 pe Rangheţ, şeful Cadrelor, de ce fusesem exclus, acesta i-a răspuns că dosarul meu ,,se citea a doua oară". Cuvîntul „dosar" mi s-a înfipt în creier ca un cui. îl citeam pagină cu pagină, îl visam

cum visam mai tîrziu în celulă că mîncam frumoase cireşe roşii fără gust. Foi albe după foi albe se adăugau unele lîngă altele, dar eu nu puteam citi ce scrie acolo. Atît mi-a rămas şi atît mi-a otrăvit zilele : cuvîntul „dosar".

Abia mai tîrziu, după arestare, am început să-mi dau seama că nu eu, ci cel din dosare exista cu adevărat.

Unul dintre anchetatorii mei, îl chema Mişu, era un om sensibil, „d'une exquise sensibilité", cum spunea Octave Mirbegu despre unul din eroii săi care, copil fiind, în aşteptarea cerşetorilor desculţi, presăra sticlă pisată în faţa porţii şi înfigea cuie în gard, de dragul copiilor care voiau să fure poame din grădină. Cercetătorul gîndurilor mele nu mă bătea personal decît cu un creion foarte lung şi numai pe ascuţişul oaselor.

[Memorialistul notează aici amănunte deja consemnate în alte paragrafe.]

[...] Cînd începea ancheta mă obliga să mă urc pe un scaun foarte înalt. Capul îmi ajungea lîngă plafon. De acolo trebuia să răspund la întrebările lui. Uneori, în cursul şedinţelor non-stop de 22 de ore, mă cobora jos ca să mă scuipe. Şi asta îl amuza grozav. A avut faţă de mine momente de caldă sinceritate. Mi-a mărturisit că are o boală la vezica biliară, că-i vegetarian, că nu se va însura niciodată, ceea ce amărăşte pe maică-sa, şi se păzeşte de colegii săi.

Ba mi-a confiat şi planul de perspectivă al securiş- tilor. Mai întîi, stîrpirea contrarevoluţionarilor, spionilor şi trădătorilor, apoi formarea unui dosar complet pentru fiece locuitor. După ce această operă ar fi fost încheiată, urma educaţia politico-ideologică a întregii populaţii.

Ascultam halucinat visul unui securist. Uitasem prăpastia care mă ameninţa dacă pierdeam echilibrul şi că visătorul de la birou scria „doă" în loc de „două". Vedeam oraşul dosarelor, cu blocuri înalte străjuite de oameni înarmaţi, cu nesfîrşite săli [şi] rafturi pline cu dosare pe vîrste, profesiuni, naţiuni, totul ordonat după sistemul zecimal, şi imensa catedrală din mijlocul oraşului, cu Mişu la amvon, predicînd transfigurat mulţimii nesfîrşite de credincioşi cu dosare, instalaţi pe scaune foarte înalte.

In noaptea aceea am avut revelaţia unui mare adevăr demult bănuit : există numai ce este în dosare. Eram pe drumul Damascului, cu Isus aşezat la birou. Abia cînd am fost judecat şi condamnat pe baza a 50 000 de pagini

îndosariate am înțeles totul : întreaga existență purcede din dosare, iar stăpînii dosarelor sînt stăpînii noştri. O idee platoniciană reflectată pe pămînt. Există tot ce există pe hîrtie, într-un dosar. Cine are doar un act de naştere există puțin, cei cu act de identitate, acte de studii şi de militărie există mai mult, cei care au şi acte de căsătorie ori de deces există şi mai mult ; cei cu dosare multe şi groase există foarte mult. Aici începe certitudinea. Dacă acolo scrie că un blond pleşuv şi spîn este brun şi cu cioc, acesta, şi nu altul există. Isus şi Shakespeare nu aveau acte de naştere : poate au existat, poate nu. Apariția dosarului a tranşat definitiv milenara dispută între filozofi despre micul verb „a fi".

Probabil că s-a născut odată cu monarhiile absolute, cu armata şi administrația centrală. Funcționarii şi ofițerii trebuie să fi avut foi matricole şi calificative, cu starea lor civilă şi aprecierea şefilor, atît cît era necesar pentru avansare. Nu-mi închipui ca pînă tîrziu, în secolul al XlX-lea, să fi conținut altceva şi să fi avut alte urmări. în- orice caz, subțirele dosare nu aveau decît un număr relativ mic de oameni. Dosare mai bogate despre unii oameni au existat la poliție, poate la unele instanțe judecătoreşti şi birouri avocațiale. Abia în 1925, poliția americană a pus bazele cazierului general al populației.
Voluntar pentru bancheri, mai mult sau mai puțin voluntar pentru restul americanilor.

Adevăratele dosare au apărut abia după Marea Revoluție din Octombrie, în Uniunea Sovietică. Acestea se deosebesc fundamental de imensa majoritate a celor din statele capitaliste, cu excepția celor de şantaj. în afara datelor de stare civilă şi activitate profesională, conțin informații cu privire la păcatele şi intimitățile celor în- dosariați. Partidul trebuind să fie sigur pe membrii săi, cere de la fiecare comunist sinceritate absolută. Desigur, ideile ascunse au oarecare importanță. Mult mai importante pentru dovada sincerității sînt păcatele necunoscute, însă verificabile, şi intimitățile. Crime, furturi, escrocherii, sperjur, minciuni, viață sexuală, cu toate detaliile, pînă la vicii mărunte, constituie adevărata bază a unui dosar serios al membrilor de partid, al foştilor membri de partid, al celor care n-au fost acceptați, al celor care ar putea deveni membri de partid. Imensul aparat al cadrelor şi poliției este pus în mişcare pentru a aduce sau verifica datele necesare identificării unui

om. Actualii, foştii şi viitorii delincvenţi politici au şi ei asemenea dosare făcute de organele de poliţie. în fine, restul locuitorilor, fiindcă niciodată nu se poate şti ce le poate trece prin cap, au dosare preventive. Acestea, pe plan politic. Planul economic central, pe de altă parte, implică decizii centrale care nu pot fi luate fără nesfîr- şite dosare despre lucruri şi oameni.

Astfel, de la ideea unei evidenţe a stării civile şi profesionale reflectată în carnetul de identitate s-a ajuns la crearea unor fantome, parte prin schematizarea vieţii, parte prin accentuarea păcatelor reale, mai cu seamă a celor imaginate. Un dosar se compune, în general, dintr-o autobiografie, fotocopii după acte, declaraţii scrise de mînă ale informatorilor, fotografii. Acestea sînt „informative“. Adevăratele dosare, cele operative, sînt cele bătute la maşina de scris. Primele sînt pentru uz intern. Conţin adevărul mai mult sau mai puţin fragmentar, mai mult sau mai puţin schematic, dar adevărul. Celelalte sînt extrase din primele, în vederea scopului urmărit, cu adăugirile necesare. Dosarele „informative“ nu le văd decît cei care le confecţionează. Un neprofesionist n-ar şti să le citească şi nici nu i-ar inspira încredere. Un

manuscris bătut la maşină organizează altfel materialul, are ceva din autoritatea slovei tipărite, atenuează spiritul critic.

Din Rusia, sistemul a fost exportat în toate statele socialiste. Chiar de la început. Prima mare industrie socialistă a fost aceea a producției de dosare. Un fel de *perpetuum mobile* de ordinul doi. Funcționează cu o singură sursă : a celor care le alcătuiesc. Nu numai cei vii, dar nici cei morți nu sînt abandonați. Aici nu există deşeuri. Cîți dintre cei executați în Rusia n-au ucis pe alții prin dosarele lor !

Noua industrie are o armată de lucrători, informatorii. Apoi un utilaj electronic ultramodern (microfoane, magnetofoane etc.), plus o armată de dactilografe cu maşini de scris. Fără toate acestea, socialismul n-ar fi putut supraviețui.

Pasiunea privirii intimităților aparține, cred, numai omului. Este sursa principală care alimentează dosarele. Unii se nasc informatori, cum alții se nasc poeți sau pictori. Le place să se uite prin gaura cheii, să asculte la uşă ori să citească corespondența altora. Alții devin informatori în lipsa unei profesiuni, iar mulți, din convingerea că partidul trebuie ajutat. Este felul idealist de a justifica patima de a privi prin gaura cheii şi, de foarte multe ori, plăcerea de a face cuiva rău, o voluptate mult mai răspîndită decît se crede. Indiferent de motivarea inițială, cu vremea delațiunea devine viciu.

[în manuscris figurează aici unele amănunte consemnate în paragraful intitulat „Actul gratuit".]

Este foarte greu de dezvățat copiii să denunțe alți copii ori să privească prin gaura cheii. Cînd ajung adulți, delațiunea se cheamă indiscreție, o pasiune limitată de nevoile conviețuirii între oameni. Dacă întîmplarea face ca cineva să devină profesionist, sub orice regim, delațiunea devine viciu. Urmaşii acelor „curioşi" ai Bizanțului, care ascultau ascunşi îndărătul coloanelor de marmură, odată intrați în profesiune nu o mai abandonează. Intr-un sistem care cultivă delațiunea pe rațiuni ideologice, gregara pasiune devine vițiu de masă, iar ideologii citesc notele informative cu aceeaşi pasiune vițioasă si le pretind imperativ altora. Delațiunea devenită vițiu alimentează vițiul delațiunii.

După ce am fost condamnat şi trimis să locuiesc în zarea Penitenciarului Aiud, am avut momente de reală fericire. Fiind bătrîn şi condamnat pe viață mă simțeam liber, în afara ochilor poliției, armatei sau partidului. Orice aş fi gîndit, nu aveam cui spune, fiindcă eram izolat. Cu atît mai puțin puteam face ceva, iar a doua condamnare pe viață nu ar fi adăugat nimic la cea veche.

M-am înşelat din nou. Existența mea nu era nici în ființa mea materială, nici în conştiința mea, ci în dosare, care, după cum am arătat, sînt perene, iar pasiunea delațiunii, înnăscută în oameni, a ajuns vițiu, mai cu seamă în închisori. Gardienii se uită prin vizetă, vecinii te învață un alfabet oarecare şi toți raportează. Un nou dosar apare în birourile penitenciarului, care, la rîndul lui, îngraşă dosarele de la centru.

După zilele de beatitudine a venit prima carceră, apoi alte zile în care trăiam iar groaza de altădată în aşteptarea hotărîrilor stăpînilor adevăratului meu Eu, acela din dosare. Mă simțeam din nou fericit cînd reveneam de la carceră. Pe urmă ciclul reîncepea. Aşa a fost din 1954 pînă în 1964.

Cei care conduc statele socialiste mînuiesc cele grăitoare şi negrăitoare ca proprietari de drept. Ca în orice întreprindere uriaşă, managerii iau hotărîri pe baza refe-ratelor făcute de subalterni, iar aceştia le alcătuiesc pe bază de dosare. Regimul nefiind garantat prin consensul deschis sau trăit al majorității, oamenii trebuie cunoscuți în toate ascunzişurile gîndurilor şi sentimentelor lor, fiindcă, într-un sistem în echilibru instabil, orice poate aprinde focul. De unde necesitatea dosarului personal complet şi a unui aparat care să-l facă şi să-l completeze zi de zi şi să-l utilizeze. Cine este stăpînul unui astfel de instrument stăpîneşte oamenii, nu pentru că ştie cînd s-au născut, ci pentru că le cunoaşte păcatele omeneşti, ca şi altele, nesfîrşit de multe, aparent benigne, dar toate în- cadrabile în articolele Codului Penal sau în bunul plac al conducerii, care, avînd drept metodă de gîndire dialectica, hotărăşte în fiece moment ce este bine şi ce este rău, ce este subiectiv inocent, dar obiectiv nociv.

In zona socialistă, oamenii şi lucrurile există numai prin dosare. Cine este proprietarul dosarelor este proprietarul întregii existențe, iar cine le alcătuieşte — creatorul acesteia. Oamenii reali sînt reflexul dosarelor. Raportul de la supus la stăpînitor se naşte din conştiința locuitorilor că orice vorbă, orice gest poate deveni păcat, deci 'delict. Puterea celor care

le cunosc secretele îi hipnotizează. La rîndul lor, micii şi marii poliţişti care alcătuiesc dosarele simt în fiecare zi, cu fiecare notă informativă adăugată, că de ce fac ei acolo depinde viaţa celui înregistrat, se simt membri *ai* clasei stăpînitoare.

Din punct de vedere al conţinutului, dosarele se împart în aproximativ adevărate, complet false şi aproximativ false: Din punct de vedere al scopului se împart iar în categorii : cele destinate răfuielilor între conducători, cele pentru care anchetatorii încasează prime, cele pregătite pentru orice eventualitate, cele care aşteaptă să intre într-una din aceste categorii.

Am fost în proces cu un om voluntar, Lucreţiu Pătrăş-canu. Nu avea nici unul din viciile minore omeneşti. Nu-i plăceau ţigara, cafeaua, vinul, jocurile de noroc. îi plăceau însă, fără alegere, toate femeile. Mai întîi Cadrele, apoi Securitatea au reuşit să combine un dosar cu declaraţii şi fotografii care n-ar bucura pe nimeni să ştie că există. Am citit declaraţiile unora dintre femeile în cauză şi nu le-am, crezut. La prima confruntare cu Pătrăşcanu, colonelul Şoltuţ, şeful anchetei, l-a frînt de la început : „Povesteşte ce făceai în cabinet cu actriţa X !" Şi Pătrăşcanu a povestit cu vocea stinsă pînă la mici detalii ce şi cum făcuse. Altădată a refuzat să recunoască. Şoltuţ avea fotografia gata pregătită, şi Pătrăşcanu a recunoscut din nou.

Păcatul spovedit a fost totdeauna o armă teribilă în mîinile duhovnicului. Acum este incomparabil mai grav. Declaraţia scrisă [sau] înregistrată pe bandă de magnetofon, apoi bătută la maşină şi îndosariată alături cu fotografia, face din duhovnic stăpînul absolut al spoveditului. Nu este aici vorba de concepţii declarate greşite sau gesturi publice. Şi acestea se pretind autocriticatului, dar nu contează. Sinceritatea, deci mîntuirea, se măsoară după numărul asasinatelor, furturilor, falsurilor, minciunilor declarate şi verificate. Partidele comuniste nu cunosc nici un păcat, dacă este mărturisit la momentul oportun, însă la alt moment oportun pedepsesc toate păcatele trecute, 'cauze obiective ale greşelilor subiective de astăzi. Cine s-ar fi gîndit vreodată că două cuvinte : „obiectiv" şi „subiectiv", vor duce oamenii la glonţ ?

Atunci apare puterea cumplită a dosarelor. Sfînta Con-gregaţie ardea tălpile picioarelor şi sfărîma oasele, însă preda pe osîndit spre execuţie organelor profane, reco- mandînd mila în executarea sentinţelor. Nici această ipocrizie nu mai

este necesară.

Cine va studia peste o sută de ani Mont Blanc-ul de dosare lăsat ele socialism va fi îngrozit de monştrii creaţi pe hîrtie în prima jumătate a secolului al XX-iea. Şi va exclama : „Ce bine au făcut că i-au executat ! Altfel nu s-ar fi putut construi Socialismul !"

Prin dosarul unuia se stăpînesc însă şi cei care au lucrat la alcătuirea lui. Fiind totdeauna uşor de minţit pe socoteala altuia, mai ales cînd minciuna este cerută de o autoritate cu ideologie, dosarele sînt pline de fantezii. Cel care ie furnizează poate fi oricînd judecat pentru calomnie, ca şi cel care le-a utilizat.

După excluderea mea din partid am făcut apel la Comisia Centrală de Control, instanţa supremă în materie de excluderi, ară tind Că sînt nevinovat. Contrar obiceiului, am fost imediat chemat să răspund de crimele mele în faţa acestui for. Era evident că Secretariatul apăsase pe accelerator.

Membrii acestui for suprem au fost tare miraţi că mă apăram în loc să mă acuz. Atunci am descoperit cît de substanţială era existenţa mea : aveam două dosare groase şi unul mai subţire. Nu ştiu nici astăzi ce conţineau.

Mi-a fost dat însă să aud cîte ceva din ce declaraseră cunoscuţi şi prieteni. Fiecare a căutat la iuţeală cîte o piatră din grădina, lui şi a aruncat-o, ca nu cumva să fie bănuit de solidaritate cu un exclus. Pietre mai mari de la cunoscuţi, mai mici de la prieteni. Unul descoperise că am fost troţkist, altul buharinist, unul că fusesem agent provocator. Astfel, G. (...] a povestit cu ample detalii cum, înainte de război, în prezenţa [unui actual academician], pe vremea aceea agent al Serviciului Secret de Informaţii — asta am aflat-o în instanţă —, îl întrebasem în chip ostentativ dacă primise ultimul număr ilegal al ziarului „Scînteia" [...] Pîrvulescu, preşedintele Comisiei Centrale de Control, deşi obişnuit cu adevărul de partid, după ce-mi citi declaraţia lui G. mă întrebă surîzînd : „Dar ce are G. cu tine ?"

O altă declaraţie a fost a unei comuniste pe care o adăpostisem multă vreme în timpul războiului, fiind urmărită de Siguranţa Generală, deşi eu eram mai periclitat decît dînsa. Povestea cu indignare că o aruncasem pe stradă fiindcă îmi refuzase nopţi de voluptate. L-am întrebat pe Pîrvulescu dacă, închis într-o celulă pe o insulă pustie cu dînsa, ar fi căzut în păcat. Mi-a răspuns apăsat : „Nu !“ Din cîte ştiu, în toate ţările şi mai ales în România, comunistele erau, în general, urîte, în nici un caz frumoase. Această tovarăşă, eu care am dormit săp- tămîni de zile în aceeaşi cameră, depăşea orice normă.

Mai erau în dosarul meu şi alte declaraţii, de la prieteni intimi pînă la oameni pe care nu-i văzusem niciodată. Toţi ştiau că eram mai mult sau mai puţin criminal.

Probabil că domesticirea omului a început cînd a încetat să afabuleze. Trebuie să fi fost un proces lung şi greu pînă a ajuns să povestească oarecum corect şi în ordine cele văzute şi auzite. Nici astăzi acest proces nu este încheiat. între timp s-au descoperit maşini care înregistrează perfect imaginile şi sunetele, aşa încît memoria nu mai este atît de necesară. Altfel, reproducerea corectă a faptelor cere un mare efort din partea noastră. Cea mai mică neatenţie, oboseală, puţină febră, interese conştiente sau inconştiente sînt suficiente pentru a vedea cavaleri în zale în locul morilor de vînt. Frica de verificare şi sancţiune a obligat omul nu numai să înregistreze, dar să şi povestească corect. Educaţia a contat şi contează, dar într-o măsură mai mică.

De îndată ce constrîngerea încetează, afabularea cople- şeşte. Cu atît mai mult atunci cînd este stimulată prin ideologie sau droguri. Evadarea în rai prin credinţă sau într-o societate viitoare perfectă, visurile opiomanilor sînt răzbunarea omului împotriva constrîngerii sociale.

Şi mai este minciuna. Spre deosebire de afabulare, este conştientă şi presupune memorie. Trebuie să conţină toate relaţiile unui adevăr, să existe posibilitatea de a fi repetată la nesfîrşit în acelaşi fel şi să se lege cu toate minciunile viitoare. Cine reuşeşte această performanţă, şi rari sînt aceia, creează în interesul lor o lume tot atît de fantastică ca şi a afabulării. Efortul este încă şi mai mare decît acela necesar reproducerii exacte a faptelor, însă este răsplătit. Prin minciună, omul poate deveni un adevărat dumnezeu, creator

al unei lumi proprii. Dacă nu reuşeşte, sancţiunea societăţii nu întîrzie.

în afară de un caz : acela în care minciuna este organizată de un stat care dispune de totalitatea mijloacelor de informare şi înregistrare. Atunci minte un aparat anonim. Furtul efectuat de un asemenea aparat poate să devină justă expropriere, războiul pace şi minciuna adevăr. Nu mai are importanţă cum replică cei minţiţi. Dacă nu admit, sînt sancţionaţi pentru necredinţă. Aşa a procedat Biserica catolică, aşa procedează conducerile comuniste. Preoţii catolici cu care am stat închis erau corecţi atîta vreme cît în joc nu'era credinţa. Altfel, minţeau ca activiştii.

Nu ştiu cine a descoperit adevărul catolic, însă sînt sigur că cel de partid l-a descoperit Lenin. De atunci face lege : minciuna a devenit simplu adevăr. Nimeni nu mai are remuşcări, nimeni nu roşeşte, nimeni nu mai este sancţionat, orice propoziţie adevărată poate deveni calomnie.

[Lui G.] i s-a explicat că trebuie să mintă, fiindcă crimele mele sînt dovedite prin trei dosare [...] în ziua cînd a predat declaraţia împotriva mea a adormit, probabil, cu conştiinţa împăcată că şi-a făcut datoria [...] Este interesant de observat că şi astăzi, după ce am fost reabilitat, continuă să afirme că ce a scris în 1947 corespundea adevărului, după cum Alexandru Drăghici, regizorul imediat al înscenării procesului Pătrăşcanu, afirmă că declaraţiile obţinute de la mine reprezentau adevărul. Probabil la fel gîndesc şi anchetatorii, poate şi unii dintre cei care m-au reabilitat.

Pe un fapt mărunt se verifică încă o dată forţa extraordinară a solidarităţii la crimă. Cei care au asasinat împreună, în ură, dar împreună, trăiesc şi împreună mor. Din crimă nu se evadează decît în moarte. Dragostea poate lega pentru un timp, dacă nu pe viaţă, oameni care se cunosc. Rari sînt soţii care urmează pilda lebedelor din legendă şi se sinucid cînd unul se prăpădeşte. Cei mai mulţi se recăsătoresc, fiindcă nu suportă să doarmă singuri. Sinuciderile în doi se întîmplă tinerilor care n-au avut răbdare să aştepte bătrîneţea. Legătura prin crimă este pe viaţă, indiferent în ce chip au participat la asasinat. Unităţile de S.S. s-au bătut pînă la ultimul om, în 1956 singurele formaţii maghiare care au rezistat valului au fost cele ale poliţiei de, securitate (AVO), în Cehoslovacia la fel.

într-un regim ca cel imaginat de Lenin şi realizat de Stalin, crima şi minciuna hotărîte de vîrfuri se transmit, din

aproape în aproape, pînă la executanți. O dată într-o regiune, altă dată în alta, de multe ori în toată țara. Astfel se face prima sudură. Urmează inițiativa organelor locale şi reacțiunea în lanț a crimei continuă, pînă acoperă întreaga suprafață a societății. Anii 1936—1937 în Rusia, 1949—1950 în Ungaria şi Cehoslovacia sînt exemplificatori.

în România, lucrurile s-au întîmplat românește. S-a împuşcat relativ puțină lume, însă s-au înscenat mii de procese. Un fapt caracteristic pentru absurditatea hotărîrilor şi în acelaşi timp pentru modul cum se creează solidaritatea la crimă este executarea multor deținuți de drept comun în 1956. în fiecare oraş, în fiecare orăşel au fost scoşi din închisori delincvenți de drept comun şi împuşcați în dreptul vreunui magazin, apoi cadavrele păzite ele ostăşi cîte două-trei zile. Majoritatea erau hoți de meserie, unii din întîmplare condamnați pentru fapte mărunte. Mulți au lăsat copii orfani.

Toți executanții rămîn solidari între ei şi cu cei de la care au primit ordinele, chiar dacă nu s-au văzut niciodată. Odată s-a întîmplat ca personalul lagărului de la Salcia (jud. Brăila) să fie arestat fiindcă omora deportații sub tot felul de pretexte şi prin tot felul de metode. De pildă, iarna îi legau de un stîlp în curte, turnau apă peste dînşii şi dimineața îngropau statuile de gheață. închisoarea lor n-a durat mult. Toți au fost liberați şi repuşi în funcție.

După cum se ştie, în Rusia nici măcar Hruşciov n-a îndrăznit să pedepsească vreun asasin din cadrele poliției. Au fost licențiați, au căpătat alte slujbe, unii au fost pensionați. Singura țară unde se începuse judecarea criminalilor a fost Cehoslovacia în vremea lui Dubcek. Asta n-au permis staliniştii din Rusia, Polonia, Bulgaria, Ungaria şi Germania lui Ulbricht. Au invadat-o, au oprit şi reabilitările şi urmărirea asasinilor. Cei fără viziune istorică au apucat să se sinucidă. Cei care au avut nervii mai tari s-au refugiat în țările surori ori s-au ascuns, şi astăzi decid iar soarta unui popor. Sînt convins că unul din motivele invadării a fost salvarea asasinilor, la adăpostul internaționalismului proletar. Iar Dubcek a început să plătească.

Cred că marea stabilitate a conducerilor în statele socialiste se explică în parte prin crimele şi hotărîrile absurde ale tuturor. Fiecare se simte vinovat în conştiința lui şi-i este teamă să vorbească, fiindcă toți au spus „da". Cine iese din convenția secretului riscă răzbunarea celorlalți. Aparatul nu

i-a iertat şi nu va ierta niciodată lui Hruşciov că a denunţat crimele lui Stalin.

în România, Nieolae Ceauşescu a acuzat în public pe Gheorghiu-Dej, Chişinevschi, Alexandru Drăghici de a fi iniţiat procesul Pătrăşcanu, dar n-a mers mai departe, încetul cu încetul, s-au dat uitării cele spuse la Plenara C.C. al P.C.R. din 24 aprilie 1968 şi la adunarea activiştilor din Bucureşti în 26 aprilie 1968, numele lui Pătrăşcanu este pomenit cu discreţie, iar al lui Kofler, al doilea asasinat, nu este amintit niciodată. între calea lui Hruşciov şi cea a lui Dubcek, s-a ales drumul naţional : „Să mă ierţi şi să mă iubeşti, căci toţi sîntem români... da, români, mai mult sau mai puţin oneşti“. Prin gura lui Caţavencu ne-a vorbit I.L. Caragiale, ctitorul României moderne.

Ca şi animalele, citate de Borges dintr-o oarecare enciclopedie chinezească, din punct de vedere formal dosarele se împart în : 1) cele care aparţin Secretariatului ; 2) închise în safeuri ; 3) depuse în arhive prin deces ;
4) dosare dinainte de 23 August ; 5) fabulos de groase ; 6) uitate ; 7) incluse în prezenta clasificare ; 8) cu bară albastră ; 9) cu bară roşie ; 10) cu bară neagră ; 11) informative ; 12) operative ; 13) de condamnat ; 14) ne- incluse în prezenta clasificare ; 15) de proces.

Cînd am fost exclus din partid aveam două dosare groase dinainte de 23 August şi unul gros de după 23 August, al cadrelor. La acestea s-au mai adăugat unul subţire dinainte de 23 şi unul gros al Securităţii. In 1951 a mai apărut unul gros, realizat la Malmezon, iar în 1952, cel puţin unul foarte gros de anchetă specială în vederea procesului, şi tot atîtea în copie la Secretariat. La care s-au adăugat cel puţin unul la „informativ“, imul pentru proces şi unul de condamnat. După eliberare, undeva,

într-un birou, a apărut unul nou, poate mai multe, fiindcă telefonul a fost interceptat, iar „curioşii“ au făcut note. Apoi un nou dosar a fost necesar pentru a se dovedi că procesul fusese o înscenare. La care s-a adăugat un dosar de urmărire, fiindcă n-am vrut să regret că n-am dat lui Gheorghiu-Dej pretextul de a mă împuşca. în fine, un ultim dosar, conținînd un exemplar al manuscrisului meu despre *Monarhia de drept dialectic,* plus cei 9 000 de lei furați cu această ocazie, scrisorile de familie şi actele luate, toate acestea sînt dovada definitivă a existenței mele. în situația mea trebuie să fie milioane de oameni.

Un dosar, oricît de corect ar fi făcut, reduce omul la cîteva însuşiri moştenite sau căpătate prin educație. Oricît de gros ar fi, nu poate reda un om în toată complexitatea lui. Fatal, îl reduce la o schemă mai mult sau mai puțin săracă. Dacă aceasta poate fi uneori utilă din punct de vedere al unor profesiuni, reducerea la o singură dimensiune deformează omul viu pînă la nivelul maşinii specializate. în realitate, chiar şi schema este, de cele mai multe ori, denaturată prin adaosuri mai mult sau mai puțin conştiente, mai mult sau mai puțin rău intenționate.

Manuscrisul nu inspiră prea mare încredere lectorului obişnuit, chiar dacă poartă o semnătură ilustră. Este un fel de intimitate facilă. Acelaşi manuscris, bătut la maşină, capătă claritate şi autoritate. Cuvintele se ordonează parcă altfel şi structurează întregul. Atunci apar incon- gruențele de stil şi organizare a materialului. Singura formă care dă însă operei ordinea eternității este cea a textului tipărit. Abia aceasta lasă impresia puternică a unui tot indestructibil.

De aceea critica unui manuscris este uşor de făcut, în timp ce pentru a critica o carte tipărită trebuie un mare efort, oarecare obişnuință sau o mare rea-credință. Slova tipărită rezistă analizei critice, cea scrisă nu.

Dosarele conțin aproape numai foi bătute la maşină. De aici începe autoritatea.

S-a vorbit de Galaxia Gutenberg. Tiparul a rupt poate omul în două, a despărțit inima de rest şi a uscat-o, dar nu a devenit o armă de stăpînire a omului de către om. Abia maşina de scris a creat această posibilitate. Cu Remington s-a deschis calea : el a creat instrumentul care a permis perenizarea sistemului imaginat de Lenin şi realizat de Stalin.

Scrisul a fost desigur un instrument fără de care nu ar fi existat organizații statale. Legile, ordinele, pentru a fi eficiente pe suprafețe mai mari, implicau slova scrisă, cu semnătura şi sigiliul împăratului. Altfel, nu numai că totul s-ar fi denaturat, dar nici nu ar fi existat. Afa- bularea ar fi rămas atotstăpînitoare. Cu apariția tiparului, formele statale au căpătat consistență. O lege sau un ordin puteau fi reproduse şi răspîndite în toate colțurile imperiului. Nu este o întîmplare că Reforma a apărut şi s-a întins după ce invenția lui Gutenberg s-a răspîndit în Occident. Nici națiunile moderne, avînd ca dată de naştere Pacea westfalică, nu ar fi putut lua ființă fără renumita invenție. Nu numai pentru că oamenii au putut citi legile şi Biblia în limba lor, dar autoritatea stăpînului a căpătat formă imuabilă în hîrtia tipărită. Desigur că întîi a fost jandarmul şi apoi puterea lui tipărită. Aceasta însă a absolutizat pe prima. La rîndul ei, slova tipărită a devenit adevăr şi ordin. Nu în piața publică, ci în căminul fiecăruia. De aceea, probabil şi astăzi, cărțile, chiar şi ziarele opun o mare rezistență spiritului critic. Prin invenția lui Remington, litera de tipar a ajuns la îndemîna oricui, la domiciliu. Totul, de la facturi pînă la scrisori de dragoste, se scrie direct la maşină. Textele bătute la maşină nu opun aceeaşi rezistență criticii ca şi cartea, dar este mult mai greu de atacat o pagină bătută la maşină decît una scrisă de mînă. Are ceva din prestigiul şi indestructibilitatea tiparului. Cînd recitesc ceva scris de mine, însă bătut la maşină, nu mă recunosc, în bine sau în rău, [textul] aparține altei conştiințe.

Puțini oameni au germenul îndoielii. Mai întîi, fiindcă puțini au obiceiul gîndirii. Apoi, fiindcă fără certitudini viața ar fi aproape imposibilă. Descartes făcuse din îndoială criteriul gîndirii, deci al existenței. în Galaxia Remington, existența este în foi scrise la maşină şLîn- dosariate. Deci gîndirea este inutilă şi îndoiala eliminată.

Dosarul unui om, cu actele şi fotografiile alăturate, reprezintă tot atît de perfect realitatea ca şi dosarul unei maşini, cu calculele şi desenele anexate. După cum inginerul care a proiectat o maşină este singurul care ştie să citească perfect cele concepute de dînsul, la fel dosarul unui om, doar cel care l-a alcătuit îl cunoaşte perfect. Un neprofesionist este pironit locului de autoritatea textului bătut la maşină, aşa cum este paralizată o armată înfricoşată de succesele

anterioare ale duşmanului. A citi critic un dosar sau o carte presupune, ca pe frontul de luptă, în primul rînd a nu avea frică de slova tipărită, apoi de autorul acesteia sau de mitul care-1 înconjoară. Careva liberat de spaimă poate ridica în slava cerului pe Eminescu, după cum îl poate.reduce la nivelul unui poet oarecare. Aşa a făcut pe vremuri Eugen Ionescu cu Tudor Arghezi. Cînd termini de citit eseul lui nu rămîne din poet decît numele. Tolstoi găsea în 1850 că Eugène Sue, cu *Misterele Parisului,* era un mai mare romancier faţă de „unul Honoré de Balzac“ ! Pe primul îl citise mai demult, şi vechea hîrtie tipărită a obnubilat simţul critic al unui om ca Tolstoi. Oricît ar părea de bizar, cred că i-a fost frică de tipăritură.

Procesul care a adus la consolidarea formaţiilor statale prin apariţia tiparului s-a repetat la definitivarea statului stalinist prin apariţia maşinii de scris. Numai graţie invenţiei lui Remington s-a putut ajunge la principiul : omul şi dosarul avînd autoritatea statului. Nu este întîmplător că, pînă nu demult, în Rusia doar birourile de stat aveau maşini de scris.

Desigur, faptul că o maşină de scris poate scoate multe copii este motivarea principală a acestei măsuri. Nu mai puţin importantă este frica de autoritatea unui text scris la maşină. O discuţie contrarevoluţionară este una; aceleaşi idei scrise pe hîrtie de o maşină sînt convingătoare.

Trăim şi vom trăi vreme îndelungată în universul dosarelor. Dacă legile şi ordinele continuă să fie tipărite, la baza lor sînt dosarele.

O ultimă amintire despre dosare. La Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din aprilie 1968, secretarul general Nicolae Ceauşescu a vorbit cu indignare şi revoltă despre crimele predecesorului său la Secretariat, Gheorghe Gheorghiu-Dej. A vorbit din suflet, cu căldură, aşa cum vorbesc oamenii care cred ce spun.

Pe urmă, Tribunalul Suprem a rejudecat procesul. Nu ştiu ce s-a spus acolo, dar am citit motivarea sentinţei. Nici o vorbă despre înscenare, despre cei care au ordonat înscenarea, despre cei care au falsificat şi au distrus vieţile atîtor oameni. Cu grijă s-au reluat toate capetele de acuzare pentru care făcusem 17 ani de temniţă (crime, spionaj, comploturi, organizaţie antistatală) şi în dreptul fiecăruia [au apărut] cuvintele : „nu s-a putut dovedi că...“, „din probele administrate nu rezultă că...“. Filipica vehementă din Sala Palatului a devenit „eroare judiciară“ în sentinţa scrisă la maşină a Tribunalului Suprem. De atunci a intrat într-un dosar care achită pe vecie toată lumea. Şi victimele, şi asasinii. Care istoric se va mai îndoi de aici încolo că a fost altceva ? Toţi şi toate au devenit dosare.

Care despot a fost vreodată mai stăpîn pe supuşii săi decît proprietarul de dosare ? Acela a putut aduce în sclavie, ucide, chinui ; acesta creează monştri, popoare întregi de monştri, toţi care au dosare, adică toţi.

Pentru prima dată de la facerea lumii au apărut pe pămînt demiurgi. Stăpînii tuturor dosarelor sînt stăpînii noştri, tăcuţii fabricanţi de dosare — creatorii noştri. „Nos vrais ennemis sont silencieux“ (Paul Valery). La Elba începe şi la Canton se termină rasa celor cu dosare.

Episcopul Berkeley este o apariţie a vremurilor cînd tiparul îşi făcea abia drum pe pămînt. La fel, mai toţi filozofii solipsişti sau agnostici. în Galaxia Remington, asemenea apariţii nu sînt posibile.

Singurul care a văzut a fost Platon. Dar nu şi-a imaginat că „universalele“ lui sînt în dosare.

Cum spuneam, este sigur că, chiar din momentul reabilitării mele, un nou dosar s-a născut undeva, într-un birou. Existenţa mea trecută, stabilită pe sute de pagini cu note informative, fotografii, amprente digitale şi tot felul de referate, constituia urn fundament pînă în fundul pămîntului, aproape o tradiţie istorică. Dacă pentru trecut se dovedise că nu făcusem nici o crimă, viitorul era însă plin cu crimele mele. Nu fusesem eu acela care refuzasem să regret că la procesul din 1954 n-am retractat declaraţiile de la anchetă, cerînd pe deasupra şi despăgubiri pentru cei 17 [ani] de temniţă ? Un astfel de om nu putea să nu facă ceva grav.

ie*

Noul meu dosar a făcut desigur pui, ca orice dosar, fenomen care ar fi putut continua la nesfîrşit, susținut de vițiul agenților, frica de superiori şi mirajul avansării.

Fiecare om are cîndva ocazia să fie confruntat cu dosarul său, cu existența lui adevărată. Panica a fost doar ocazia : indiferent de ce s-ar mai fi întîmplat, trebuia să vie un moment cînd cazul meu trebuia rezolvat. Nu este o glumă, [ci] rezultă din esența sistemului. Organele de partid şi de stat fiind obligate să rezolve toate problemele, nu pot lăsa să se adune la nesfîrşit probleme nerezolvate. Este drept că fiind multe, rîndul lor vine rar, dar vine întotdeauna. Panica decide ordinea urgenței.

!

Presimțirea este, probabil, un atribut al materiei vii. Nu este vorba de prevederea mişcării astrelor, înălțarea uscatului din apele mărilor sau înlănțuirea moleculelor, ci de viață sau moarte, de bine sau rău. Putem prevedea aproximativ cîți oameni se vor naşte şi cîți vor muri în cursul unui an, dar nu cine se va naşte şi cine va muri, cine va fi fericit şi cine nu. Acestea pot fi presimțite, nu prevăzute. Aparatele noastre rafinate nu ştiu să anunțe dinainte cutremurele. Multe negrăitoare află din vreme ce se va întîmpla, şi fug, în vreme ce seismologii mor sub dărîmături. La fel, multe patrupede află că vremea se va schimba, atunci cînd meteorologii glumesc. Cicloanele, marile inundații, scapă de sub puterea lor de previziune, dar nu a păsărilor. Şobolanii fug de pe vapoare încă înainte ca să fi părăsit porturile, elefanții ştiu că au să moară şi îşi aleg locul unde să-şi dea sufletul.

Probabil că şi omul a fost cîndva dotat cu darul presimțirii, dar l-a pierdut, cum a pierdut simțul orientării în pădurile virgine. Busola, seismograful şi tot felul de instrumente, care mai de care mai sensibile şi mai subtile, l-au castrat de această facultate. Unora le-a rămas sub o formă rudimentară, alții se nasc lipsiți de acest dar.

Intr-un autoportret din 1934, pictorul Victor Brauner şi-a pictat figura în forme perfect conturate şi culoarea grea, cu un detaliu în plus față de realitate : din gaura ochiului drept curgea sînge. în 1938, într-o crîşmă din Paris, un bețiv, vrînd să arunce o sticlă în alt bețiv, l-a lovit pe Brauner în ochiul drept. De atunci portretul marelui pictor a încetat să fie suprarealist.

Scriitorul Odon von Horvath, în romanul său *Jeunesse sans Dieu,* apărut în 1934, şi-a descris cu minuțiozitate de ceasornicar năprasnica lui moarte, în 1939, pe Champs Elysees, sfarîmat de un copac smuls din rădăcini de un uragan care bîntuie la Paris o dată la o sută de ani. La fel, cu mult înainte de a emigra, Ştefan Zweig şi-a anunțat sinuciderea în Columbia (?), unde nu visase să locuiască vreodată.

In celula nr. 1 a zarcăi din Aiud, în cursul iernilor, mi-a fost dat să asist la spectacole uluitoare. De undeva din văzduh, între fereastră şi oblonul de

scînduri, prin fîşia de cer lăsată privirii locatarului, se năpustea un stol de vrăbii. Nu înțeleg nici astăzi cum se puteau lipi, cu gheruțele lor, chiar de geamul ferestrei, parc-ar fi fost pneumatice. Altele deveneau minuscule, se înghesuiau unele peste altele în jgheabul din fundul oblonului, deveneau muşuroi de pămînt gri, nu mai existau.

Apoi sosea în zbor planat eretele. Se aşeza pe marginea de sus a oblonului, privea la micuțe, se uita în dreapta, în stînga, spre curte, se mişca dintr-un capăt în altul al oblonului, fixîndu-le. Brusc, ochii injectați de sînge începeau să strălucească fioros, se încorda, într-o clipită sărea între geam şi oblon, îşi înfigea ghearele şi ciocul în muşuroi, sîngele amestecat cu pene țîşnea. Nici astăzi nu înțeleg prin care mecanisme, în aceeaşi clipită, se ridica în văzduh cu prada în gheare. .Mi se părea că nu întindea aripile. De ce încercau vrăbiile să scape de erete pitindu-se şi nu zburînd ? Ar fi fost mult mai uşor să evite carnajul fugind, decît stînd grămadă.

Mi se pare că pricep de ce oamenii procedează la fel. Toți ştiu că vor muri. Asta, cum ar spune prietenul meu Ionel Gherea, pe un plan de conştiință. Pe alt plan, undeva în fund, există convingerea, neenunțată, că asta se va întîmpla altora, nu lor. Cînd se aprind grajdurile, patrupedele docile nu mai vor să iasă din flăcări. Paznicul joacă aici rolul medicului care în zadar spune pacientului ce să facă şi ce să nu facă ca să supraviețuiască, fiindcă optimistul din fund nu este* alarmat.

N-avem încredere în instrumentele create de noi, iar cele pe care le-am avut au fost înlocuite cu surogatul miracolului. Medicul este un instrument creat de. noi.

Milioane de oameni ar fi putut scăpa de gloanțele hitleriste şi de cele stăliniste, dacă n-ar fi crezut în miracolul salvator. Şi eu sînt la fel ca ceilalți. Presimt cînd undeva s-a hotărît ceva rău pentru mine, ştiu cînd s-a apăsat pe butonul ghilotinei, văd tăişul lamei şi aştept să-mi cadă pe grumaz, însă nu fug. Hipnotizat de ochii nenorocirii, nu mai pot face altceva decît să aştept. Ca vrăbiuțele, ca patrupedele.

Aşa am procedat în 1930, aşa mai tîrziu, aşa întotdeauna. în 1930 eram la Paris, în interes de serviciu, încă înainte de a pleca din Bucureşti, inima îmi spunea că nu e bine. Mai tîrziu am aflat că Siguranța Generală voise să mă aresteze la frontieră. *[Memorialistul reia notații consemnate într-un paragraf anterior] [...]*

Din nou inconştientul optimist din fund a covîrşit rațiunea, instrumentul omului modern. Cineva în mine spunea că altora li se poate întîmpla să fie arestați şi condamnați, dar nu mie. Pustiit de anxietate şi sete m-am urcat în vagon [...] A doua zi după sosire am fost arestat. în aceeaşi noapte am avut acea vedere halucinantă a dosarelor în care eram eu.

Fiecare om se naşte cu posibilități multiple. Viața din noi îşi întinde pseudopozii existenței în toate direcțiile. Aşa cum s-a întîmplat, probabil, în decursul veacurilor cu speciile de animale, unele posibilități dispar, altele rămîn şi încearcă să se realizeze.

într-o zi, destinul pune pecetea pe noi. Un gest, o întîlnire cu nu necunoscut, o atitudine irațională. După aceea nu mai este .nimic de făcut. Parcurgem pînă la moarte un drum fără întoarcere, tot atît de precis determinat ca mersul astrelor pe cer. Nu țin minte dacă, în *Le Grand écart* sau *Potomak,* Cocteau reproduce acea poveste persană în care grădinarul unui prinț întîlneşte moartea în grădină. Speriat de gestul amenințător al acesteia, s-a dus la prinț şi l-a rugat să-i dea repede o ca- leaşcă cu cai, ca să ajungă înainte de înnoptat la Ispahan. După ce i-a satisfăcut cererea, prințul a ieşit în grădină,

a găsit moartea şi a întrebat-o de ce i-a speriat grădinarul. La care aceasta i-a răspuns : „Nu l-am ameninţat. Am făcut doar un gest de uimire. îl aşteptam deseară la Ispahan“.

O întîlnire cu cineva, o slăbiciune, orice poate pune pecetea destinului pe noi. Dacă uşuratecul meu dublu, cel din fundul inimii, nu mi-ar fi spus că tuturor, în afară de mine, li se poate întîmpla o nenorocire, n-aş fi bravat şi, probabil, viaţa mea ar fţ fost alta. Poate mai fericită, poate mai nefericită, în orice caz alta.

Nu-mi plac bătrînii. întîi, fiindcă nu sînt frumoşi. Apoi, fiindcă mă uit în oglindă. Poate dacă aş fi singurul bătrîn, lucrul ar mai merge. Păcatele noastre sînt pardonabile, fînsă devin] de neiertat dacă le vedem [la] alții.

Cînd eram copil nu vedeam nici o diferență între părinți şi bunici. Toți erau mari. Cînd aveam 18 ani, toți erau bătrîni. Şi ei, şi lumea lor. Tineri erau cei de o vîrstă cu mine, Marea Revoluție din Octombrie şi socialismul. Alte lucruri îi bucurau pe dînşii, altele pe mine. Eu mă jucam, ei nu. Nu mă interesa ce gîndesc ; eram mai cu- rînd înclinat să cred că nu gîndesc deloc. Altfel ştiam despre dînşii că se cocîrjesc, că au zbîrcituri şi boli menite bâtrîneții. Mai ştiam, din manualul de psihologie al lui Găvănescu, că uită repede ce au făcut recent şi țin minte trecutul îndepărtat. In 1932—1933, cînd a izbucnit problema generațiilor, revolta tinerilor fără slujbe împotriva bătrînilor cu slujbe, m-am supărat, fiindcă pe vremea aceea nu-mi închipuiam că există altă luptă decît între clase.

Abia cînd am început să experimentez pe cont propriu viața de bătrîn, încetul cu încetul s-a decantat în mintea mea diferența între tineri şi bătrîni. Desigur că nu este nevoie ca un medic să fi fost tuberculos pentru a fi specialist de boli de piept, nici să fi fost conştient la vîrsta de un an pentru a fi medic pediatru. Cine n-a fost însă îndrăgostit sau credincios nu poate realiza ce este dragostea sau credința. Acestea trebuie trăite.

Bătrînețea mai are un cusur : dacă observația începe prea tîrziu, conştiința n-o mai înregistrează sau nu mai are ce înregistra. Astfel am ajuns să constat că numărul de cuvinte utilizate sporeşte din copilărie pînă la maturitate, apoi scade, cînd apare bătrînețea. Pînă la urmă se ajunge la un fel de „*basic* bătrînesc“, un număr restrîns de cuvinte necesare cotidianului. Se uită mai întîi numele proprii, apoi substantivele, adjectivele şi, la urmă, verbele. Numele prietenilor apropiați, ale autorilor preferați, ale oraşelor şi străzilor bine cunoscute, pe urmă substantivele cu frecvență mică, cele speciale, adjectivele de nuanță şi, în final, verbele care exprimă mişcările. Nu ştiu dacă s-au numărat cuvintele utilizate de majoritatea bătrînilor de peste 70 de ani, dar nu cred că depăşesc în total 700—800 de cuvinte necesare unui străin ca să se descurce în limba engleză. Probabil că restrîngerea ori încetarea activității profesionale, izolarea atît de caracteristică vîrstelor înaintate micşorează pînă la uitare mulțimea cuvintelor adăugate la fondul primit din familie, din şcoală, din lecturi sau viața socială.

Numele lui Hegel nu este necesar supraviețuirii cum este verbul *a mînca* sau *a dormi.* Banana poate fi un fruct apreciat, dar nu este atît de necesară ca pîinea. Cuvintele *Hegel* şi *banană* vor fi uitate, dar nu expresia *mi-e foame.*

De altfel, şi oamenii tineri nu utilizează cotidian decît un număr restrîns de cuvinte, dar pe celelalte nu le uită. Cînd e nevoie, apar singure. Cu rare excepții, chiar şi marii scriitori, la bătrînețe încep să ducă lipsă de cuvinte. Din acest punct de vedere ar trebui comparat vocabularul la diferite epoci al scriitorilor care au trăit mult şi au scris pînă înainte de moarte (Tolstoi, Thomas Mann, Sadoveanu, Arghezi).

Ce mi se pare mai caracteristic pentru bătrîni este că se usucă. Dacă unii se îngraşă şi alții slăbesc, toți pierd capacitatea de a crea, de a se emoționa, de a se entuziasma. Nu mai dau nici flori, nici roade. Rămîne de multe ori un fel de sensibilitate pentru ceea ce îi emoționa sau entuziasma în tinerețe. De aceea plîng uşor pentru dureri trecute aparent prezente, pentru melodrame. Uneori, numai fiindcă glandele lacrimogene nu rezistă la variațiile de temperatură.

Parcă antenele care-i legau de viață s-au scurtat ; nu mai percep realitatea. Cei care le-au avut trăiesc în amintirea sentimentelor şi emoțiilor trecute. Nu mai au nici viață interioară, nici gîndire.

Rari sînt bătrînii care se mai îndrăgostesc sau rodesc în artă ori ştiinţă, ca şi cei care mai pot citi romane. Se citează cazul lui Darwin, al lui Marx şi ai lui Bismarck, dar ei nu figurează pe lista bătrînilor obişnuiţi. Lipsa de interes pentru lumea exterioară devine izolare. Moartea se instalează în suflet înainte de a ocupa trupul. Poate că atrofierea simţurilor şi pigmentarea celulelor nervoase să fie cauza izolării, dar asta poate fi şi o prejudecată materialistă, ca atîtea altele.

Rentieri ai memoriei, bătrînii nu pot ieşi din tabieturile lor intelectuale, nici din scara de valori a vremurilor trecute. Bătrînul Dubois, omul iubitului meu Anatole France, găsea că după Homer n-a mai existat poezie, fiindcă a apărut rima. Academia Franceză şi marea critică plastică s-au războit cu impresioniştii, bătrînii admiratori ai lui Mozart şi Beethoven l-au condamnat pe Wagner admirat de tineret. Eu nu înţeleg pictura abstractă, nici muzica lui Stockhausen. Aud cu plăcere Beethoven şi mă emoţionează Brueghel. Toţi matematicienii bătrîni duc şi astăzi campanie împotriva matematicilor moderne axio- matizate şi algebrizate, pentru că, spre deosebire de *,la géométrie à papa“, nu pot fi utilizate la croşetat pe hârtie, ca acelea din vremea lui Euler şi Gauss. Poate de aceea, în orice domeniu, doar geniile pînă la 25 de ani pot da ceva nou. Bătrînii nu pot gîndi şi trăi decît în scheme acceptate deliberat sau prin obişnuinţă, în tinereţe.

Există oameni obsedaţi de ideea morţii la orice vîrstă. De la Biaise Pascal pînă la Eugen lonescu, mulţi au fost aceia pentru care moartea era principala preocupare. Pentru marea majoritate a celor tineri, această problemă nu se pune. Este ceva care se întîmplă doar altora.

Bătrînilor le este frică de moarte. Ei au imaginat pe doctorul Faust, iadul şi raiul. Ei blestemă. Se ţin de viaţă prin indiferenţă, dacă nu [prin] ură faţă de tot ce-i înconjoară. Profeţiile apocaliptice sînt ale bătrînilor. Dacă nu se pot bucura de bucuriile vieţii, nici supravieţuitorii să nu se bucure ! Sînt invidioşi pe orice mugure,

pe orice floare, pe ziua de mîine. N-au puterea să se sinucidă, nu fiindcă le lipseşte forţa : sînt înspăimîntaţi de moarte. îşi îngrijesc bolile cu atenţie şi acuză restul celor vii. Văd pretutindeni microbi şi duşmani. Ca în statele socialiste, ar spune un contrarevoluţionar.

[Acestea] parcă s-ar fi născut bătrîne. Toţi locuitorii cîştigă puţin şi muncesc puţin. Se nasc oarecum pensionari şi trăiesc ca atare. Copiii nu trebuie să muncească nu fiindcă sînt copii ; dar şcoala este gratuită, iar profesorii îi promovează. Statul şi familia au grijă să evite copiilor grijile vieţii. Nu este ca în Statele Unite, unde doctorul Watson, părintele behaviorismului, putea defini inteligenţa ca acea facultate care face un tînăr de 25 de ani să cîştige cel puţin 5 000 de dolari anual. Aici există dreptul la muncă, adică dreptul pentru cel mai bun şi mai prost inginer să cîştige sigur 1 200 de lei lunar la vîrsta de 23 de ani. Este o pensie în bani ceva mai mare decît cea avută în şcoală. Apoi pensia se măreşte cu anii de serviciu, pînă ajunge pensie legală.

Locuitorii statelor socialiste se nasc bursieri, trăiesc ca funcţionari şi mor pensionari ; o butadă a conservatorului Petre Carp a devenit fel de viaţă pe o cincime din glob. Dreptul la muncă este dreptul la pensie.

Asta vine de demult şi de departe. Poate de la Platon, dar mai sigur de la Marx.

Abia după ce mi s-a dat drumul din închisoare am început să mă gîndesc dacă sistemul economic socialist poate funcţiona. Dacă standardul de viaţă era scăzut, îmi explicam faptul prin rata mare a acumulării în ţările înapoiate, prin lipsa de pregătire a cadrelor, prin lipsa unei mase mari de lucrători calificaţi. în acelaşi fel îmi explicam productivitatea scăzută a muncii, calitatea inferioară a mărfurilor, distribuţia haotică a produselor, investiţiile greşite, deficitul cronic al balanţei de plăţi, în fond, raţionamentul era aproximativ următorul : sistemul este bun, însă a fost introdus în ţări înapoiate ; în Anglia sau Germania ar fi fost perfect [...]

într-un tîrziu am înţeles că socialismul aşa cum l-au imaginat Marx şi Lenin nu este posibil decît aşa cum l-a aplicat Stalin şi că marxismul este un viciu, o boală a secolului, de care nimeni nu se vindecă. Şi am mai înţeles că socialismul este cu totul altceva decît au crezut Marx şi, după dînsul, milioane de oameni.

Stalin a organizat întreaga viaţă economică a Rusiei aşa cum ar fi trebuit să fie la apogeul său un regim capitalist imaginat de Marx după binecunoscutul model new- tonian al bilei perfect sferice pornite cu viteză iniţială pe un plan infinit perfect poleit. Societatea capitalistă închipuită de Marx, compusă numai din capitalişti şi muncitori, inevitabil trebuia să ajungă la concentrarea capitalurilor în cîteva mîini, la pauperizarea absolută a proletariatului şi la exproprierea expropriatorilor, după cum sfera lui Newton, în absenţa unei [alte] forţe, ar fi gonit la nesfîrşit cu aceeaşi viteză şi în aceeaşi direcţie. Stalin a proletarizat prin decrete întreaga Rusie, a dotat-o cu trusturi, concerne, bănci centrale şi întreprinderi agricole uriaşe, a monopolizat comerţul interior, după ce Lenin monopolizase pe cel exterior, a monopolizat transporturile, informaţiile şi viaţa culturală. Totul se întîmpla ca şi cum capitalismul ar fi ajuns în Rusia la ultimul său stadiu de

dezvoltare, unde cîțiva capitaliști au fost înlocuiți cu Biroul Politic condus de Stalin.

Acestea se desăvîrşeau în 1930. Apoi ă început producția pentru producție, exact ca în cel mai desăvîrşit regim capitalist. Cu o deosebire totuşi : capitaliştii produceau, cu riscul falimentului, pentru piață, în țimp ce bolşevicii produceau, fără nici un risc, pentru a îndeplini planul !

Modelul stalinist a fost preluat aidoma de statele socialiste formate după 1945. De atunci şi pînă în zilele noastre, după glosarul oficial, se perfecționează mereu conducerea economiei, se organizează şi se reorganizează totul, însă nimeni nu îndrăzneşte să se atingă de modelul inițial : etatizarea întregii economii' şi funcționarea pe bază de plan central. în Iugoslavia, unde s-au făcut încercări serioase în acest sens, rezultatele nu au fost deloc încurajatoare şi revenirea la Stalin progresează încet, dar sigur.

Sub suprafața armonioasă a planului colcăie o anarhie pe care regimul capitalist o poate invidia.

[...] La originea acestei aberații, a unei economii planificate care acoperă, o anarhie permanentă şi generalizată, stau două idei fundamentale : 1) producția poate creşte exponențial ; 2) producția determină consumul. Din prima rezultă posibilitatea unui sistem de repartiție pe baza formulei „fiecăruia după nevoi" (comunismul), iar din a doua independența producției [față] de piață. Experiența le-a infirmat pe amîndouă [...]

în societățile socialiste, aşa cum s-au realizat pînă astăzi, populația, calculată după vîrsta medie, este mai tînără decît în statele capitaliste. Mentalitatea şi obişnuințele sînt însă ale bătrînilor. Cu puține excepții, toți cetățenii au venituri mici, aşa cum au, în genere, salariații pensionari. Copiii devin pensionarii creşelor de îndată ce se nasc, apoi trec ca pensionari la grădinițe, apoi în şcolile elementare şi licee. în şcolile superioare se începe cu o pensie foarte mică, bursa. Cînd termină de învățat obțin un salariu cît o pensie întreagă, aşteaptă cu nerăbdare să ajungă la pensie şi termină viața ca pensionari. Idealul tuturor tinerilor este să obțină un mic apartament de la stat şi, eventual, o maşină şi să devină pensionari.

în şcoală şi după ce intră în viață se feresc unii de alții, dubla sau multipla conştiință începe să funcționeze şi repede ajung să trăiască singuri. Cumplita Singurătate a bătrînilor !

Vocabularul acestei populații de funcționari este extrem de redus. Filozofia şi politica se exprimă cu cîteva sute de cuvinte, la care se adaugă alte cîteva sute de cuvinte specifice profesiunilor.

Bătrînii cu obişnuința scrisului şi cititului sînt preocupați de istoria

veche sau medievală, le place literatura secolului al XlX-lea, pictura lui Courbet sau Repin ; regimul socialist învață copiii că numai acestea trebuie să le placă. Tot ce mai primesc în teatru, cinematograf, literatură este selecționat cu grijă, ca nu cumva oamenii să prindă gustul noului.

Pînă la moartea lui Stalin, același regim era aplicat și științelor exacte. Newton și Darwin erau începutul și sfîrșitul acestor științe. Nici o mare descoperire a secolului și nici o mișcare ideologică nu aparține zonei socialiste, fiindcă acolo locuiesc oameni cu mentalitate bătrînească, indiferenți la tot și la toate, care se mulțumesc cu puțin, cu busola veșnic orientată spre polul guvernului.

Desigur, și în statele capitaliste încep să apară unele dintre aceste caracteristici. Alienarea, singurătatea, inco- ' municabilitatea sînt boli și ale lumii capitaliste. Indiferentismul își lărgește și acolo suprafața. Puterea executivă are din ce în ce prioritate față de cea legislativă ori judecătorească, dar tradiția și obișnuința o limitează ș.a.m.d. Este deci o populație cu mentalitate mai tînără, însă pe cale de îmbătrînire [...]

Este clar că Uniunea Sovietică a ocupat Ungaria în 1956 și Cehoslovacia în 1968 din convingerea că democratizarea oricărui regim socialist, inevitabil duce la lichidarea sistemului mai întîi într-o țară, apoi, prin contagiune, în altele și, pînă la urmă, în toate. Trebuie să recunoaștem că cei care au ordonat invazia Ungariei și Cehoslovaciei au avut dreptate. Socialismul, adică socializarea întregii economii naționale și conducerea după un plan central, cu scopul de a da pînă la urmă fiecăruia după nevoile lui, este incompatibil cu dreptul fiecăruia de a vorbi, de a scrie și de a circula liber pe pămînt, cu dreptul de a fi condus de reprezentanți aleși, de a se asocia, cu libertatea presei și a informațiilor.

Exemplul cel mai vechi și cel mai caracteristic îl constituie chiar Uniunea Sovietică. Revoluția a acordat, în principiu, tuturor națiunilor dreptul la autodeterminare. De acest drept au apucat să se bucure Finlanda, Estonia, Letonia și Lituania. Cînd a încercat însă să-l aplice Ucraina, pe vremea aceea nu numai grînarul, dar singura sursă de cărbuni și fier a Rusiei, Armata Roșie a intervenit, deoarece interesele revoluției primau. La fel s-a în- tîmplat cu Georgia, pe vremea aceea singura sursă de petrol a Rusiei. Principiul evident democratic al autodeterminării națiunilor este primul la care a renunțat statul socialist. Altfel, Rusia s-ar fi descompus, încă de la începuturile regimului sovietic, într-o puzderie de state independente, poate tot atîtea cîte abecedare a creat regimul.

Reprimarea mișcărilor de independență națională și războiul civil au adus ca o consecință interzicerea partidelor necomuniste și limitarea dreptului de a vorbi, de a scrie, de a se asocia numai la qei care acceptau să

trăiască sub noul regim. Sovietele, expresie democratică a voinței populare, au început să-şi piardă această funcție încă din 1919. Totuşi în cadrul organizațiilor de masă, al presei şi mai cu seamă în cadrul partidului, libertatea discuțiilor era totală.

(Doctorița Ecaterina Arbore, o veche comunistă română, plecată în 1921 în Uniunea Sovietică, îmi spunea în 1925 că, după părerea ei, Moscova era „cel mai mare şi mai viu centru cultural al lumii". în 1937, a fost împuşcată, împreună cu aproape totalitatea comuniştilor români aflați în U.R.S.S.)

Prima rîndunică a vremurilor [noi] a fost interzicerea de către Lenin a fracțiunilor. Abia după 1927, mai ales după 1930, au dispărut ultimele aspecte ale libertăților democratice în literatură, în artă, în partid. Acest an coincide cu „anul marii cotituri", al colectivizării şi planificării.

Atunci s-a realizat pentru prima oară un stat socialist aşa cum ar fi trebuit să fie dacă societatea capitalistă hiperindustrializată ar fi ajuns în mîinile unui număr re- strîns de capitalişti, expropriați de clasa muncitoare. Marile întreprinderi industriale şi bancare, puține cîte existau în Rusia țaristă, şi comerțul exterior au fost naționalizate încă de la începutul revoluției. Sub imperiul necesității, după moartea lui Lenin, Stalin a lichidat toate rămăşițele capitaliste în comerț, industrie, transporturi, agricultură. Colhozurile au fost create fiindcă satele înfometau oraşele, mica industrie [a fost lichidată] fiindcă nu putea fi planificată ş.a.m.d. Astfel s-a realizat pe cale administrativă ceea ce teoretic ar fi trebuit să găsească bolşevicii veniți la putere, dacă capitalismul s-ar fi dezvoltat după schema lui Marx.

In nici o ştiință exactă, şi cu atît mai puțin în societate, nu s-a întîmplat ca o schemă pură, dedusă teoretic, să fie aplicată *tale quale* în practică. Mecanica rațională, ştiința caracteristică a secolului al XlX-lea, în aplicarea ei a devenit o ştiință cu nenumărate formule empirice şi coeficienți de siguranță. Ce a făcut Stalin este unic în istorie : a creat o economie şi o societate după modelul din *Das Kapital* (pe care se pare că nici nu-1 citise). Ceea ce nu i-a reuşit lui Fourier, nici măcar în mic, i-a reuşit lui Stalin pe o cincime de glob. Indiferent dacă a făcut-o din lipsă de imaginație, din spirit de contradicție față de
adversari ori sub imperiul necesității imediate, a creat o societate nouă, după un model care n-a existat niciodată. A dovedit prin fapte ceea ce ştia de la Lenin, că, spre deosebire de societatea capitalistă, ale cărei elemente s-au dezvoltat în sînul societății feudale, societatea socialistă se creează, nu se naşte. Nici un moment nu i-a trecut prin minte că s-ar fi putut întîmpla şi altfel.

Acest fenomenal concern numit U.R.S.S., condus de Biroul Politie, nu s-a

putut crea fără o tot atît de fenomenală constrîngere a populației şi nu a putut funcționa decît sub imperiul unei fenomenale constrîngeri. în principiu, planul era legea după care ar fi funcționat această uriaşă întreprindere, aşa după cum un motor funcționează în conformitate cu planul prestabilit. Nu avea importanță dacă se acumula 40% din venitul național, dacă nu existau cadre, dacă ploua sau era secetă ! De vreme ce întreaga populație era proletarizată şi alienată de un regim capitalist care nu existase şi în care continuase să lucreze în pofida pauperizării absolute — aşa scriseseră Mârx şi Lenin —, cu atît mai mult ar fi trebuit să lucreze în societatea lor personală !

[...] Vreme îndelungată s-a afirmat că regimul socialist nu este stăpînit de legea valorii ; acumularea de stocuri nevandabile, deteriorarea şi distrugerea unor cantități uriaşe de mărfuri perisabile, supracapacități de producție, şomaj mascat de faptul că toți şomerii erau în cîmpul muncii la o productivitate minusculă, lipsa de brațe de muncă în agricultură cu milioane de țărani care stăteau cu brațele încrucişate, distribuția anarhică a puținelor bunuri de consum, inflația declarată secret de stat, toate arătau că legile regimului capitalist continuau să acționeze, însă sub forme monstruoase. Cui i-ar fi putut trece prin minte că, în perioada 1930-1938, adevăratele prețuri nu erau cele din lista oficială de prețuri, ci acelea stabilite din tranzacțiile ilicite între întreprinderile de stat sau acelea rezultate din vînzarea mărfurilor furate de țăranii din colhozuri, de salariații din întreprinderile industriale şi comerciale ? Totuşi aşa se petreceau lucrurile în vremea aceea !

Fără constrîngerea pornită dintr-un singur centru, un asemenea sistem s-ar fi destrămat economic şi național. Întreprinderile ar fi început să lucreze pentru piața locală, apoi națională, colhozurile s-ar fi dizolvat. Aceasta în ipoteza că totul s-ar fi petrecut fără zguduiri locale. Mai probabil ar fi fost haosul. De unde necesitatea permanentizării constrîngerii. Monopolizarea informațiilor, * a vieții culturale, legarea muncitorilor de întreprinderi şi a țăranilor de sat, atomizarea societății sînt urmările inevitabile ale realizării unei societăți conform schemei ideale a lui Marx, schemă care urmăreşte să dea fiecăruia după nevoile lui. Primatul mijloacelor de producție, consumul determinat exclusiv de producție, planul, realismul socialist, toate sînt de la Marx, aşa cum le-a preluat Lenin şi cum le-a înțeles Stalin de la Lenin.

Măsurile luate de Stalin după război dovedesc cît de labil şi totuşi cît de stabil este regimul socialist sovietic. Popoare întregi (tătarii, chirghizii, calmucii, germanii) au fost deportate, iar la altele (ucrainieni, estoni, letoni, lituanieni, moldoveni etc.) deportările au făcut goluri'mari. S-au -luat măsuri severe pentru apărarea proprietății colhoznice, care începuse să sufere eroziuni ; reînvierea te- roarei, în special împotriva scriitorilor şi oamenilor de

ştiinţă, toate demonstrează cît de labil era sistemul creat de Stalin şi cît de stabil era sistemul, prin aparatul lui executiv. Uriaşul concern unic producător de mărfuri trăia numai graţie uzinelor de produs frică.

[...] Nimic din ce s-ar putea numi asuprire naţională nu apare în politica sovietică. Totuşi sistemul multinaţional nu este acceptat. Toate naţiunile aşteaptă momentul propice ca să se despartă de Rusia.

Aceeaşi labilitate în aşezarea geografică a populaţiei. De zeci de ani se încearcă colonizarea Siberiei prin tot felul de metode, de la cele mai paşnice — convingerea, salarii mari, avantaje materiale, industrializarea — pînă la deportări în masă- Este adevărat că populaţia Siberiei a crescut, dar nici pe departe aşa cum se plănuise. Toţi cei deplasaţi spre răsărit profită de prima ocazie şi revin în Rusia europeană. în Statele Unite, oamenii au migrat de la răsărit spre apus fără nici o constrîngere şi n-au mai revenit pe coasta Atlanticului. Emigranţii plecaţi spre Australia, Africa de Sud sau Canada au rămas definitiv acolo.

Indiferentismul politic este astăzi caracteristica fundamentală a maselor în toate statele socialiste. Se aprobă toate hdtărîrile, se votează candidaţii partidului în alegerile generale sau locale, iar în organizaţiile de partid, cei care se bucură de încrederea conducerii.

([La noi,] de întoarcerea la capitalism nu mai poate fi vorba. Nimeni nu mai aşteaptă trupele americane, nimeni nu mai crede că acest regim are zilele sau lunile numărate, organizaţiile contrarevoluţionare compuse din bunici, părinţi, mătuşi şi copii au dispărut, elevii de liceu de la Piatra Olt nu mai vor să construiască un submarin care să urce pe Dîmboviţa şi să bombardeze Capitala, închisorile nu au deţinuţi politici, multe aresturi ale Securităţii au fost desfiinţate, multe celule din cele rămase sînt goale şi fiecare muritor are cel puţin cîte un dosar la Securitate ori la Cadre, adică tot la Securitate.)

Ungaria şi Polonia în 1956, Cehoslovacia în 1968, Polonia în 1970 sînt însă dovada că nu este vorba decît de o resemnare aparentă; La prima slăbire a aparatului executiv, mişcările de masă se dezlănţuie vulcanic, partidul unic se subţiază, apar tot felul [de] organizaţii şi tot felul de idei. Dubla sau multipla conştiinţă, atît de specifică acestor regiuni este, în realitate, expresia ipocriziei maselor, replică la ipocrizia conducătorilor.

Există desigur un număr considerabil de timoraţi, de fricoşi fericiţi să fie conduşi de cei pe care nu i-au ales să-i conducă. Nu este [o] categorie socială, ci una de caracter. Din această categorie a conformiştilor fac parte muncitori calificaţi şi necalificaţi, ţărani săraci, mijlocaşi şi chiaburi, foşti negustori, funcţionari, foşti bancheri şi industriaşi, foşti sau actuali miniştri, intelectuali rafinaţi, semidocţi, agramaţi, capete bisericeşti, deştepţi şi proşti,

oameni din tot felul de neamuri. Chiar dacă sînt nemulțumiți, mulțumesc Domnului [că pot] să plătească impozite ca alții să poată decide. Aceştia formează baza permanentă de masă a oricărui guvern, democrat, fascist sau comunist.

Nu la aceştia mă refer, ci la cei care, actual sau potențial, deschis sau în conştiință, sînt pentru ori contra. Uneori am impresia că, la alegeri libere, s-ar întîmpla că şi în filmul acela cu vrăjitori, cînd pînă şi candidatul oficial la preşedinția republicii vota împotriva sa. Nu este o butadă : nimeni sau aproape nimeni nu crede în ce face. De aceea, spre deosebire de indiferentismul politic din statele capitaliste, în zona socialistă regimul este labil. Aparatul executiv şi cei care îi ordonă nu au încredere în mase, fiindcă şi ei gîndesc la fel. De aici spaima, groaza că oricine este periculos, orice fapt este demn de suspiciune, şi orice om, suspect In discuția din Iugoslavia dacă să se accepte sau nu un sistem multipartinic, Tito a făcut o observație plină de umor : „Dacă se formează un al doilea partid, tot unul va fi, fiindcă toți membrii noştri vor trece dincolo !“ Staliniştii au înțeles perfect pericolul atunci cînd au trimis fără ezitare tancurile să ocupe Ungaria şi Cehoslovacia.

Din punct de vedere ideologic sau al artelor, viziunea prăvalei este la îndemîna oricui. Astfel, în România, de cînd cu dreptul de a susține orice punct de vedere cu condiția de a scrie la urmă că „în chipul acesta se dovedeşte încă o dată valoarea materialismului dialectic“, nu există studiu filozofic în care gîndirea apuseană să nu-şi facă apariția. In materie de muzică, mulți compozitori români scriu opere față de care Schonberg pare un Mozart al zilelor noastre. Cine vizitează expozițiile de pictură şi sculptură pleacă cu impresia că, în afară de pictura abstractă, Brâncuşi şi Henry Moore, nu există nimic pentru noua generație de artişti plastici. Pentru cei care-şi amintesc rigorile realismului socialist, cînd Stalin l-a prins pe Şostacovici cu disonanța, cînd Jdanov ordona filozofilor şi artiştilor „foc !“ împotriva filozofiei şi artei decadente, pare de neînțeles ce se întîmplă în statele socialiste, cînd se dă cale liberă pentru artă şi filozofie. Dacă cenzura n-ar pune frîu descompunerii, în cîteva luni de libertate a gîn- dirii un citat din Marx ori Lenin ar fi lucru de ruşine — aşa cum se întîmplă, de pildă, la Akademgorod, oraşul oamenilor de ştiință sovietici.

Dar în prădăciunea a cărei victimă am fost nu este numai panica aparatului, reflex permanent al labilității sistemului. In cei 17 ani ai mei de peregrinări prin toate beciurile Securității şi tbt felul de temnițe, mi-a fost dat să cunosc diferite generații de anchetatori, de la primii, cei ieşiți din haosul inițial, care scriau ,,doă“ în loc de „două“ [şi] „omu“ în loc de „omul“, cu origine socială sănătoasă şi ideea că orice contrarevoluționar, deci fiecare

„reținut“, poate fi convins să-şi mărturisească crimele prin bătaie la tălpi, pînă la ultimii, cu ortografia corectă, trecuți prin şcoli şi chiar universități, paznici ai legalității socialiste, care-şi văd rostul în educarea oamenilor în spirit socialist prin convorbiri amicale, chiar şi cu citate din clasici. Mi se pare că această generație nu mai bațe, nu arestează fără probe scrise şi nu trimite în judecată nevinovați. După ce află tot ce vorbesc şi nu vorbesc oamenii, îi invită la o discuție, le explică de ce greşesc, recalcitranților li se semnalează şi articolele Codului Penal în care ar putea fi încadrați. Păcătoşii îşi dau seama că au greşit şi se îndreaptă.

Şi prima şi ultima generație au un cucernic respect față de „marxism-leninism“, cu adaosul că cea dintîi avea acelaşi cucernic respect față de Stalin şi Uniunea Sovietică. Cînd îi auzeam vorbind, îmi aminteam de Tănăsică, de meserie bătăuş din Obor, care fusese angajat, în 1933, să apere un simpozion despre Paul Valéry împotriva legionarilor. Solid, îmbrăcat cu clasica scurtă, se preumbla cu mişcări sigure în holul Fundației „Carol“. Nimeni nu putea bănui că ciomagul pe care se sprijinea din cînd în cînd nu era bastonul unui admirator al *Cimitirului marin.* Am avut curiozitatea să aflu dacă şi el ştia care era rostul lui acolo. Mărturisesc că nu m-a deziluzionat. Mi-a răspuns cu promptitudine : „Am venit să-l apăr pe Conu Valerie“ [...]

[Mişu,] unul dintre anchetatorii mei din prima generație, [...] mi-a confiat şi planul de perspectivă al securiş-

tilor. Mai întîi să stîrpească pe contrarevoluționari şi spioni, apoi să formeze cîte un dosar complet pentru fiecare locuitor, ca după aceea să facă educație civică şi morală [...] Probabil că şi el este astăzi portar pe undeva, la vreun minister sau ambasadă, ca mai toți din generația lui, ascultă pe la uşi şi face note informative destinate urmaşilor săi din ultima generație. Idealul meu este mai departe, ca oricînd, de realizare, însă tot ce a visat Mişu este incontestabil realitate [...]

ANEXE

i

Raport pentru numirea unui profesor
tituiar Ia Catedra de „Economie politică şi socială“
de la Universitatea din Bucureşti

Pentru ocuparea catedrei de „Economie politică şi socială“ vacantă la Facultatea de litere şi filozofie din Bucureşti, Comisiunea instituită în baza art. 64 bis din legea relativă la organizarea învăţămîntului superior, avem onoare a recomanda ca titular pe d-1 dr. Herbert Zilber, candidat la menţionata catedră.

Comisiunea îşi întemeiază recomandarea sa pe activitatea ştiinţifică deosebit de remarcabilă, atît în domeniul teoretic, cît şi în cel practic, a d-lui dr. H. Zilber, aşa după cum se arată în cele ce urmează :

I. Titluri. D-1 dr. H. Zilber este licenţiat în ştiinţe (matematici) al Universităţii din Grenoble (1922). D-sa posedă de asemenea titlul de inginer de la Institutul electrotehnic din Grenoble (1923). feste licenţiat în filozofie al Universităţii din Bucureşti (1945). Este doctor în filozofie şi litere al Universităţii din Bucureşti, cu menţiunea „magna cum laude“, cu elogiile comisiei.

II. Activitate ştiinţifică. Candidatul posedă numeroase lucrări teoretice şi practice în specialitatea catedrei, dintre care prezintă lucrările publicate. Toate aceste lucrări au drept caracteristică o metodă ştiinţifică riguroasă.

Examinăm mai jos pe cele mai însemnate.

1. *Venitul național și fiscalitatea,* studiu publicat în revista „Independența economică“, nr.l din 1938. Cuprinde pregnante rezultate ale unor cercetări pe care candidatul le-a făcut asupra venitului național al României în perioada 1926—1936. Acest studiu a' fost citat în lucrarea Ligii Națiunilor asupra venitului național, precum și în „Special Memorandum“ nr. 48, publicat de „London and Cambridge Economic Service, in collaboration with the Royal Institute of International Affairs“ (Oxford University Press, 1939.) ‘

. 2. *Tendințe fundamentale în economia românească* (revista „Era nouă“, anul I). Este un studiu în care autorul, cu un spirit de analiză deosebit de pătrunzător, pune în lumină elementele crizei structurale, precum și forțele economice determinante în procesul de expansiune a fascismului în România.

3. *Definiția economiei politice* este o conferință ținută la Institutul de cercetări economice „Prof. Virgil Mad- gearu“, care a apărut în revista „Independența economică“, nr. 3—4 din 1945. Autorul analizează noul punct de vedere al economiştilor sovietici cu privire la determinarea obiectului economiei politice. De reținut este uşurința şi în acelaşi timp rigurozitatea cu care autorul tratează o gingaşă problemă de metodologie.

4. în cadrul activității „Centrului de studii şi documentări economice“, d-1 dr. H. Zilber a publicat, în anii 1938—1939, 44 de consistente rapoarte asupra conjuncturii economiei româneşti şi mondiale. Aceste rapoarte au apărut în ziarul „Universul“ şi, deşi în aparență destinate marelui public, ele sînt studii de înaltă ținută, uneori adevărate documente de precizie ştiințifică, în ordine de cercetare practică a vieții economice. Sînt, în afară de aceasta, model de sinteză a datelor statistice conjuncturale şi, deşi toate merită în mod egal să fie menționate, ne vom mărgini să cităm o parte din ele, şi anume pe acelea care au o legătură mai directă cu teoria economică.

Astfel :

a) Elemente de tehnică a planurilor economice ;
b) Venitul național, fiscalitate, buget ;
c) Economia mondială la începutul anului 1938 ;

d) Posibilitățile industriei românești ;

e) Poziția economică a Germaniei și raporturile ei cu statele Europei Centrale ;

f) Plan economic în Rusia și Germania ;

g) Salariile și costul vieții ;

h) Perspective monetare internaționale ;

i) Cum a reacționat economia mondială în așteptarea războiului ;

j) Experiența Roosevelt ;

k) Problemele economice ale războiului ;

l) Cursul valutelor și schimbul mărfurilor ;

m) Economia țărilor neutre ;

n) Potențialul economic al României ;

o) Război și prețuri.

5. *Japonia la răspîntie,* publicat în revista „Era nouă“, anul I, nr. 2, este un studiu în care se analizează evoluția caracteristică a capitalismului japonez în perioada 1925—1935.

6. *Despre delicte în general și d-l Mihail Manoilescu în particular* („Era nouă“, anul I, nr. 2). Deși în formă polemică, studiul merită să fie menționat pentru criticismul lui metodic și pentru cunoașterea sistematică a socialismului științific. Tema de fond a studiului este comparația concepției marxiste asupra schimbului internațional cu teoria d-lui M. Manoilescu.

7. în afară de luerările specificate mai sus, candidatul mai prezintă și o serie de alte studii, toate publicate în anii din preajma ultimului război mondial în paginile revistei „Viața românească“. Citām pe cele mai importante :

Imperialismul țărilor mici (V.R., anul XXIX, 1937, nr. 6).

Explicații economice la o nouă politică externă (V.R., anul XXX, 1938, nr. 3, p. 99—101).

Bugetul 1938—1939. Un plan de cinci ani pentru România (V.R., anul XXX, 1938, nr. 5, p. 91—95).

Comerțul exterior al axei Berlin-Roma cu țările din Sud-Est. Capacitatea de export a României (V.R., anul XXX, 1938, nr. 6, p. 90—100).

Perspectivele crizei mondiale. România în fața crizei (V.R., anul XXX, 1938, aug., p. 103—109).

Consecințele economice ale Acordului de la Miinchen. Cum se va crea Grossraum-Wirtschaft-ul german (V.R., 1939, nr. 11, p. 86—92).

Planul Reynaud (V.R., 1939, nr. 12, p. 115—119).

Viața și împrumuturile ă-rului Hjalmar Schacht (V.R., 1939, nr. 3, p. 95—96).

Probleme economice ale războiului modern (V.R., 1939, nr. 3, p. 96—98).

Economia de război în timp de pace (V.R., 1939, nr. 6, p. 85—91).

început de război mondial (V.R., 1939, nr. 9—10, p. 130—133).

Blocadă și contrablocadă (V.R., 1939, nr. 11, p. 108—113).

8. De asemenea, d-1 dr. H. Zilber a publicat, în perioada 1935—1938, 580 de studii și articole documentare în paginile ziarului economic „Prezentul“.

9. Pe lîngă studiile și articolele publicate, d-1 dr. H. Zilber a desfășurat o vastă activitate științifică practică, din ale cărei aspecte trebuie să relevăm pe unele din acelea care au o legătură firească cu specialitatea catedrei.

în această ordine de idei este de menționat faptul că d-sa a stabilit, pentru prima oară în România, ansamblul indicilor relevanți pentru conjunctura economiei românești. A redactat parțial sau integral buletinele Institutului românesc pentru studiul conjuncturii economice.

A calculat venitul național al României pentru perioada 1938—1945 (supliment la Bulet. nr. 1 al Institutului românesc pentru studiul conjuncturii economice, 1946). Cifrele din acest studiu au fost utilizate apoi în memoriile delegației române la recenta Conferință a Păcii, precum și în

lucrările interne ale Departamentului Finanțelor, în această ordine de -idei trebuie remarcat că d-1 dr. H. Zilber se găsește într-o perfectă continuitate de preocupări științifice ; menționăm astfel că la Congresul Internațional al Institutelor de Conjunctură, ținut la Contigny, în 1938, d-sa prezentase un studiu despre *Calculul indicilor producției industriale,* în care a arătat de ce ponderea seriilor trebuie făcută cu valoarea netă a producției în anii de bază. Tot așa, în cadrul lucrărilor făcute pentru recenta Conferință a Păcii, d-sa a stabilit *Capacitatea probabilă de plată și transfer a României în perioada 1946— 1952.*

Toate aceste ultime elaborate, deși nu sînt lucrări publicate sau sînt toate publicate fără semnătura autorului lor, reprezintă documente care dovedesc însușirile de expert economic ale candidatului.

10. Comisia găsește necesar să semnaleze și teza de doctorat în filozofie a d-lui dr. H. Zilber, care tratează despre *Imperialismul unor țări înapoiate,* lucrare în manuscris, cu totul remarcabilă atît prin spiritul ei de metodă, cît și prin concluziile interesante la care ajunge.

D-l dr. H. Zilber are și alte lucrări de filozofie, pe care nu le specificăm, nefiind în legătură cu specialitatea catedrei.

Totalitatea studiilor și lucrărilor cu caracter teoretic și practic ale d-lui dr. H. Zilber dovedesc nu numai o continuă activitate și preocupări constante în domeniul specialității catedrei vacante, ci și o maturitate științifică izvorîtă dintr-o reală vocație teoretică, completată de o frumoasă cultură economică și dintr-o îndelungată și metodică experiență practică.

III. în anul 1945, d-l dr. H. Zilber a ținut la Universitatea liberă din București un curs de economie politică.

O adevărată metodă pedagogică a practicat d-sa și în cadrul lucrărilor pe care, vreme îndelungată, le-a condus în Institutul românesc pentru studiul conjuncturii economice, cu referenții acestui institut.

IV. Activitatea de organizator. Sub supravegherea prof. V. Madgearu și prof. Victor Bădulescu, a organizat Institutul românesc pentru studiul conjuncturii economice. Metodele de lucru specifice studiilor conjuncturale au fost adaptate

problemelor româneşti, s-au format cadre de referenți, s-a sistematizat materialul statistic existent şi s-a construit ansamblul indicilor necesari.

Institutul şi-a întrerupt activitatea în 1940. în 1944 a colaborat intens la reorganizarea şi adaptarea lucrărilor Institutului la noua structură economică a României.

Atît în perioada 1932—1940, cît şi în perioada 1944—1946 a organizat legăturile Institutului cu instituțiile similare străine (Franța, Anglia, Rusia, Statele Unite, Bulgaria, Belgia etc.).

în concluzie, Comisiunea ținînd seama de titlurile, de pregătirea teoretică şi practică în specialitatea catedrei vacante, dovedite printr-o remarcabilă şi continuă activitate ştiințifică, precum şi printr-o activitate didactică şi de organizator, recomandă pentru numirea ca profesor titular la catedra de economie politică şi socială de la Facultatea de litere şi filozofie din Bucureşti pe d-1 dr. Her- bert Zilber.

Preşedinte, (ss) Andrei Oțetea

Membri : (ss) Gr. Mladenatz, Eugen Demetrescu, Gh. Mihoc, Constant Georgescu.

(„Monitorul oficial“, partea l B, ■ nr. 12 din 15 ianuarie 1947, p. 356—358)

II

De Ia Tribunalul Suprem al R.P.R.
— Comunicat —

între 6-14 aprilie 1954, Colegiul Militar al Tribunalului Suprem al Republicii Populare Române, compus din colonel Ilie Moisescu, preşedinte, colonel Demeter Alexandru şi colonel Ciulei Ion, asesori populari, procurori fiind colonel Aurel Ardeleanu, colonel Rudolf Ros- man, colonel Grigore Rîpeanu şi maior Ion Pohonțu, a judecat procesul grupului de spioni şi complotişti în frunte cu L. Pătrăşcanu.

în conformitate cu actul de acuzare au fost trimişi în judecată : L. *Pătrăşcanu,* acuzat de crimele prevăzute în art. 2 lit. c "din legea-Nr. 291/947 cu modificările ei ulterioare, art. 184 combinat cu art. 229 din Codul Penal şi art. 190,

pct. 1 şi 2 din Codul Penal ; *R. Kpfler,* acuzat de crimele prevăzute de art. 2, lit. c din legea Nr. 291/947 şi de art. 191 din Codul Penal ; *Ion Mocsony Stîrcea,* acuzat de crimele prevăzute de art. 184 combinat cu art. 229 din Codul Penal ; *H. Zilber* şi *Al. Ştefănescu,* acuzaţi de crimele prevăzute de art. 2* lit. c din legea Nr. 291/947 şi de art. 184 combinat cu art. 229 şi 191 din Codul Penal ; *Victoria Sîrbu,* acuzată de crimele prevăzute de art. 2, lit. c din legea Nr. 291/947 ; J. *Berman* şi *E. Calmanovici,* acuzaţi de crimele prevăzute de art. 2, lit. c din legea Nr. 291/947 şi art. 191 din Codul Penal ; *Lena Constante* şi *H. Brauner,* acuzaţi de crimele prevăzute de art. 191 şi 184 combinat cu art. 230 din Codul Penal ; H. *Torosian,* acuzat de crimele prevăzute de art. 190, arţ. 184 combinat cu art. 230 din Codul Penal.

Ancheta judecătorească a confirmat—în întregime materialele anchetei prealabile şi acuzaţiile cuprinse în actul de acuzare.

Tribunalul a-stabilit că în perioada dictaturii fasciste, în preajma»şi în timpul războiului antisovietic, acuzaţii L. Pătrăşcanu, Kofler şi complicii lor împreună cu spionul Al. Ştefănescu şi' cu ăgenţii provocatori şi spionii Şt. Foriş, H. Zilber, E. Calmanovici şi J. Berman au constituit un grup trădător, care a desfăşurat acţiuni criminale în vederea slăbirii şi paralizării luptei forţelor democratice şi patriotice împotriva fascismului şi a criminalului război antisovietic.

Cercetările au dovedit că încă în anul 1940 Pătrăşcanu a întreţinut legătura cu' directorul general al siguranţei legionare Al. Ghica. El a devenit unul din cei mai mîr- şavi agenţi ai siguranţei şi ulterior unul din principalii agenţi ai serviciilor de spionaj ale unor puteri imperialiste.

în timpul războiului criminal antisovietic aceşti provocatori şi spioni au dat pe mîna siguranţei un mare număr de luptători patrioţi antifascişti, dintre care mulţi au fost executaţi de autorităţile fasciste.

în anul 1943, L. Pătrăşcanu şi-a aranjat cu ajutorul subsecretarului de stat la interne în guvernul fascist, generalul Pichi Vasiliu, o internare de cîteva luni în lagărul de la Tg. Jiu pentru a-şi acoperi astfel legăturile cu siguranţa fascistă şi pentru a desfăşura; acolo acţiuni provocatoare

împotriva internaţilor antifascişti.

Acţionînd ca duşman înrăit Nal poporului român, L. Pătrăşcanu s-a întîlnit în iulie 1944 cu Ion Antonescu şi a căutat prin felurite mijlbâce să întîrzie răsturnarea clicii fasciste de către forţele patriotice. '

După eliberarea ţării noastre de către forţele armate ale Uniunii Sovietice, cînd forţele patriotice au reuşit să doboare dictatura fascistă şi să aresteze căpeteniile anto- nesciene, L. Pătrăşcanu primeşte din partea serviciilor de spionaj ale unor puteri- imperialiste directiva de a păstra cu orice preţ funcţia înaltă în care se strecurase, în vederea intensificării activităţii criminale împotriva statului şi poporului român. El are în acest. scop o serie de întrevederi secrete cu agenţi ai serviciilor de spionaj ale S.U.A.

Folosind situaţia sa în guvern, Pătrăşcanu organizează un grup complotist antistatal, avînd agenţi atît în aparatul exterior al Ministerului de Externe, cît şi în Ministerul Justiţiei, _ Institutul de statistică şi în alte instituţii de stat.

în preajma lui 24 februarie 1945, Pătrăşcanu transmite lui Rădescu, prin intermediul spionului american L. Madison, asentimentul său pentru organizarea unei lovituri militaro-fasciste.

Prin spionii americani Thomas Hali şi William Hamil- ton, Pătrăşcanu şi grupul său intră în legătură cu grupul complotist al lui Maniu, V. Rădulescu-Pogoneanu, Gr. Niculescu-Buzeşti, C. Vişoianu, baronul I. Mocsony- Stîrcea, fost mareşal al palatului, şi alţi complotişti, în vederea unificării tuturor grupurilor teroriste ce erau

dirijate de serviciul de spionaj american .şi serviciile de spionaj ale altor puteri imperialiste, şi a organizării unei lovituri de stat pentru răsturnarea puterii populare, restaurarea regimului burghezo-moşieresc, răpirea independenței naționale a României şi readucerea dominației imperialiste asupra României.

în vederea acestei acțiuni criminale, ^ complotiştii s-au înțeles să coordoneze acțiunea grupurilor teroriste şi înzestrarea lor cu armament.

Acuzatul H. Zilber, agent provocator al siguranței încă din 1932, devenit apoi agent al spionajului american, făceş legătura între cele două grupuri complotiste antistatale, grupul de spioni în frunte cu Pătrăşcanu şi grupul manist de spioni în frunte cu Vişoianu, Nicu- lescu-Buzeşti şi Rădulescu-Pogoneanu.

Conducerea acestui complot criminal a fost încredlh- țată trădătorului Pătrăşcanu, care a avut în acest scop întrevederi secrete cu Thomas Hali, iar în februarie 1947 a plecat în străinătate, unde cu ajutorul acuzatului To- rosian, a luat contact cu complotiştii C. Vişoianu şi Gr. Niculescu-Buzeşti, fugiți din țară.

Acțiunea criminală a eşuat, o parte din conducătorii complotului fiind descoperiți şi arestați de către organele de stat.

După cum s-a stabilit, în caz de nereuşită a complotului, aciuatul Pătrăşcanu- urma să fie scos din țară de către Hali şi Hamilton. Cei doi spioni americani fiind nevoiți să părăsească țara pe neaşteptate, Pătrăşcanu a încercat în mai multe rînduri să fugă din țară.

Tribunalul a stabilit de asemenea o serie de fapte care arată totala descompunere morală a lui Pătrăşcanu şi a complicilor săi.

în cursul dezbaterilor procesului a fost dovedită pe deplin vinovăția acuzaților prin documente originale descoperite de organele de cercetări, prin corespondența personală a acuzaților, precum şi prin depozițiile a unui număr de 89 martori.

y

In fața probelor incontestabile, acuzații au confirmat în instanță declarațiile făcute la cercetări, recunoscîndu-şi vina pentru crimele săvîrşite.

Tribunalul Suprem al R.P.R. a stabilit că acuzatul L. Pătrăşcanu se facş vinovat de trădare de patrie, de acțiunea de paralizare a luptei forțelor patriotice împotriva fascismului, de organizarea unui grup complotist contrarevoluționar şi antistatal,'' în scopul acaparării puterii şi restabilirii regimului burghezo-moşieresc şi a dominației imperialiste asupra României.

Tribunalul a stabilit că acuzații R. Kofler, H. Zilber,' Al. Ştefănescu, E. Calmanovici, J. Berman s-au făcut vinovați de crimă de trădare de patrie şi de acte de provocare împotriva patrioților antifascişti ; acuzata V..Sîrbu s-a făcut vinovată de acte de provocare împotriva patrioților antifascişti ; acuzații I. Mocsony-Stîrcea, L.‘ Constante, H. Torosian şi H. Brauner s-au făcut vinovați de crimă de trădare de patrie. v

Tribunalul'Suprem al R.P.R. hotărăşte :

Condamnă pe L. Pătrăşcanu şi R. Kofler la pedeapsa cu moartea ;

H. Zilber, Al. Ştefănescu, E. Calmanovici la muncă» silnică pe viață ;

I. Mocsony-Stîrcea şi H. Torosian la cîte 15 ani muncă silnică ;

H. Brauner şi L. Constante la cîte 12 ani muncă silnică ;

■ ‘ v

J. Berman la 10 ani muncă silnică ;

V. Sîrbu la 8 ani muncă silnică.

Sentința este defiiiitivă.

*

Sentința Tribunalului Suprem al R.P.R. de condamnare la moarte a lui L. Pătrăşcanu şi R. Kofler a fost executată.

(„Scînteia“, nr. 2950 din 18 aprilie 1954, p. 3)

III

Bilet de liberare

Republica Populară Română
Ministerul Afacerilor Interne
Penitenciarul —
Formațiunea 0622 Aiud

Anul 1964 luna... ziua...
Domiciliul avut la arestare :
Buc. str.- Dicnisie Lupu 2

Bilet de'liberare Nr. 5948/1964

Numitul Zilber C. Herbert, născut în anul 1901, luna 10, ziua- 14, în comuna Tg. Frumos, raionul..., regiunea Iaşi, profesia profesor, fiul lui'Varol şi Roza.

A fost depus ca condamnat de la 06.02.948 pînă la 29.01. 973 de către T. Suprem Col. M., cu mandatul pr. 49/955, emis de T. Suprem Col. Mii., sentința nr. 49/954, pentru faptul de crimă de înaltă trădare.

A fost pus în libertate fiind grațiat de către Cons. de Stat conform D. 411/964. Numitul se stabileşte cu domiciliul în comuna Bucureşti, str. Dionisie Lupu nr. 2, raionul 1 Mai, regiunea Bucureşti.

A mai executat mandatele : —

Semnalmentele posesorului : talia 1,56 m,^ corpolență —, fruntea potriv., nasul miji., gura mică, bărbia —, culoarea feței smeadă, culoarea părului cast., sprîn- cenele cast., semne particulare nu.

[sigiliu]

Drept care i s-a eliberat prezentul bilet.

p. Comandant /
(ss) indescifrabil

.. Şeful biroului evidență,
(ss) indescifrabil

IV

Memoriu către N. Ceauşescu, secretarul general al C.C. ăl P.C.R.

Stimate Tovarăşe Secretar General,

Mă adresez D-voastfă şi nu altui for de partid din convingerea că Partidul nu cunoaşte întreg adevărul cu privire la procesul Pătrăşcanu, în care am fost condamnat la muncă silnică pe viață.

Fiind exclus din partid în mai 1947 sub bănuiala de a fi fost agent de siguranță şi spion anglo-american, am fost arestat din ordinul C.C. la 6 februarie 1948. *p* lungă şi minuțioasă anchetă dusă de organele M.A.I. (februarie 1984—decembrie 1951) din inițiativa şi sub coptrolu! Partidului a dovedit în chip neîndoielnic totala mea nevinovăție penală., Această concluzie mi-a fost comunicată oficial atît în timpul anchetei, cît şi după terminarea cercetărilor. Urma să fiu pus în libertate, iar Partidul să hotărască pe baza greşelilor mele de partid. Totuşt, în septembrie 1952, ancheta a reînceput cu un nou colectiv de anchetatori, dintre care nu cunosc decît numele tovarăşilor ministru Alexandru Drăghici, col. Şoltuț, cpt. Moraru şi cpt. David. în seara zilei de 17/18 sept. 1952 am fost bătut o primă dată, iar în noaptea de 24/25 sept. 1952 am fost bătut de trei ori la tălpi. Tov. col. Şoltuț mi-a spus (reproduc textual) : „Apărătorii d-voastră nu mai sînt. Partidul este acum în mîini tari. Trebuie să declari toate crimele făcute cu Pătrăşcanu şi alții“. Cum nu ştiam nici care crime comisesem şi,nici cine sînt acei „alții“, am întrebat în aceiaşi noapte pe tînărul ofițer politic care supraveghea bătaia în beciul de la Malmezon, smulgîndu-mi ,părul din cap. Acesta m-a lămurit (reproduc textual) : „Să declari toate crimele pe care le-ai făcut cu Lucrețiu' Pătrăşcanu, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Ion Gheorghe Maurer, Ştefan Voitec, Aurel Vijoli, Petre Năvodarii, Mihnea Gheorghiu, Ilie Zaharia, Carol Neuman şi alții. Este ordinul Secretariatului. îți vom aresta familia şi te vom bate pînă declari, înțelegi că este ordinul Secretariatului ? !“

Ulterior, la această listă to'v. col. Şoltuț a adăugat pe Emil Calmanovici, Jack Berman, Remus Kofler, Alexandru Ştefănescu, Luiza Năvodaru, Vera Călin, Petea Pe- trescu (Gancev) şi alții.

Am înțeles că se organiza un proqes după modelul celor de la Moscova, Sofia, Budapesta, Praga şi Varşovia, în care eu trebuia să joc rolul, spionului criminal. Cu picioarele umflate, am reflectat asupra alternativei care mi se punea în față şi am ajuns la concluzia că orice rezistență este inutilă : trebuia să declar toate crimele

„uzuale“ în asemenea anchete, aşa cum le cunoşteam din lectura dărilor de seamă ale proceselor de la Moscova, Sojlia,

Budapesta şi Praga ! Altfel urma arestarea familiei, bătaia pînă la moarte sau glonţul administrativ. Mi-am adus aminte ce au declarat Kamenev şi Buharin, Zinoviev şi Racovski, Traicio Kostov, Rajk şi Slansky, apoi am scris un roman foileton similar — o sinteză a celor citite —, dar cu nume româneşti. Am declarat că am fost agent de siguranţă, spion anglo-american, complotist, asasin şi trădătoj, N-am pregetat să declar că am vrut să răspîndesc ciuma în cartierele muncitoreşti, că am organizat inflaţia şi am sabotat stabilizarea, că am cedat Banatul Iugoslaviei priritr-un acord cu Moşa Pjade ş.a.m.d. Toate, bineînţeles, în complicitate cu Lucreţiu Pătrăşcanu, Aurel Vijoli, Ion Gheorghe Maurer, Ştefan Voit&c şi toţi complicii sugeraţi de anchetatori. Ultimul complot l-am declarat la cererea imperativă din 5 mai 1953 a tovarăşului ministru Alexandru Drăghici, cerere pe care mi-a făcut-o chiar în cabinetul D-sale, în prezenţa tov. colonel Şoltuţ. Este vorba de un „complot“ imaginat de Radu Buzeşti (condamnat" în procesul Maniu), personagiu de care nici nu auzisem vreodată şi pe care l-am văzut pentru prima oară în viaţa mea la o aşa-zisă confruntare, în iulie 1953. Bineînţeles' că acest Radu Buzeşti a declarat nu numai că mă cunoaşte, dar a debitat şi întreaga mea biografie, aşa cum o scriseşem eu.! Menţionez în mod special acest „complot“ fiindcă pe baza acestui roman criminal Pătrăşcanu a fost condamnat la moarte şi executat, iar eu şi alţii (G. Ionescu Bălăceanu, Stîrcea, Octavian Neamţu, Torosian etc.) am făcut mulţi ani de grea temniţă.

Din fanteziile actorilor aleşi pentru a figura în procesul Pătrăşcanu şi cu concursul a zeci de martori falşi (spioni, criminali, agenţi de siguranţă scoşi din fundul puşcăriilor) s-a construit dosarul pe baza căruia am fost judecat şi condamnat la muncă silnică pe viaţă de Tribunalul Suprem al Forţelor Armate. Pentru a evita glonţul, am învăţat în prealabil pe de rost toate elucubraţiile pe care eu, ceilalţi inculpaţi şi martorii falşi am fost obligaţi să le scriem în cursul aşa-zisei anchete din 1952-1954. Apoi le-am debitart timp de cinci ore în "faţa Tribunalului Suprem al Forţelor Aimate, instanţa supremă. a Justiţiei populare. Imediat după proces am fost pus în cătuşe şi transportat la Aiud, unde am fost supus la regim de strictă

izolare, somn pe duşumea şi pedeapsă pentru cea mai mică abatere de la un regulament care nu mi s-a citit niciodată. în fine — culmea batjocurii ! —, pentru a demonstra probabil posterităţii corectitudinea anchetei din 1952-53, s-a organizat la Aiud încă un supliment de anchetă, ca şi cum organele judecătoreşti ar fi bănuit că n-am declarat toate „crimele“ !

Din cei şproape 17 ani de temniţă, nouă am stat singur în celulă. Ani de zile n-am văzut lumina soarelui şi niciodată n-am avut dreptul la legături cu familia mea sau dreptul la muncă. Doar de două ori am fost scos din celulă pentru a fi pus în lanţuri şi trimis la Bucureşti, unde acelaşi anchetator (tov. cpt. Moraru) mi-a cerut să retractez declaraţia pe care tot el mi-o ceruse s-o dau în 1953 (punea oamenii de serviciu să mă fugărească pe culoarul arestului, avînd picioarele umflate de bătaia la tălpi) şi prin care afirmam că recrutasem pe Petre şi Luiza Năvodaru în serviciul de spionaj american !

în fine, în iunie 1963 am fost pus din nou în lanţuri şi trimis la Bucureşti, unde mai mulţi anchetatori mi-au cerut să confirm declaraţiile de la proces, în schimbul graţierii imediate. Era evident că aceşti tovarăşi erau de perfectă bună-credinţă, fiindcă nu cunoşteau decît do- şarele de la proces şi nici unuia nu-i putea trece prin cap că nu conţineau un singur fapt adevărat. Le-am explicat cum s-a organizat procesul şi am refi^zat să confirm declaraţiile de la proces, pentru a sublinia prin protestul meu că asemenea procese nu trebuie să mai aibă niciodată loc într-o Românie socialistă. Mai mult, am rugat pe anchetatori să ceară darea mea în judecată pentru calomnie, urmînd ca în faţa justiţiei civile să'fac dovada absolută că absolut toate declaraţiile mele de la proces sînt în întregime inventate. Nu mi s-a acordat această favoare, însă am fost pus din nou în lanţuri şi retrimis la Aiud, unde am fost supus la regim zilnic de 65 de grame pîine, 350 g mămăligă, apă caldă dimineaţa, apă caldă la prînz, apă caldă seara, zeci de zile de izolator, practic fără căldură şi fără asistenţă medicală.

Am scăpat cu viaţă prin graţierea din iulie 1964. Singur pe lume — întreaga mea familie a pierit în cei 17 ani de temniţă —, de atunci îmi duc viaţa de la o zi la alta şi aştept să mi se facă' dreptate, aşa cum s-a făcut lui Dreyfus îp. Franţa burgheză, lui Beilis în Rusia ţaristă şi[1] atîtor mii de

tovarăşi executaţi şi condamnaţi nevinovaţi în statele socialiste. Speranţa mi se părea cu atît mai îndrituită cu cît, în ultimul an, de cînd sînteţi în fruntea Partidului, mulţi tovarăşi năpăstuiţi au fost repuşi în drepturile lor.

Nu-nii închipui că şi astăzi constituie o culpă faptul că, în 1950, am declarat în cursul anchetei serioase' iniţiate de Rartid că nu doream în România socialistă climatul politic şi spiritual creat de Stalin în Uniunea Sovietică, că nu eram de acord cu modul cum s-a executat Armistiţiul, că alianţa cu Uniunea Sovietică nu trebuia să împfedice relaţii bune cu statele capitaliste şi că prezenţa Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi Cîhişinevschi în fruntea Partidului constituia o greşeală. Dacă acum 15 ani asemenea păreri puteau constitui pentru unii o crimă demnă de glonţ, astăzi sînt banalităţi unanim acceptate.

De aceea mintea mea refuză să creadă că Partidul nu mi-a făcut încă dreptate pentru alt motiv decît acela că forurile competente nu cunosc adevărul. Altfel era imposibil ca conducerea actuală a Partidului să nu se sesizeze de o asemenea crimă împotriva moralei şi justiţiei comuniste.

Deşi din 1918 pînă la arestarea mea am militat în Partid sau în afară de Partid ca comunist, deşi în perioada 1930-1932 am fost închis ca comunist, deşi dovezile totalei mele, nevinovăţii sînt consemnate în dosarele anchetei din 1948-1951 („dosarele de casă"), deşi am fost condamnat într-un proces în care am fost silit să joc rolul criminalului, deşi am executat aproape 17 ani de foarte grea temniţă, astăzi nu mă bucur decît' de dreptul de a trăi din ajutorul de 300 Tei lunar acordaţi de Prevederile
Sociale. Mai mult, de cîte ori, în ultimii doi ani, a existat bunăvoinţa de a fi angaja't ca salariat, un, zăvor misterios mi-a închis poarta la o slujbă conformă cu pregătirea şi experienţa mea.

Aş fi şi astăzi gata să-mi-duc fără murmur crucea nenorocirii mele, dar nu înţeleg ce foloase au tras Partidul şi clasa muncitoare din procesul Pătrăşcanu şi condamnarea mea şi a celorlalţi coinculpaţi total nevinovaţi (Io- nescu Bălăceanu ,etc.). Nu-1 apăr pe Pătrăşcanu, fiindcă acum cunosc adevărata lui vină (a vrut să fugă), însă nu pot trăi cu gîndul că procesul a fost opera unor nebuni sau unor sadici.

Aş putea să mă prevalez de faptul că sînt evreu' şi să cer dreptul de a emigra pentru a obține o pensie (am 65 de ani) într-o țară pentru care n-am luptat şi nu mi-am riscat viața, fiindcă România socialistă pentru care âm luptat şi mi-am riscat viața refuză să-mi facă dreptate, după ce m-a întemnițat 17 ani,, deşi se ştia că sînt total nevinovat. Nu vreau să mă prevalez de acest drept fiindcă, în pofida Cumplitei mele soarte, am rămas comunist şi nu pot renunța la gîndul că şi a face dreptate unui comunist într-o țară socialistă înseamnă a construi socialismul. Nu pot admite că zeci de milioane de oameni au murit pentru o societate în care un comunist nu-şi poate găsi dreptatea. Nu mă pot duce într-o țară străină să spun că 45 de ani am crezut în dreptatea socialistă şi am plecat fiindcă nu există. Mai bine mor de foame în România socialistă decît să-mi fie ruşine de cea mai[1] nobilă idee pentru care a luptat omenirea, în care cred şi pentru care am suferit.

Condamnarea mea nu este o eroare judiciară şi nici opera unor mici funcționari. Conducătorul anchetei din 1952-53 a fost tovarăşul ministru Alexandru Drăghici, membru al Secretariatului partidului, iar „anchetatorii“ mi-au repetat de, mai multe ori că tot ce fac este din ordin de sus. De aceea nu are rost să mă adresez nici justiției, care a judecat pe baza unor dosare alcătuite numai din declarațiile mincinoase ale inculpaților şi zecilor de martori falşi, şi nici altor foruri decît Comitetului Central.

Desigur, ca membru de partid am făcut greşeli grave pe care le-am recunoscut şi s-ar putea ca forurile respective să găsească de cuviință că nu mai pot avea onoarea de a fi

deosebitei mele considerațiuni,

Zilber Herbert
Bd. Republicii
raionul 23 August

6 septembrie 1966

V

Hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la reabilitarea unor activişti de partid

membru al Partidului Comunist Român, deşi am fost şi am rămas comunist chiar *şi după ce mi s-au luat 17 ani din viață, deşi eram total nevinovat. Nu este însă mai puțin adevărat că mi s-a luat [din] viață din rațiuni pe care nu le cunosc, şi acum cer dreptate, dreptate pe care numai Partidul mi-o poate face.

De aceea fac apel la D-voastră, tovarăşe Secretar General, să cereți dreptate pentru comunistul Zilber, a cărui nevinovăție a fost pe deplin dovedită, care a fost condamnat pe baza unor dosare în care nu există un cuvînt adevărat şi care a stat închis 17 ani în România socialistă, deşi se ştia că este nevinovat.

Primiți vă rog, tovarăşe Secretar General, asigurarea

[Extras]

I

în cadrul preocupărilor sale generale pentru perfecționarea activității în toate domeniile construcției socialiste, Partidul Comunist Român a luat de-a lungul anilor o serie de măsuri menite să ducă la întărirea legalității, înlăturarea elementelor de subiectivism şi arbitrar, a oricăror abuzuri şi denaturări în viața politică şi social- economică a țării, să asigure dezvoltarea continuă a democrației socialiste.

/O deosebită importanță au avut în această privință măsurile luate pentru îmbunătățirea activității organelor de securitate, miliție, procuratură şi justiție. Ca urmare, s-au întărit controlul şi îndrumarea de către partid a organelor de securitate, la toate nivelele, asigurîndu-se astfel o condiție esențială pentru înfăptuirea şi apărarea legalității socialiste. S-au adoptat măsuri pentru garantarea deplină a drepturilor şi libertăților cetățeneşti, astfekca nici un cetățean să nu poată fi arestat dacă nu ' există un motiv întemeiat şi dovedit. S-au luat măsuri pentru înlăturarea nedreptăților, pentru repunerea în drepturi a celor care au avut de suferit de pe urma lor, precum şi pentru sancționarea, conform legii, a acelora care le-au săvîrşit.

du o deosebită fermitate a trasat Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român sarcina întăririi legalității socialiste, a respectării normelor de conviețuire socială stabilite în statul nostru — premisă de seamă pentru lărgirea continuă a democrației socialiste.

Pe baza hotărîrilor congresului s-au luat -în ultimii ani noi şi importante măsuri penţru întărirea .rolului conducător al partidului în toate domeniile vieții sociale, pentiu perfecționarea metodelor de conducere şi îndrumare a întregii activități economice, politice, sociale, de stat şi obşteşti, începînd de la Comitetul Central şi pînă la organizațiile de bază ale partidului, pentru îmbunătățirea muncii tuturor organelor de stat, inclusiv a acelora chemate să vegheze nemijlocit la apărarea legalității socialiste.

Plenara din iunie 1967 a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, analizînd activitatea Ministerului Afacerilor Intrene, a apreciat pozitiv contribuția organelor de securitate şi a celorlalte unități din cadrul ministerului la lupta întregului popor sub conducerea partidului pentru apărarea cuceririlor revoluționare şi dezvoltarea marilor înfăptuiri Obținute în construcția socialistă. Totodată, plenara a dezvăluit şi criticat o serie de neajunsuri şi greşeli care s-au manifestat în trecut în munca acestor organe şi a stabilit măsuri menite să ridice activitatea lor la nivelul cerințelor dezvoltării societății socialiste.

Pornind de la necesitatea de a se clarifica situația politică a unor activişti ai partidului care, cu mulți ani în urmă, au fost arestați sau condamnați, Comitetul "Executiv al Comitetului Central a,hotărît să se analizeze cazurile acestora, iar concluziile să fie supuse dezbaterii Comitetului Central al Partidului Comunist Român. în acest scop a fost constituită o comisie de partid alcătuită din tovarăşii Gheorghe Stoica, membru supleant al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., Vasile Patilineț, secretar al C.C. al P.C.R., Nicolae Guină şi Ion Popescu-Puțuri, membri ai C.C. al P.C.R.

1. Ca urmare a acestei hotărîri, comisia a cercetat, începînd din luna noiembrie 1965, învinuirile pe baza cărora a fost, condamnat şi executat Lucrețiu Pătrăşcanu. Raportul întocmit de această comisie a fost examinat în Prezidiul Permanent, în Comitetul Executiv şi în actuala plenară a Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

Comis/a a analizat toate materialele care au stat la baza procesului, a purtat discuții cu principalii anchetatori şi procurori, ^cu membrii completului de judecată, cu persoanele implicate în proces, ca inculpați sau martori, aflați în țară, precum şi cu unele persoane care aveau funcții de răspundere în acea vreme la Ministerul Afacerilor Interne şi în aparatul de securitate al statului.

După cum se ştie, Lucrețiu- Pătrăşcanu a fost unul dintre vechii militanți ai mişcării noastre revoluționare, intrat în mişcarea muncitorească în anul 1919 şi devenit membru al P.C.R. la constituirea sa în 1921. El a participat la majoritateă congreselor partidului, a fost în mai multe rînduri membru al Comitetului Central, îndeplinind funcții de răspundere. Pătrăşcanu a participat efectiv la pregătirea insurecției armate din august 1944 şi a îndeplinit, în calitate de reprezentant al P.C.R., funcția de ministru fără portofoliu în guvernul instaurat la 23 august 1944,- iar după remanierea guvernului, în noiembrie 1944, funcția de ministru al justiției. Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 l-a ales membru al Comitetului Central, iar în 1946 a fost pentru scurt timp membru în
Biroul Politic al C.C. al P.C.R. La Congresul de unificare din februarie 1948 nu a mai fost ales în Comitetul Central, iar în martie acelaşi an a fost destituit din funcția de ministru al justiției.

Lucrețiu Pătrăşcanu s-a bucurat de stimă în cercuri largi ale poporului nostru, fiind apreciat ca unul dintre activiştii de seamă ai partidului comunist. El a comis şi unele greşeli în activitatea sa ; comisia de partid nu a avut însă sarcina să analizeze întreaga sa activitate politică, meritele şi limitele activității sale, ci numai temeinicia învinuirilor grave ce i-au fost aduse cu prilejul procesului în care a fost judecat.

Comisia a constatat că Lucrețiu Pătrăşcanu a fost acuzat de a fi comis

următoarele fapte penale :

a) Crimă contra păcii ; acuzat că ar fi fost agent al siguranței burghezo-moşiereşti şi fasciste, ca şi al serviciului de spionaj englez, ar fi desfăşurat o activitate de destrămare din interior a partidului, de paralizare a acțiunilor Partidului Comunist Român în lupta contra fascismului şi războiului imperialist,' precum şi de sprijinire a lui Aritonescu şi a războiului antisovietic ;

b) Crimă de înaltă trădare ; după 23 august 1944, avînd calitatea de ministru al justiției, ar fi organizat un grup complotist antistatal care, cu ajutorul imperialiştilor americano-englezi, prin serviciile lor de spionaj, ar fi desfăşurat o acțiune de răsturnare prin violență a regimului democratic instaurat la 6 martie 1945 ;

c) Crimă de înaltă trădare ; ar fi transmis serviciilor de spionaj american şi englez, după 23 august 1944, informații cu caracter secret privind securitatea statului.

Analizînd temeinic şi verificînd multilateral probele aduse în, instanță, depozițiile martorilor şi ale celorlalte persoane implicate, în proces, comisia de partid a constatat că toate acuzațiile aduse lui Lucrețiu Pătrăşcanu nu au fost întemeiate, ci au reprezentat plăsmuiri grosolane, tichii te, în cursul anchetelor. Declarațiile care au stat la baza învinuirilor conțin neadevăruri, nu se coroborează între ele, au fost obținute după mulți ani de anchetă prin constrîngeri fizice şi presiuni morale, prin însce-
nări şi samavolnicii, falsuri şi ilegalități, unele dintre aceste declarații fiind ulterior retractate de persoanele anchetate. Comisia a ajuns la concluzia că sînt lipsite de orice temei învinuirile că Pătrăşcanu ar fi fost agent al Siguranței, că ar fi activat în slujba serviciilor de spionaj străine în vederea destrămării din interior a partidului coipunist, că ar fi organizat un grup complotist antistatal şi că ar fi dus o acțiune de răsturnare prin violență a regimului democratic, că ar fi uneltit împotriva independenței țării, precum şi celelalte în- v'inuri din actul de acuzare.

Plenara Comitetului Central, apreciind justețea “ ’şi temeinicia concluziilor comisiei de- partid* consideră că procesul intentat lur Lucrețiu Pătrăşcanu a fost înscenare, acesta fiind osîndit prin încălcarea celor mai elementare norme de legalitate şi dreptate.

Lucrețiu Pătrăşcanu a fost arestat în mod abuziv,în ziua de 28 aprilie 1948 şi cercetat inițial de o comisie din care făceau parte tov. Teohari Georgescu, Iosif Rangheț şi tov. Alexandru Drăghici. Deşi aceste cercetări au durat 17 luni, ele nu au scos la iveală fapte care să dovedească vinovăția lui L. Pătrăşcanu. Cu toate acestea, el a fost predat organelor de

stat şi anchetat în continuare sub stare de arest, mai întîi de serviciul secret de informaţii şi apoi de organe de securitate din Ministerul Afacerilor Interne.

în această perioadă, la 6 decembrie 1949, a fost dat publicităţii raportul prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej la Consfătuirea Biroului Informativ al Partidelor Comuniste, în care Lucreţiu Pătrăşcanu era stigmatizat, fără nici un fel de dovadă, ca agent al serviciilor de spionaj anglo-americane. Cele afirmate în raport au orientat organele de anchetă spre fabricarea unor probe care să confirme, prin orice mijloace, aceste acuzaţii.

Comisia a constatat că, deşi Lucreţiu Pătrăşcanu a fost supus cercetărilor pentru asemenea grave învinuiri,

' sub stare de arest timp de aproape patru ani, totuşi situaţia lui de partid nu a fost discutată în organele partidului, aşa cum se impunea conform prevederilor statutare.

/

Cu toate strădTuințele organelor de anchetă, în întreg intervalul pînă în vara anului 1952 nu s-au descoperit probe, nu s-au obținut mărturii care să dovedească învinuirile aduse lui Lucrețiu Pătrăşcanu. La Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din mai 1952, Ministerul Afacerilor Interne condus de Teohari Georgescu a fost criticat de către Gh. Gheorghiu-Dej pentru că „nici după patru ani de zile nu a dus pînă la capăt ancheta cu privire la activitatea contrarevoluționară şi de spionaj a lui Pătrăşcanu şi Kofler".

După această plenară, ca ministru al afacerilor interne a fost numit tovarăşul Alexandru Drăghici. Cu acest prilej s-a creat un colectiv special, pus sub conducerea nemijlocită a ministrului^afacerilor interne, pentru anchetarea lui Lucrețiu Pătrăşcanu. Colectivul a primit însărcinarea să obțină cu orice preț probe care să justifice afirmația că Lucrețiu Pătrăşcanu ar fi fost agent al siguranței şi spion anglo-american.

La 18 martie 1954, pe baza informării prezentate de tov. Alexandru Drăghici, Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român a hotărît „să se treacă la judecarea grupului de spioni în frunte cu Pătrăşcanu".

Procesul a avut țoc în zilele de 6—13 aprilie 1954, încălcîndu-se pe parcursul lui cele mai elementare garanții procesuale. La 14 aprilie s-a pronunțat sentința de condamnare la moarte, iar în noaptea de 16/17 aprilie 1954 Lucrețiu Pătrăşcanu a fost executat la penitenciarul Jilava.

Atrage atenția că represiunea judiciară împotriva lui Lucrețiu Pătrăşcanu a avut loc tocmai într-o perioadă cînd, după moartea' lui I.V. Stalin şi demascarea lui Be- ria, în U.R.S.S. şi în alte țări socialiste începea să se ia curs spre reabilitarea unor persoane condamnate pe nedrept. N -

'

Analizînd cauzele care au făcut posibile măsurile represive împotriva lui L. Pătrăşcanu şi a altor activişti ai partidului, plenara subliniază că pe atunci în Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, în organele sale de conducere nu se respectau normele democrației interne de partid, principiile conducerii şi muncii colective. Măsuri de importanță deosebită pentru viața, social- politică a țării erau luate fără o analiză temeinică şi fără o dezbatere colectivă în organele de conducere ale partidului. Era

\ \

întreținută o stare de suspiciune şi neîncredere față de membri ai Comitetului Central, față de .padre de conducere ale partidului şi statului. Aveau loc încălcări ale legalității, abuzuri împotriva unor activişti de partid şi de stat, arestări şi procese fără vreo bază juridică.

Plenara consideră de o deosebită gravitate faptul că probleme cu caracter politic, divergențele de păreri asupra liniei politice sau activității partidului erau privite ca motiv pentru anchetarea penală a cadrelor de partid — în loc să fie rezolvate prin metode politice, dezbătute şi soluționate în cadrul organelor sau organizațiilor statutare ale partidului. Aceasta a provocat mari daune acfivității partidului, a dus la excluderea din partid şi lă condamnarea unor activişti care nu au săvîrşit fapte penale.

Trebuie arătat că fenomenele negative care s-au manifestat în acea perioadă n-au fost supuse unei analize temeinice în cadrul partidului nostru. Atît în plenarele Comitetului Central cît şi în cuvîntări publice s-a acreditat ideea, care se dovedeşte astăzi falsă, că în România nu ar fi existat abuzuri şi încălcări grave ale legalității socialiste şi că, în consecință, nu s-ar pune problema reabilitării postmortem a nici unei persoane.

Comiâia a constatat că Gheorghe Gheorghiu-Dej — pe atunci prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român —, în contrazicere cu normele de partid, a intervenit în mersul anchetei, dînd indicații privitoare la desfăşurarea acesteia, făcînd adnotări orientative pe procesele verbale de interogatoriu, stabilind ce mărturii să fie obținute de la unii din cei anchetați'şi cine să mai 'fie arestat, îndrumînd nemijlocit întreaga acțiune judiciară împotriva lui Lucrețiu Pătrăşcanu. El a exercitat în acest fel o influență negativă asupra întregii cercetări şi apoi a procesului.

Din materialele procesului rezultă de asemenea rolul nefast şi răspunderea lui Iosif Chişinevschi, care s-a ocupat direct de pregătirea şi desfăşurarea procesului, recur- gînd la falsuri grosolane şi la încălcarea celor mai elementare norme de justiție. -

O răspundere însemnată pentru hotărîrea luată de a se

trece la judecarea lui Lucrețiu Pătrăşcanu, fără să se fi asigurat de temeinicia învinuirilor aduse de organele de anchetă, revine membrilor de atunci ai Biroului Politic al C.C. aLP.M.R. Aceasta arată lipsa de responsabilitate în luarea unei hotărîri de asemenea gravitate cum era trițniterea în instanța de judecată a unui militant de seamă al partidului.

Din acest caz, ca şi din celelalte practici din activitatea organelor conducătoare ale partidului în acea vreme, trebuie să se tragă învățămintele necesare pentru a se înlătura orice elemente de subiectivism şi lipsă de răspundere în adoptarea hotărîrilor. Munca colectivă implică o răspundere solidară a întregului colectiv de conducere pentru hotărîrile care se iau şi, totodată, presupune răspunderea personală a fiecăruia pentru tot ceea ce se hotărăşte.

Analizînd materialele privind procesul lui Lucrețiu Pătrăşcanu, comisia de partid a constatat că ancheta desfăşurată sub conducerea tovarăşului Alexandru Drăghici în loc să meargă pe linia stabilirii cu strictețe a adevărului, spre a constata în ce măsură acuzațiile invocate îşi aveau temei, s-a orientat către obținerea cu orice preț a unor dovezi de învinuire penală pentru a se putea ajunge la condamnarea şi executarea lui Pătrăşcanu — recur- gîndu-se în acest scop la metodele abuzive, samavolnice sus-arătate. Ministrul afacerilor interne s-a încărcat de o gravă răspundere prezentînd Biroului Politic al C.C. al P.M.R. concluzii false — inducere în eroare care a stat la baza hotărîrii de trimitere în judecată a lui Lucrețiu Pătrăşcanu. La aceasta a contribuit faptul că Ministerul Afacerilor Interne era scos de sub îndrumarea organelor colective de conducere ale Comitetului Central, iar ministrul afacerilor interne se sustrăgea controlului acestor organe colective,. neadmițînd subordonarea față de ele.

în şedința din aprilie 1956, Biroul. Politic al C.C. al P.M.R a analizat activitatea Ministerului Afacerilor Interne. Cu acest prilej s-au adus critici conducerii acestui minister pentru abuzurile săvârşite de organele securității, pentru practicile de încălcare a legilor, pentru sustragerea organelor M.A.I. de sub controlul de partid, pentru deficiențele în politica de cadre. Biroul Politic a considerat nesatisfăcătoațe autocritica făcută

atunci de tovarăşul Alexandru Drăghici, care a minimalizat gravitatea lipsurilor şi nu a tras concluziile necesare din aceste critici.

în acea şedinţă s-au hotărît măsuri pentru îmbunătăţirea -activităţii securităţii, miliţiei şi a celorlalte organe ale M.A.I. Astfel, s-a stabilit ca organele de securitate să fie despărţite de celelalte instituţii din cadrul M.A.I. şi să se creeze un Comitet al Securităţii de Stat al cărui conducător să nu mai fie membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R. ; s-a hotărît ca organele dp.miliţie să aibă o dublă subordonare, — la centru faţă de M.A.I., iar pe plan local faţă de sfaturile populare ; de asemenea, s-au luat unele măsuri pentru întărirea controlului şi îndrumării de partid asupra organllQr Ministerului Afacerilor Interne, precum şi măsuri pentru înlăturarea ynor ilegalităţi. Asupra aplicării unora dintre aceste măsuri,' cum a fost separarea securităţii de celelalte organe ale Ministerului Afacerilor Interne, s-a revenit ulterior, iar altele, ca de pildă subordonarea organelor de miliţie faţă de sfaturile populare, nu au fost aplicate de către coiiducerea ministerului.

Plenara C.C. al P.C.R. constată că după analiza între-prinsă în aprilie 1956 s-au luat măsuri pentru întărirea controlului de partid asupra activităţii organelor de securitate, miliţie, procuratură şi justiţie, pentru înlăturarea amestecului acestora în activitatea organelor de partid, atît centrale cit şi locale, pentru reabilitarea unor persoane condamnate pe nedrept, pentru întărirea legalităţii în viaţa social-politică a ţării.

Dezbătînd Raportul comisiei de partid constituită pentru cercetarea învinuirilor ce au fost aduse lui Lucrețiu Pătrăşcanu, a condițiilor de desfăşurare a anchetei şi a procesului prin care acesta a fost condamnat ; constatînd lipsa de temeinicie a acuzațiilor precum şi gravele ilegalități săvîrşite în anchetare şi judecare, plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Romârt hotărăşte :

— reabilitarea politică post-mortem a lui Lucrețiu Pătrăşcanu ;

— să se recomande organelor de justiție revizuirea, potrivit legii, a sentinței de condamnare ;

— în semn de prețuire a activității revoluționare şi pentru a se cinsti memoria lui Lucrețiu Pătrăşcanu, osemintele sale vor fi strămutate la Monumentul eroilor luptei pentru

(„Scînteia“, nr. 7685 din 26 aprilie 1968, p. 1 şi 3)

libertatea poporului şi a patriei, pentru socialism (în hemiciclu) ;

— să se ia măsuri pentru reabilitarea politică şi juridică a celorlalte petsoane din procesul Pătrăşcanu [...]

VI •

Scrisoare-memoriu către V. Patilineț, secretar al C.C. al P.C.R.

Stimate tovarăşe Patilineț,

Mă simt dator să precizez în scris poziția mea față de problemele discutate în ziua de 14 august 1968. Sînt probleipe de principiu, ceea ce nu este deloc neglijabil pentru un comunist.

După 28 mai, cînd Plenul Tribunalului Suprem a dat decizia prin care mă achita, v-am căutat de mai multe ori. Deoarece mi s-a răspuns ba că sînteți pentru vreme în-delungata în străinătate, ba în provincie, ba în concediu, am încercat să vorbesc cu tovarăşul Guină, care, însă, a refuzat să mă primească. Cum întye timp aflasem că

situația altor condamnați în pijocesul Pătrăşcahu fusese lămurită, am dedus că sînt din nou aruncat la lada cu gunoi. De aceea m-am adresat în scris tov. Ceauşescu. Neprimind nici un răspuns — fapt normal, «dată fiind agenda supraîncărcată a acesteia — m-am adresat justiției pentru a-mi reclama drepturile pe care Procedura Penală le dă oricui a fost condamnat printr-o eroare judiciară şi, cu atît mai' mult, printr-un proces înscenat din ordinul şi sub directa îndrumare a Primului Secretar al P.M.R., a ministrului de Interne şi a unui Vice-preşe- dinte al Consiliului de Miniştri. Ce este valabil pentru erori judiciare, este cu atît mai valabil pentru orori judiciare. Dacă nu procedam astfel, pierdeşm orice drept, fiindcă acțiunea în justiție trebuia înregistrată în decurs de trei luni de la decizia Plenului Tribunalului Suprem, adică pînă la 28 august, şi nu ştiam cîtă vreme va dura imposibilitatea de a fi primit eu, persona non grata, de Dvs. Nu mi se poate deci reproşa că^ am comis o nede- licatețā adresîndu-mă Justiției, înainte de a fi încercat să lămuresc lucrurile cu Dvs. şi cu toți tovarăşii care au avut curajul să Caute şi să spuie adevărul, împotriva superstițiilor ideologice, a strigoilor, a prieteniilor ac-' tuale şi postume. Pornind de la zero moral, ați început reabilitarea partidului în fața propriilor lui membri şi a întregului popor, iar nouă, victimeloî[1], ne-ați făcut dreptate. După cum v-am declarat, este mai mult decît spe- rasem. Ați binemeritat de la Patrie şi de la Socialism.

Rezoluția Plenarei C.C. din aprilie 1968 şi Decizia nr. 15 din 28 mai 1968 a Plenului Tribunalului Suprem mi-au dat deplină satisfacție morală. Dar asta nu ajunge. Deşi nu stă scris în nici un statut al vreunui partid co-munist din lume că celor nedreptățiți, într-un făl sau altul, li se acordă, pe lîngă reparații morale, şi reparații materiale, acestea s-au acordat întotdeauna, cu generozitate. Ultimul şi cel mai impresionant exemplu îl constituie Cehoslovacia, unde parlamentul a votat o lege pentru reparațiile materiale datorate tuturor celor întemnițați pe nedrept. Se vor plăti miliarde de coroane, oricît de dureros ar fi faptul pentru bugetele Cehoslovaciei. Respectul

de om este prima lege a oricărei ţări socialiste în care cuvintele au chiâr sensul celor scrise în rezoluţii, ziare ori spuse în întruniri publice.

Chiar şi la noi, pe vremea lui Gheorghiu-Dej, tovarăşii Aurel Vijoli, Mihai Levente, George Ivaşcu şi întreg lotul de intelectuali maghiari din 1956 au obţinut nu numai satisfacţii morale, dar şi reparaţii materiale binemeritate.

Pe vremuri, de mult, unii domnitori ax ţărilor româneşti răsplăteau nedreptatea cu dregătorii şi pungi cu aur. în epoca modernă, toate codurile de procedură penală — şi ale noastre, bineînţeles — prevăd reparaţii materiale pentru erorile judiciare. Vieţile luate prin înscenări sînt grozăvii pe Care nici un legiuitor nu s-a mai gîndit să le menţioneze separat. De aceea, slujitorii legii, magistraţi şi jurişti, au datoria să iniţieze pe cei cărora li s-a furat o parte din viaţă ce drepturi au. A nu o face ar însemna ascunderea legilor şi domnia arbitrarului. Cum există omisiunea de denunţ pentru crime, ar trebui să existe şi un delict, omisiunea de iniţiere pentra drepturi. Articolul 431 din Codul Procedurii Penale este categoric şi valabil pentru toată lumea, comunişti sau necomunişti. La aprecierea justiţiei rămîne doar cuantumul reparaţiilor.

Desigur că viaţa unui om, mai cu seamă a unui om bătut la Malmezon şi întemniţat la Aiud, nu poate fi apreciată după cantitate şi calitate, ca ziua de muncă sau fasolea. în faţa morţii — şi anul de temniţă este un an trăit în împărăţia morţii,— toţi sîntem egali. Aşa cum scriam tovarăşului Ceauşescu, ar fi normal ca reparaţiile pentru viaţa luată, prin înscenări, de către unii conducă- . tori de partid şi de stat să fie acordate' cu mărinimie domnească sau cel puţin cu generozitatea cu care au fost şi sînt trataţi asasinii, odraslele lor, complicii lor declaraţi şi încă nedeclaraţi. Dacă înalte considerente de partid şi de stat fac imposibile asemenea reparaţii, justiţia noastră trebuie să-mi acorde cel puţin drepturile băneşti pe care le-au obţinut pînă astăzi zeci şi zeci de condamnaţi, victime ale erorilor judiciare. Va fi desigur penibil să mă *'

tocmesc în fața justiției asupra prețului a 6 000 de zile de viață furată din ordinul unor asasini ajunşi, prin jocul istoriei, în capul partidului şi statului, dar o voi face. Am certitudinea că', astăzi, nimeni nu mai are interesul şi nu va mai îndrăzni să manipuleze direct sau indirectţjustiția. Codul Procedurii Penale este doar valabil şi pentru comunişti condamnați pe nedrept ! Nici un magistrat român nu va mai cuteza să judece altfel decît îi dictează conştiința şi legea, indiferent de orgoliile lezate şi de suferințele bugetare. '

Nu cred că tovarăşul Ceauşescu, care nutreşte o atît de justificată mîndrie pentru calitățile morale, trecute şi prezente, ale românilor, pentru spiritul lor de dreptate, generozitatea şi cumsecădenia lor, şi-ar însuşi punctul de vedere al tov-ului Stoica, care, din dorința probabil de a mă convinge cu orice preț şi imediat, mi-a spus că „noi procedăm româneşte", atunci cînd era evident vorba de ştirbirea unor drepturi umane elementare, de dragul unor meschine economii bugetare. Í1 cunosc prea bine şi prea de mult pe Stoica ca să cred că expresia reflecta ce gîndea cu adevărat.

Prea mi-ați reproşat amarnic că la proces, fie şi cu riscul glontelui, nu am revenit asupra declarațiilor din cursul anchetei, pentru ca astăzi, cu legea în mînă, lege garantată în mod solemn de partid şi de stat, să mă sperii de supărarea unuia sau altuia, de riscul de a pierde procesul, sau de oprobriul celor cărora nu le-a fost milă să arunce miliarde şi mii de cadavre în noroaiele Dobroj^i şi să dăruiască ruşilor pita .țăranilor români de dragul unor sinistre preamăriri şi decorații. Nu ei sînt aceia care au autoritatea morală să apere bănuții poporului, împotriva mea ! Dacă totuşi, prin miracol, aş pierde procesul, voi avea satisfacția de a fi arătat semenilor mei nu numai că nimeni nu poate fi judecat decît pentru faptele sale, dar cine condamnă din ordin plăteşte pentru fărădelegile comise. Tot aşa, după cum, atunci cînd nimeni nu îndrăznea măcar să gîndească că Gheorghiu-Dej ar putea fi un asasin, am avut curajul — este mîndria vieții mele '— să-l arăt cu degetul, şi acum voi avea curajul să înfrunt orice încercare de a se denatura litera şi spiritul legilor noastre democratice. Nu-mi pasă dacă voi fi etichetat mic burghez mercantil, agent sovietic recrutat în 1928 şi reactivat în 1944 sau nedemn de a

fi membru de partid. Pe vremuri curgeau asupra mea epitetele de troțkistj buhărinist, agent de siguranță, agent anglo-american, duşman al Armistițiului, calomniator al conducătorilor partidului. Este drept că aceiaşi deținători ai tuturor adevărurilor mi-au furat o treime din viață, însă am trăit şi marea fericire de a auzi din gura conducătorilor actuali ai partidului că toate au fost infamii şi nimeni nu mai are dreptul să ordone justiției.

Orice s-ar întîmpla de aici încolo, nu mai am nimic de pierdut decît lanțurile unei.vieți ratate din cauza celor care şi-au asumat dreptul de a ucide din interese şi duşmănii personale, în numele celui mai nobil ideal al omenirii, socialismul, şi al celor care nu i-au ales să-i reprezinte. Este de datoria mea să fac ceva, ca cei care vor mai ordona sau executa fărădelegi să afle că totul se plăteşte, cu ştreangul sau cel puțin cu averea. La Nürnberg s-a stabilit, o dată pentru totdeauna, de întreaga omenire civilizată că nimeni nu-şi poate justifica crimele prin ordine ierarhice. România a subscris la această hotărîre. La noi, Codul Procedurii Penale specifică că statul va plăti reparații pentru erorile judiciare şi apoi se va despăgubi din averea asasinilor. Cu atît mai moral este ca statul să plătească reparații pentru crimele comise din ordinul unor conducători de partid şi de stat şi să se despăgubească din averea celor vii şi moştenirea celor morți. în timp ce eu trăiam în iad, ei au huzurit. Acum să plătească ! Juridic şi moral sînt îndreptățit să cer despăgubiri pentru bătăi, ultragii, maltratări, înfometare. Nu o fac. Cer numai salariul meu.

Din atitudinea mea ați dedus că rău ați făcut atunci cînd, împotriva altor tovarăşi, ați cerut să mi se redea carnetul de membru de partid. Erați indignat că cer bani şi nu carnetul roşu, aşa cum stă bine unui comunist, după ce a stat închis 17 ani, din ordinul conducătorilor de atunci ai Partidului. în timp ce flacăra, sper neveşîfiică, arde încă pe mormîntul lui Gheorghiu-Dej şi Chişinevschi, după închipuirea Dvs. trebuia să mă prezint cucernic şi smerit la poarta partidului şi sa cer carnetul. Niciodată, de cînd ne cunoaştem, nici în scris şi nici verbal n-am cerut calitatea de membru de partid. O am în cap şi în suflet şi fără de' carnet. O singură dată în viața mea am cerut această onoare, şi mi s-a acordat. Apoi am fost aruncat afară, ca o cîrpă murdară. Reabilitarea mea este un drept care mi s-a dat şi nu o favoare ; carnetul de membru poate să-mi fie

înapoiat sau nu. în nici un caz nu eu sînt acela care trebuie să-l cer încă o dată.

Vă mărturisesc că, în timpul discuției noastre, o secundă mi-a trecut prin minte ideea netrebnică că ^aş puteați eu obține carnetul roşu dacă aş renunța la acțiunea în justiție. Am privit o clipă în ochii Dvs. senini şi mi-a fost ruşine că o asemenea bănuială a putut trece prin capul meu, prea bătrîn pentru a înțelege generația Dvs. îmi cer scuze pentru infamia închipuită.

în fine, vin acum la pensia de 1 700 lei pe lună pe care Consiliul de Stat mi-a acordat-o cu începere de la 1 iulie, spre satisfacția Dvs. şi nemulțumirea mea. Dacă în loc să fi fost întemnițat fiindcă fusesem găsit potrivit pentru un rol de actor în piesa „Procesul Pătrăşcanu“, aş fi fost liber, oricît de jos aş fi fost ținut, nu se putea să nu ajung la un salariu apreciabil. N-aş fi ajuns desigur vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, ca foştii mei colaboratori Gheorghe Rădulespu şi Roman Moldovan, dar este de neînchipuit să nu fi fost utilizat şi plătit din abundență, ca atîția specialişti reacționari şi aproape totalitatea foştilor mei subalterni.. începînd cu tovarăşii Maurei; şi Bîrlădeanu şi sfîrŞind cu Robert Marjolin (fost vice-preşedinte al Pieței Comune) şi Virgil Madgearu, nimeni nu mi-a contestat vreodată calificarea profesională. Chiar şi în noiembrie 1965, cînd încă eram ciumat, tov. Bîrlădeanu a dispus să se creeze pentru mine, la alegerea mea, un post de cercetător principal la Institutul de cercetări economice al Academiei, la Centrul de calcul sau la Institutul de fizică. Postul s-a creat, dar nu ştiu cine — probabil cineva obişnuit să tragă zăvoarele pe dina-, fără — a tras zăvorul şi n-am intrat.

Dăca directorul actual' al Institutului pentru cercetarea conjucturii economice din Ministerul Comerțului Exterior are un salariu de 3 750 lei lunar, este de închipuit că aş fi avut mai puțin ? Este evident că şi pensia corespunzătoare ar fi fost cu-mult peste suma acordată.

Nu numai atît, dar dacă în timpul detenției mele nu s-ar fi distrus, din înalt ordin, toate documentele privitoare la activitatea mea în cîmpul muncii, în 1966, cînd' pensiile se acordau cu actualizarea salariilor, Prevederile Sociale tot mi-ar fi dat o pensie superioară aceleia pe care o primesc.

Astfel, pensia de 1 700 lei apare clar ca o nouă pedeapsă

pentru faptul că am fost victimă şi nu asasin. Asta n-ar fi nimic, dacă mi-ar fi suficientă. Sînt însă datqr şi obligat peste cap față de oamenii de omenie care m-au ajutat în primii doi ani după eliberare, cînd nu cîştigam nimic şi primeam numai pomana lunară de 300 lei acordată de Drăghici în 1964. Ce fac dacă nu mai pot munci ? Astfel, la dreptul meu mutilat, se adaugă şi grija zilei de mîirie. '

N-am invidiat' şi nu invidiez pe nimeni. Am crezut ' că ideile sînt onoarea omului şi le-apa practicat. De aceea am devenit comunist. Ideile de justiție şi echitate fac parte din patrimoniul. nbstru, din patrimoniul meu. N-am putut suporta ca puțini să trăiască în bogăție şi > lux, iar mulți în sărăcie şi mizerie. Am devenit comunist fiindcă cei puțini umileau şi jigneau pe cei mulți. Apoi, o treime din viață am fost eu însumi chinuit, umilit şi jignit de slujitorii regimului pe care l-am. dorit. Nu pot admite ca, acum, tot regimul pe care l-am dorit, după ce mi-a făcut dreptate să continue să mă umilească aruncîndu-mi fărîmituri din drepturile mele, în timp ce alții, care nu_ s-au cheltuit poate mai mult ca mine pentru socialism, se bucură de plinătatea drepturilor lor şi ceva pe deasupra.

Vă mărturisesc că, ultima dată cînd am venit la Dvs., — pentru prima oară Supă 20 de ani —, am urcat prin intrarea C şi am mers pe aceleaşi culoare pe care eram

dus în 1948, cu ochii bandajați cu ochelari de tablă şi cu mîinile la spate. Cînd am intrat la Dvs. în birou eram crispat, ea acum 20 de ani. Pe urmă m-am destins, ca după un puternic deconectant. Eram fericit că nu mai stau la o măsuță, cu anchetatorul încruntat la birou, ci discutam de la tovarăş la tovarăş, spunînd ce cred că e bine şi ce e rău. Sub impresia aceleiaşi discuții şi aceleiaşi stări, vă scriu astăzi de la tovarăş la tovăiăş.

Cu aceeaşi sinceră simpatie,
[H.Z.]

CUPRINS

Tehnoredactor : FLORIAN SÂPUNĂRESCU
Corectori : ELENA STUPARU şi MIOZOTIS MARI CA

Format carte 16/54 X 84. Coli tipar 13
Comanda 78/297
Combinatul Poligrafic Bucureşti
ROMÂNIA